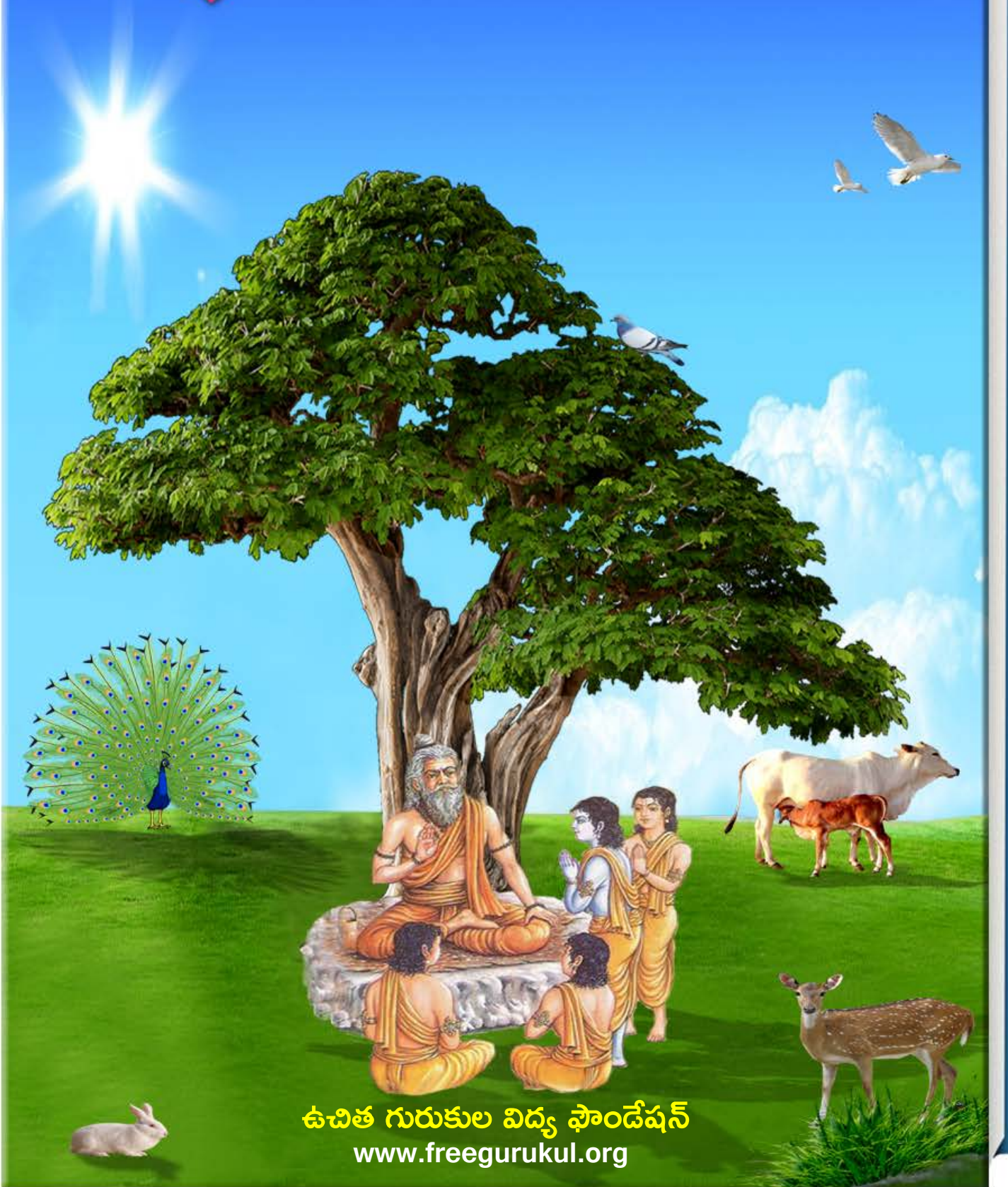


సూక్తులు

సంస్కృత లోకోక్తులు



ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం



గురు దక్షిణామూర్తి



గురు వేదవ్యాస మహర్షి



గురు శుక మహర్షి



గురు నారద మహర్షి



గురు వాల్మీకి మహర్షి



గురు కృష్ణుడు

శంకరాచార్య మధ్యమాం



గురు దత్తాత్రేయ



గురు బాలాభి



గురు గోతమ బుద్ధ



గురు ఆదిశంకరాచార్య



గురు రామానుజాచార్యులు



గురు జ్ఞానేశ్వర్



గురు రవిదాస్



గురు కబీర్ దాస్



గురు చైతన్య మహా ప్రభువు



గురు నానక్



గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

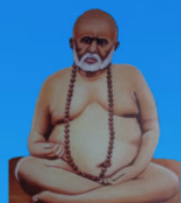


గురు వీరభక్త్యేంద్ర స్వామి



యోగి బేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం



గురు వైలింగ్ స్వామి



గురు లాహిరి మహాశయ



గురు రామకృష్ణ పరమహంస



అమృతా కారదా దేవి



గురు వివేకానంద



గురు సాయిబాబా



గురు అరవీంద్



గురు రమణ మహర్షి



గురు యోగానంద



గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద



గురు మళయాళ స్వామి



గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి



గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..





“ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో భాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో భాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన,ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul

Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“ మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికీ అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. x

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Manuscripts
Title:
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language:
Scanning Centre: Any Centre
Clear Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions |
Problems | Missing links or
Books

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at ICAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click [Here](#) to know More about DLI ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసించజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవనంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. ఆనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014





సాస్కృతలోకోక్తులు



(తెనుగు వివరణము)

చిలుకూరి నారాయణరావు ఎమ్. ఏ. ఎల్. టీ.

[చత్తూర్షి కలకత్తా శాస్త్రాలయం నుండి సాస్కృతాంధ్రకర్తృత్వ భాషాభ్యాసము]



ప్రకాశకులు

ప్రపంచమత గ్రంథమాలా కార్యస్థానము,
రాజమహేంద్రవరము.

రాజమండ్రి.

రాజ్ ముద్రాక్షరశాలయం

ముద్రితము

పీఠిక



ఇట్టి గ్రంథ మిదివరలో తెనుగులో లేనన్నిలోపమునుగ్రహించి దీనిని ప్రకటింప సాహసించినాము. లోకోక్తి అంటే ప్రపంచజ్ఞానసార సుధాఘటిక అన్నమాట. సంస్కృతలోకోక్తులను తెలియనివాడు అనాగరకు డవుతాడు. ఈలోకోక్తులను తెలుసుకొని ప్రయోగింపగలిగిన వాడు మాటనేర్పరి కావడమేకాకుండా జ్ఞానవంతుడుకూడా అవుతాడు. ఆహ్వాతివారును ఆంధ్రులు ఈసంస్కృతన్యాయములను తెలుసు కోవడము అత్యవశ్యకము.

సంస్కృతవాఙ్మయమును చదువుతూఉన్నప్పుడు ఈమకంట బడిన లోకోక్తులనన్నిటిని సంగ్రహించి వాటిని ఇదివరకుసంగ్రహిత ములయినవాటికిచేర్చి తేటమాటలతో తెనుగున అర్థవివరణమును వ్రాసి, మేము ప్రకటింపననుజ్ఞించుచున్న గ్రంథకర్తగారికి మేమంతయు కృతజ్ఞులము.

ఇట్లు

ప్రకాశకులు,

ప్రపంచమతగ్రంథమాలాకార్యస్థానము.

రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీ సంస్కృత లోకోక్తులు

1. అకామస్య క్రియా కాచి ద్వైశ్యతే నేహ కర్ణిచిత్.

యద్యద్ధి కురుతే జంతు తత్త త్కాచస్య చేష్టితమ్॥

కామము (కోరిక) లేనివాడు ఏపనినీ చేయడు. పురుషుడుచేసే పనిఅంతా కామముమూలముగానే జరుగుతున్నది. సకలకర్మాచరణ కారణమున్న సర్వాస్థిబీజమున్న అయినకామమును విడిచిపెట్ట వలెను. కామమే మనుష్యుని మోక్షముపొందకుండాచేసే శత్రువు. అందుచేత దానినివిడిచిపెట్టవలెను. ఈవిషయమేశ్రీమద్భగవద్గీతలో “కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణసముత్భవః మహాశనో మహాహస్తా విధ్వేద మిహ వైరిణమ్” అనిచెప్పబడిఉన్నది.

2. అశృతవ్యాహః పాణినీయాః

పాణిని అనుసరించే వైయాకరణులు విశిష్టమయిన ఊహను చేయరు అని దీనిఅర్థము. అనగా బుద్ధిమంతులయిన ఊహాప్రోహకులలు ఒకకార్యమునుచేయడమువల్ల వినాశము కలుగుతుందని తెలుసుకొని ఆకార్యమునుచేయరు.

3. అక్ఞ్ఞస్తాభావకస్యాభావకల్పనాపేక్షయాక్ఞ్ఞస్తాభావస్త్యైవ తత్కల్పనముచితమ్.

సిద్ధించనికోరిక లనేకములుకోరడముకంటే ఫలించని ఆకోరికలు కొంచెముగా కొరడము మంచిది. (చూ. అవశ్యాఽపేక్షిత...; నిత్యానిత్యయోః...; సావకాశనిరవకాశయోః...; కృత్రిమాకృత్రిమయోః...; సహచరితాసహచరితయోః...; ప్రధానాప్రధానయోః...; ఉపదేశోపదేశకయోః...; గాణముఖ్యయోః...; ముదలయినన్యాయములు.)

4. ఆ క్షే చే నృధు విండేత కిమర్థం పర్వతం వ్రజేత్ |

ఇష్టార్థస్య చ సంసిద్ధా కో విద్వాన్ యత్న మాచరేత్ ||

తనయింటి ఒకమూలలో తేనెపట్టుపట్టి తేనేదొరుకుతూఉంటే, ఆ తేనెకోసము కొండలలోనికి పోవడ మెందుకు? తనకు కావలసినది ఎదురుగాదొరుకుతూఉంటే బుద్ధిమంతుడయినవాడు దానికోసము పెద్ద ప్రయత్నముచేయవలెను:—ఇట్లే తనలోనే బ్రహ్మమును తెలుసు కొనువాడు ఆ బ్రహ్మమును వెదకడముకోసము తీర్థయాత్రలు చేయ నక్కరలేదు అని దీనిభావము.

5. అక్షేత్రే బీజ ముత్పన్న మంతరై వవినశ్యతి.

సర్వయోగభూమిలోవిత్త నమునాటకపోతే అది చుస్వలోనేకశిస్తుంది

6. అంగగుణాని పేధే తాదర్థ్యాత్.

ఒక్కటే అర్థము కలవగుటచేత ఒకవస్తువుయొక్క అంగమును దానిగుణమునుకూడ నిషేధించవలెను. "అవ్వపేరే ముసలమ్మ" అని తెనుగుసామెత.

7. అంగారన్యాయము.

అంగారమనగా బొగ్గు. కాలుతూఉన్న బొగ్గును ముట్టుకొంటే చేయికాలుతుంది. చల్లారిన బొగ్గును ముట్టుకొంటే మసిలవుతుంది. అట్లే దుష్టుడుకూడాను. కనుక దుష్టులకు దూరముగాఉండవలెను.

8. అంగులీదీపికయా ధ్యాంతధ్వంసవిధిః.

వ్రేళ్ళతో చిన్నవత్తిదీపమును పట్టుకొని చీకటిని ధ్వంసము చేస్తానని అనడము. పెద్దపని చేయవలసిఉన్నప్పుడు స్వల్పప్రయత్నము చేస్తే ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

9. అంగుల్యగే కరిణాం శతమ్.

నావ్రేలికొనతో సూర్యుడుగులను ఎత్తితిని అనిచెప్పడము. సమ్మదగని డంబములు కొట్టేటప్పుడు ఈన్యాయము పనికివస్తుంది.

10. అగతికగతిన్యాయము.

గతిలేక ఒకరిని ఆశ్రయించడము. "గతిలేనివాడు గాడిదకాళ్ళు పట్టుకొన్నట్టు" అని తెనుగుసామెత.

11. అగ్నిశిఖాన్యాయము.

అగ్నిజ్వాల స్వాభావికముగా మీదికేపోతుంది. అట్లే ఆత్మ కూడా ఊర్ధ్వగతినే పొందుతూఉంటుంది అని ఆర్థములు (జ్ఞానమతస్థులు) అంటారు.

12. అగ్నినయనన్యాయము.

'నిష్పతీనుకొనిరా' అని చెప్పినప్పుడు ఏదయినా ఒకవస్తువుమీద ఉంచి నిష్పతీనుకొనిరా అని వేరే చెప్పనక్కర్లేదు. ఉత్తచేతితో నిష్పముట్టుకొంటే చేయికాలుతుందని ప్రత్యేకముగా చెప్పవలెనా? (చూ. జలానయనన్యాయము.)

13. అచలం గుణవృత్తమ్.

సత్త్వరజస్తమోగుణములు ప్రవర్తించలేదు అనుకొనడము. నావలో నడిమీద పోతూఉన్నవానికి ఒడ్డునఉన్న చెట్లునడుస్తూఉన్నట్టు కనబడినా అవి నిజముగాకదలుచుండలేదు అని తెలుసుకొన్నవానికి తత్త్వ మెట్లు తెలియునో, అట్లే సత్త్వరజస్తమోగుణములు ప్రవృత్తిని పొంది జీవాత్మను నడిపించుచున్నవి అనేభ్రాంతిని విడిచినవానికి తత్త్వ ము తెలియును.

14. అచింత్యాః ఖలు మేభావా నతాం స్తర్కేణ సాధయేత్

చింతనచేయడమునకు ఏలులేనిభావములను గురించి వ్యర్థముగా తర్కముచేయకూడదు. ఈజగత్తు ఎట్లుపుట్టినది? దీని కాధారమేమిటి? దీనికి నిమిత్త కారణమేమిటి? ఇది యెట్టిపరిణామమును పొందుతుంది? ఈమొదలయిన ప్రశ్నలకు సరియైన సమాధానము దొరకదు. అందు చేత వాటిని గురించి ఆలోచించడము వ్యర్థము.

15. అచేతనేవ్యపి చేతనన దుపచారో దృశ్యతే.

అచేతనపదార్థములనుగురించికూడా చేతనములనుగురించి మాట్లాడినట్లే మాట్లాడుతాము. “రాయివచ్చి నాచేతికితగిలింది” అనేటప్పుడు రాణికి ఒకచేతనపదార్థమునకువలె గమనమున్నదని ఆరోపిస్తాము.

16. అజగరవృత్తిన్యాయము.

అజగరమనగా కొండచిలువ. దానిదేహము స్థూలముగా ఉండడముచేత సులభముగా కదలలేదు. కాని కదలకుండాఉండి తనదగ్గరకు వచ్చినజంతువులను ఒక్కసారిగా మ్రింగివేస్తుంది. దానినోటబడితే మరి తప్పించుకొనడానికి వీలులేదు.

17. అజహత్స్వార్థావృత్తిన్యాయము.

ఒకమాటచెప్పినప్పుడు ఆమాటయొక్క అర్థమేకాక దానితో సంబంధించిన మరిఒకఅర్థముకూడా వెంటనంటిఉంటే దానికి అజహత్స్వార్థావృత్తి అనిపేరు. “గొడుగులు వేసుకొన్న మనుష్యులు వెళ్లుతున్నారు” అనిచెప్పినప్పుడు గొడుగులు వేసుకోనివారు వెళ్ళలేదు అని కూడా తెలుస్తున్నది. “ఈపెరుగును కాకులుముట్టుకోకుండా చూస్తూ ఉండు” అనిచెప్పితే కుక్కలుముట్టుకోకుండా చూడవద్దు అని చెప్పలేదనుకోకూడదు. భిక్షుకుడు ఒకయింటిలో బిచ్చముపుచ్చుకొని మరి ఒక ఇంట బిచ్చముపుచ్చుకొన్నప్పుడు మొదటిబిచ్చమును పారవేయడు. బిచ్చములనన్నిటిని కూడబెట్టుకొంటాడు. అట్లే ఒకమాట కొకఅర్థమున్నా దానికి మొదటిఅర్థముతో సంబంధించినఅర్థములు కూడా వెంటనంటి ఉంటవి.

18. అజాకృపాణీయన్యాయము.

మేకవచ్చినది దానిమీదకత్తిపడినది అన్నట్టు. అకస్మాత్తుగా ఒకకోడుకలిగినప్పుడు ఈన్యాయమును ఉదాహరిస్తారు. (చూ. కాకతాళియన్యాయము.)

19. అజాగశస్త్రనన్యాయము.

అనగా మేకమెడలోనిచప్పులవలె నిరర్థకమయినది అనిఅర్థము.

20. అజాతపుత్రనామాత్మీర్తన నన్యాయము.

పుట్టనికొడుకుగుణములను పొగడినట్లు. ఎప్పుడోకలుగబోయే దానిని తలంచుకొని ఉప్పొంగడము.

21. అఙ్ఘ్రీన్యాయము.

అచ్చులు పాణములవంటివి. హల్లులు బొందివంటివి. అచ్చులను స్వయముగాఉచ్చరింపవచ్చును. హల్లులను ప్రత్యేకముగా ఉచ్చరింపలేము. అవి అచ్చులతో గూడిఉన్నప్పుడే వాటిని ఉచ్చరింప గలము. అట్లే పాణమున్నంతసేపే బొంది జీవించిఉంటుంది.

22. అండకుక్కుటీన్యాయము.

గ్రుడ్డులోనుంచిపిల్ల పుట్టుతుంది. పిల్ల పెద్దదయి మళ్ళీ గ్రుడ్డుపెట్టుతుంది అందుచేత గ్రుడ్డుముందో పిల్ల ముందో నిర్ణయించడము కష్టము.

23. అండకుక్కుటీన్యాయము.

“గుడ్డుముందా కోడిముందా?” “గుడ్డుముందా పిల్లముందా” అని దీనికి సరియైన తెలుగుసామెత. (చూ. బీజవృక్షన్యాయము, బీజాంకుర న్యాయము.)

24. అణురపి విశేషోఽధ్యవసాయకరః.

అధ్యవసాయము అంటే ఈపనిని నేనుచేయవలెను, ఇది నావిధి అనితలచి ఆపనిలో ప్రవేశించడము. ఎంతఅల్పుడయినా ఈపని నేను చేయవలసినది, ఇది నావిధికృత్యము, అని ఎప్పుడయితే తలస్తాడో అప్పుడు ఆపనిని మిక్కిలిశ్రద్ధతోను ప్రయత్నముతోను చేస్తాడు.

25. అణురపి విశేషోఽధ్యవసాయకరః

ఇదమిత్యమని నిర్ణయించేవిషయము స్వల్పమయినదయినా దానికే ప్రాబల్యముహెచ్చు.

26. అంతతోఁ జాఁపి జీర్యతే.

తుదకు రాయికూడా అరిగిపోతుంది.

27. అంతరేణాపి నిమిత్తశబ్దం నిమిత్తార్థో గమ్యతే.

'నిమిత్తము' అనేశబ్దమును ప్రయోగింపకపోయినా నిమిత్తార్థము గోచరిస్తూనే ఉంటుంది. 'విషము మృత్యువు' అన్నప్పుడు 'మృత్యువు నిమిత్తము' అనేఅర్థము తెలుస్తూనేఉన్నది. (చూ. విషంమృత్యుః; లాంగలం జీవనమ్; ఆయుర్వృతమ్.)

28. అంతర్దీపికాన్యాయము

ఇంటిలోఉన్నదీపము అన్నిప్రక్కలకూ తనవెలుతురును ఇచ్చి నట్లు. "ఈ ఆత్మనునిత్యమున్న సత్యముచేతను సచ్చుచేతను సమ్యజ్ఞానముచేతను బ్రహ్మచర్యముచేతను పాండవమునకు వీలవుతుంది" ఈవాక్యములో నిత్యశబ్దము సత్యము, తపస్సు, జ్ఞానము, బ్రహ్మచర్యము, అనేనాలుగుశబ్దములతోను ప్రత్యేకముగా అర్థవిస్తోంది.

29. అంతస్తాపో, బహిర్భీతమ్.

లోపలమంట, పైకిచలన. లోపలకుట్ర పైకినయ.

30. అంతే యా మతి స్సా గతి.

చచ్చేటప్పుడు ఏమిథలచుకొంటే ఆభావమును ఆరూపమును కలిగి, తిరిగి జన్మమెత్తుతారు. ఈవిషయమే భగవద్గీతలలో—

యం యం వాఽపి స్మరన్ భావం త్యజ త్యంతే కలేబరమ్

తం త మే వైతి కాంతేయ సదా తద్భావభావితః.

అని చెప్పబడిఉన్నది.

31. అంతే రండావివాహశ్చే దాదావేవ కుతో న సః

రండావివాహమే చేసుకొనడానికి నిశ్చయించుకొన్నప్పుడు, ఆ పని కట్టకడపలకు చేసుకొనడమెందుకు? మొదటనే చేసుకోవచ్చును.

32. అతర్క్య కుట్టనీకూటరచనా విధేరసి.

తార్కుకతైయొక్క మాయరూటలు బ్రహ్మకై నా తెలియవు.

33. అశస్తి స్స ఇత్యేత ధృవతి.

కొండమండుమన్నది అంటే కొండమీరిచెట్లు ముడుచున్న వని అర్థము. బ్రహ్మజత్తుకు సన్యాసిని అనుసరించుచున్నాడు అంటే సన్యాసి ఏమిపనులు చేస్తున్నాడో బ్రహ్మజత్తుకుకూడా ఆపనులే చేస్తున్నాడు అని అర్థము. గంగలో గొల్లకల్లె ఉన్నది అంటే గొల్ల పల్లె గంగఒడ్డున ఉన్నది అని అర్థము. కట్టలను ప్రవేశపెట్టు అంటే ఒకమనిషిచేతికిచ్చి పంపు అని అర్థము.

34. అతీతృష్టా న కర్తవ్యా తృష్టాం నైవ పరిత్యజేత్.

ఎక్కువ ఆశాకూడదు; ఆశను విడిచిపెట్టకూడదు.

35. అతిదేశన్యాయము.

ఏదేశములోఉంటే ఆదేశమువారి ఆచారములను అనుసరించడము. ఒకస్థానమును పొందిఉన్నప్పుడు ఆస్థానమునకు తగినధర్మమును ఒకనియందు ఆరోపించడము.

36. అతి సర్వత్ర వర్జయేత్.

ఏవిషయములోనూ మితిమీరి ఉండకూడదు.

37. అతిన్నేహః పాపాశంకీ.

న్నేహ మెక్కువఅయితే పాపముకలుగుతుందేమో అని భయము.

38. అతీతమహిమీన్నేహన్యాయము.

గృహస్థాశ్రమములోఉన్నప్పుడు ఒకడు ఒకగేదెను పెంచినాడు దానిమీద అతనికి ఎంతో ప్రేమఉండేది. అతడు గృహస్థాశ్రమమును వదిలి, గురువుచుండి తత్ప్రేమదేశమును పొందినప్పటికీ, గేదెమీద జేమనుమాత్రము వదిలిపెట్టలేకపోయినాడట. ఇటువంటినందర్భములలో ఈన్యాయమును ఉదాహరిస్తారు.

39. అత్యంతబలవంతోఽపి పౌరజానపదా జనాః

దుర్బలై రపి బాధ్యంతే పురుషైః పార్థివాశ్చితైః

పల్లెలలోను పట్టణములలోను ఊండేజనులు ఎంతబలవంతులయినా రాజుయొక్క ఆశ్రయమును పొందిన దుర్బల సేవకుల చేత కూడా బాధలు పొందుతారు. బలవంతుడయినవానిని దుర్బలుడు మరియొక బలవంతుని సహాయముచేత బాధింపగలడు.

40. అత్యుచ్చాయః పతనహేతుః.

మిక్కిలీమీడికి పోవడము పడడమునకే.

41. అథ సన్నిహితాదపి వ్యవహితం సాకాంతుం బలీయః

ఒకశబ్దముతో అన్వయముగల మరిఒకశబ్దమువాక్యములో దూరముగా ఉన్నా అన్వయములేని దగ్గరశబ్దముకంటె ఎక్కువబలము కలిగి ఉంటుంది. తనకు హితుడయినవాడు దూర దేశములో ఉన్నా దగ్గర ఉన్న ఉదాసీనునికంటె తనకు ఎక్కువ ఉపకారముచేస్తాడు.

42. అథ సన్నిహితాదపి వ్యవహితం సాకాంతుం బలీయః

రెండుశబ్దములు కలిసి ఉన్నా, వాటి అర్థముకంటె ఆకాంక్షతో కూడి ఉన్న శబ్దములు వాక్యములో దూరముగా ఉన్నా వాటి అర్థము ఎక్కువబలము కలిగి ఉంటుంది.

43. అదగ్గ దహన న్యాయము.

అగ్ని కాలినదానిని మరికాల్చుదు. కాలకుండా ఉన్నదానిని దహిస్తుంది. ఒకరు పచ్చగా ఉంటే జనులు చూచి ఓర్వలేరు. కాయలు గల చెట్టుకే రాళ్ళు డెబ్బలు.

44. అన్యవృత్తిపాదపే దేశే ఏరంజోఽపి ద్రుమాయతే

చెట్టులేని దేశములో ఆముదపుచెట్టే మహావృక్షము.

45. అదోషతైవ సగుణో విగుణే.

దుష్టుడు ఒకటికీ కడుచేయకుండాడమే వానిలోని సుగుణము.

46. అంధకవర్తకీయన్యాయము.

గుడ్డివాని చేతిలో చిక్కుకొన్న పిచికవలె. అనుకోకుండా కలిగిన లాభనష్టముల విషయములో ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది. చూ. కాక తాలీయన్యాయము.

47. అంధకూపపతనన్యాయము

సరియైనమార్గమును చూపిస్తే దానిని వదలిపెట్టి తప్పుదారిని పడి గుడ్డివాడు నూతిలోపడినట్లు, వేదోక్తమార్గమును విడిచిపెట్టి అజ్ఞాని నరకములో పడుతాడు.

48. అంధగజన్యాయము.

కొంతమందిగుడ్డివాళ్ళు ఒకనివద్దకుపోయి ఏనుగు ఏలాగు ఉంటుంది అని అడిగినారు. వాడు వాచిసి ఒకఏనుగువద్దకు తీసుకోవోయి 'ఇదిగో ఏనుగు, దీనిని పట్టుకొని చూడండి' అన్నాడు. వాళ్ళలో ఒకడు చెవులు పట్టుకొని తడవినాడు. ఒకడు తో ండముతడవినాడు. ఒకడు కాళ్ళు పట్టితడవినాడు. ఒకడు తోక పట్టుకొన్నాడు. అందరూ ఏనుగు ఏలాగు ఉంటుందో తెలుసుకొన్నా మనుకొన్నారు. ఇంటికిపోయినారు. ఏనుగు ఆకారమును గురించి వివాదముచేయ నారంభించినారు. చెవులుపట్టుకొన్నవాడు ఏనుగు చేటవలె ఉన్నదన్నాడు. తొండముపట్టుకొన్నవాడు ఏనుగు పెద్దపామువలె ఉన్నదన్నాడు. కాళ్ళుపట్టుకొన్నవాడు ఏనుగు స్తంభమువలె ఉన్నదన్నాడు. తోకపట్టుకొన్నవాడు ఏనుగు లావు పాటిత్రాడువలె ఉన్నదన్నాడు. ఈవిధముగానే మూఢులు అక్కడక్కడ కొన్ని శ్లోకములను నేర్చుకొని తత్వజ్ఞానము పూర్తిగా లేక పోయినా పరబ్రహ్మమును తెలుసుకొన్నా మనుకొంటారు.

49. అంధ గోలాంగూల న్యాయము.

ఒకడు ఒంటినిండా ఆభరణములు పెట్టుకొని తనబంధువుల ఊరికి పోతున్నాడు. దారిలో ఒక అడవి ఉన్నది. ఆ అడవి మధ్యకు వెళ్లేసరికి

వానికి మరి దారికనిపించలేదు. ఎటుపోవడమునకున్ను అశనితోచక దుఃఖిస్తూఉండగా ఒకదొంగ అతనినిచూచినాడు. చూచి “ఏమయ్యా, ఏడుస్తున్నావు?” అని అడిగినాడు. వాడాదొంగకు తనవృత్తాంతము చెప్పినాడు. దొంగ వాని ఆభరణములను అపహరింపనెంచి “అయ్యా, ఎందుకు బెంగపెట్టుకొంటావు? నాతోరా. నీకు మీ బంధువుల ఊరికి దారి చూపిస్తాను” అని నమ్మకముపుట్టే అట్లు చెప్పినాడు. వాడుదొంగను నమ్మి వానివెంట పోయినాడు. దొంగ అతనిని మరిఒక అడవిలోనికి తీసికొనిపోయి వానికళ్లలో బుగ్గిపోసి గుడ్డివానినిగాచేసి, ఆభరణములను దోచుకొని, ఒక ఎద్దుతోకను వానిచేతికిచ్చి, “ఇదిపట్టుకొని ఎద్దు ఎటువీసుకొనిపోతే ఆదారివెంట పో. అది మీ బంధువుల ఊరికి తీసుకపోతుంది” అనిచెప్పినాడు. వాడూమూటలనమ్మి ఎద్దుతోకవిడువకుండాపట్టుకొన్నాడు. ఎద్దు వానిని ముండలలోనికి తుప్పలలోనికి ఈడ్చుకొనిపోయినది. ఇట్లే అనాత్మను ఆత్మగా విశ్వసించినవానిగతికూడా అని తెలుసుకోవలెను.

50. అంధచటకన్యాయము.

గుడ్డివానిచేతిలో పిచిక అకస్మాత్తుగాపడితే వాడు దానిని పట్టుకొన్నాడు. అట్లే అన్యవైవశమున చిక్కిన ఘలమును తానారాధించే దైవము ఇచ్చినాడని తలంచడముకూడాను.

51. అంధదర్పణన్యాయము.

గుడ్డివానికి అద్దముచూపినట్లు (నిష్ప్రయోజనమన్నచూట.) చూ. ఊషరవృష్టిన్యాయము. మొద.

52. అంధ పంగు న్యాయము.

ఇద్దరు బిచ్చగాళ్ళు ఉండేవారు. ఒకడు గుడ్డివాడు, ఒకడు కుంటివాడు. పృత్యేకముగా వారు బిచ్చమెత్తుకొనడము కష్టమయినది. అందుచేత గుడ్డివాడు కుంటివానిని తనభుజములమీద ఎక్కించుకొని

తిరుగుతూఉంటే కుంటివాడు దారి చూపిస్తూఉండేవాడు. అట్లే చేతను
డైన పురుషుడు తనంతటతాను ప్రవర్తించలేక శరీరమునాశ్రయించి
ప్రవర్తిస్తాడు.

53. అంధపరంపరాన్యాయము

గుడ్డివాడిని గుడ్డివాడు అనుసరించినప్పుడు మొదటివాడు
పడితే రెండోవాడుకూడా పడుతాడు. (చూ. గమలికాప్రవాహ
న్యాయము.)

54. అంధస్యై వాంధలగ్నస్య వినిపాతః పదేపదే.

గుడ్డివానిని ఊతగొన్నగుడ్డివాడు అడుగడుగుకూ పడుతూ
ఉంటాడు. అట్లే అజ్ఞానిని ఆశ్రయించిన అజ్ఞానికూడాను.

55. అంధానంధన్యాయము.

గుడ్డివానికి చూపువచ్చినట్లు, అజ్ఞానికి జ్ఞానమురావడము.

56. అధః పశ్యసి కిం బాలే గతం తామణ్యమాక్తికమ్.

బాలా, క్రిందికిచూస్తావేమి అనిఅడుగుతే నాయకావసరమనే
ముత్యము క్రిందపడిపోయినది అని అన్నదట.

57. అధరూ నేవకావృత్తిః

నేవకావృత్తి అతినీచమయినది.

58. అధికం తు ప్రవిప్త్తే న తద్ధానిః

ఎక్కువలాభముకలుగుతే దానివల్ల నష్టములేదు. ఒకశబ్దమును
ప్రయోగించడమువల్ల అనకొన్నదానికంటె ఎక్కువగనవంతమైన
అర్థము స్ఫూరిస్తే మరీయించిది.

59. అధికం ప్రవిప్త్తే న తద్ధానిః

ఒకపనినిఅధికముగాచేయడమువల్ల ఆపనికి హానికలుగకపోయేట.

పూజ ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

60. అధిక స్యాధికం ఫలమ్.

ఎంతవక్కువగాదారికి తే అంతమంచిది.

61. అధ్యారోపాఽపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచం ప్రపంచ్యతే.

తాగ్రినిచూచి పామరుకొనడము, ముత్తైపుచిప్పను చూచి వెండిఅనుకొనడము, ఇట్టివి అధ్యారోపము. ఇదిపాముకాదు, తాగ్రిదు; ఇదివెండికాదు, ముత్తైపుచిప్ప; అనే నిశ్చయజ్ఞానమును పొందడము అపవాదము. తాగ్రిపామనినీ, ముత్తైపుచిప్ప వెండిఅనినీ అనుకొనడము భ్రాంతివల్లకలుగుతున్నది. ఈభ్రాంతి ఇంకొకభ్రాంతికి మూలమవుతుంది. ఈరీతిగా భ్రాంతిప్రపంచము విస్తరిస్తూఉంటుంది. ఆభ్రాంతిని విడిచిపెట్టితే సత్యముబోధపడుతుంది. అట్లే, జగత్తు భ్రాంతిమూలకముగావిస్తరించి, ఆభ్రాంతిపోగానే, నిత్యము, సత్యము, సచ్చిదానందాత్మకము అయిన పరమాత్మ గోచరమవుతుంది.

62. అనంతరస్య విధి ర్వా భవతి ప్రతిషేధో వా.

“యజేన్న హన్యాత్” అనేవాక్యములో ‘న’అనే అవ్యయము ‘యజేత్’ అనేక్రియతో నయినా అన్వయింపవచ్చును, హన్యాత్, అనేక్రియతో నయినా అన్వయింపవచ్చును.

63. అనధీతే మహాభాష్యే వ్యర్థా స్యాత్పదమంజరీ

అధీతేఽపి మహాభాష్యే వ్యర్థా స్యాత్పదమంజరీ.

వ్యాకరణమహాభాష్యము చదువుకోకపోతే శబ్దమంజరివల్ల ప్రయోజనములేదు. మహాభాష్యముచదువుకొంటే శబ్దమంజరివల్ల ప్రయోజనములేదు.

64. అనన్యలబ్ధ శృద్ధార్థః

శబ్దముయొక్క అర్థమును ఆశబ్దమువల్లనే నిర్ణయింపవలెను.

65. అనన్యలభ్య శాస్త్రార్థః

శాస్త్రార్థమును శాస్త్రముచేతనే నిర్ణయింపవలెను.

66. అనభ్యాసే విషం శాస్త్ర మజ్జీర్ణే భోజనం విషమ్.

శాస్త్రమును తిరిగితిరిగి మననముచేసుకోకపోతే విషముగా వరిణమిస్తుంది. అజీర్ణముగా ఉన్నప్పుడు భోజనముచేస్తే విషమిస్తుంది.

67. అనవయవే శాస్త్రార్థసంప్రీత్యయః

శాస్త్రములో ప్రత్యేకముగా చెప్పబడని విషయములకున్న శాస్త్రవిధులుచెల్లుతవి. “బ్రాహ్మణునిచంపకూడదు, కల్లుత్రాగకూడదు” అనిచెప్పినప్పుడు, ఒక్కబ్రాహ్మణునే చంపకూడదు, ఒక్క కల్లునేత్రాగకూడదు, ఇతరులనుచంపవచ్చును, ఇతరమద్యపదార్థములు సేవింపవచ్చును అని అర్థముకాదు.

68. అనవస్థాన్యాయము.

ఉపపాద్యవిషయమునకున్న ఉపపాదకవిషయమునకున్న పాండిత్యలేకపోవడము అనవస్థాన్యాయమని కొందరంటారు. అవ్యవస్థితమయిన పరంపరోపాధిచేత అనిష్టము కలుగడము అనవస్థాన్యాయమనికొందరంటారు.

69. అనాథప్రేతసంస్కారాత్ కోటియజ్ఞఫలం లభేత్.

దిక్కుమాలినశవమునకు డహనసంస్కారము చేయడమువల్ల కోటియజ్ఞములఫలము కలుగుతుంది.

70. అనాథో దేవరక్షితః.

దిక్కులేనివానికి దేవుడేదిక్కు.

71. అనారభ్యాధీతానాం చ ప్రకృతౌ వా ద్విరుక్తత్వాత్.

అధ్యయనముచేసినవారు తిరిగి అధ్యయనముచేయనక్కరలేదు. ఇది మీమాంసాశాస్త్రములో వచ్చేన్యాయము.

72. అనార్యసంగమా ద్వరం విరోధోఽపి సమం మహాత్మభిః
చెడ్డవారితోన్నహముకంటే, మహాత్ములతోవిరోధము మేలు.

73. అనాశ్వాసితదుఃఖతే మనసి సర్వ మనవ్యామ్.

దుఃఖస్తూఉన్నమనస్సును ఓదార్చేవారులేకపోతే అంతాఅనవ్యాముగా కనబడుతుంది.

తిని తొలగించి, ఇదినిజముగా ఈవస్తువు అని తెలిపేదానికి అపవాదము అనిపేరు. స్తంభమునుచూచి మనుష్యుడనుకొన్నప్పుడు, అది మనుష్యుడుకాడు, స్తంభము అని నిశ్చయజ్ఞానముపొందించడమే అపవాదము.

90 అపసారి తాగ్నిభూతలన్యాయము.

భూమిమీదఉన్న అగ్నిని అక్కడనుండితీసివేసినా, ఆస్థలనుండు వేడిమాత్రముపోదు. అట్లే, దుష్టులతోకూడిఉంటే, వానినుండి తరువాతనిడబడినా, దుష్టగుణములుమాత్రము విడిచిపెట్టవు. (చూ. చంపకపటన్యాయము).

91 అపృష్టోఽపి హితం వచేత్.

అడుగిడిపోయినా హితమునుచెప్పవలెను.

92. అప్రాప్తే శాస్త్ర మర్థవత్.

అర్థమునరిగితేలనప్పుడు, దానిని శాస్త్రమువల్ల నిర్ణయించవలెను.

93. అబాధే నోపసత్తా బాధో న న్యాయః.

ఒకపనికిఆటంకములేనప్పుడు, దానికి ఆటంకమున్నదనిచెప్పడము న్యాయముకాదు.

94. అభిశేనాదన్యాయము.

సముద్రములోని నురగవలె. నురగఅనిత్యమయినది. అట్లే, బ్రహ్మమను సముద్రములో నామరూపాత్మక మయిన ప్రపంచము అనిత్యమయినది.

95. అబ్బక్షన్యాయము.

ఈబ్రాహ్మణుడు నీళ్ళనుత్రాగి బ్రతుకుచున్నాడు. అన్నప్పుడు అన్నము తినేవాళ్ళకూడా నీళ్ళుత్రాగినా, ఈబ్రాహ్మణుడు అన్నము మొదలయిన ఆహారమును తినడు. కేవలము నీటినిమాత్రము త్రాగి జీవిస్తున్నాడు, అనిఅర్థము.

96. అభివ్యక్తిప్రతిపేధేన వా భివ్యక్తినియమః

ఈ ఆహారమును తినకూడదు అనే నియమమునల్ల, ఇటువంటి ఆహారమును తినవలెను అనే నియమముకూడా ఏర్పడుతుంది. ఇట్లు చేయకూడదు, అని అంటే, మరొకరీతిగా చేయవలెను అని చెప్పినట్లే.

97. అభాండలాభః—

కోమటివానికి తనవస్తువులనుంచుకొనడమునకు పుండలు లేక పోయినా, ఎట్లా కాలక్షేపముచేసి వర్తకము సాగిస్తాను. సాధనము చేశాలో లేకపోయినా, కార్యసంసిద్ధి పొందించుకొను ఈ న్యాయమున రిస్తుంది.

98. అభిభూతిభయా దసూనతః సుఖము జన్యతే న ధామమానిసః.

మానవంతులయినవారు అవమానభయముచేత సుఖమును, ప్రాణములనుకూడ వదిలిపెట్టుతారుగాని, తమకీర్తిని వదిలిపెట్టలేరు.

99. అభివ్యక్తవదార్థాయే స్వతంత్రా లోకవిశ్రుతాః.

శాస్త్రార్థ స్తేషు కర్తవ్యాః శబ్దేషు న తదుక్తిషు.

లోకములో స్వతంత్రార్థములుగలిగి పరిసిద్ధములైన వస్తువులను తెలియజేసే శబ్దములనుగరించి శాస్త్రార్థము చేయవలెనుగాని, ఆ శబ్దముల వ్యుత్పత్త్యర్థములవల్ల కలిగే గొణార్థములకు ప్రాధాన్యమియకూడదు. (చూ. గౌణముఖ్యయో ర్ముఖ్యే కార్యసంప్రీత్యయః)

100. అభీప్రత్యీవియోగార్త్యా సవివేకోఽపి బాధ్యతే.

తాముమోహించినకాంతలనుండి ఎడబాసి, వివేకవంతులు కూడా వ్యధపొందుతారు.

101. అభేదకాఽగుణాః—

గుణభేదములేకపోతే, స్వక్తిభేదమూ ఉండదు.

102. అభ్యిర్గాత్రాణి శుశ్ర్యంతి మనః సత్యేన శుశ్రుతి.

శరీరము నీటిచేత శుద్ధమునుతుంది, మనస్సు సత్యముచేత శుద్ధమవుతుంది.

116. అర్థవేశన్యాయము.

ఒకశీకి కోశీమాంసమునూ తినవలెననిఉన్నది. దానివల్ల గుడ్డు లభించవలెననికూడా ఉన్నది. ఆకోశీమెడ ను తినివేసి, దానిమాంసమును తినివేస్తే, దానిస్రష్టకూడా ఎట్లుబభిస్తవి? (అవ్యాకావాలి, బుచ్చాకావాలి, అని తెలుగుసామెత).

117. అర్థశన్యాయము.

సగముచలవడము. (చూ. అర్థకుక్కుతీన్యాయము.)

118. అర్థస్యపురుషోవాసోగానస్త్యర్థోనకస్యచిత్ .

పురుషుడు భవమునకు దానుకైఉంటాడు కాని భవము ఎప్పుడికి దానురాలుగా ఉండదు.

119. అర్థ స్వోక్తత్వేన పురుషోయోగవైయథ్యాత్ .

చూ. ఉక్తాదానానుప్రయోగః

120. అథాత్మో న గణయ త్యవకర్షదోషమ్.

భగముమీదఆశగలవాడు నీచత్వమునగణింపడు.

121. అథా త్వయ్యర్థో విద్వా నధిక్రియతే.

సార్థకమైన నిష్పచ్చబ్ధముచే పిలువబడేవాడే శాస్త్రార్థమును చెప్పనమర్చడవుతాను.

122. ఆర్థో ఘటో ఘోష ముపైతి నూనమ్.

సగముకుండ ఎక్కువశబ్దము చేస్తుంది.

123. అల ముస్మత్తవచసి కావ్యదూష తోద్భావనేన.

వెట్టివాడు కావ్యదూషణముచేస్తే దానిగొప్పతనము పోదు.

124. అల్పవిద్యో మహాగర్వి.

కొంచెమువిద్యగలవానికి గర్వముపెంపు.

125. అల్పస్యహేతో ర్భవలహతు రుచ్చో

విచారమూఢః ప్రతిభాసి మేశ్వమ్.

చిన్న పనికోసము పెద్ద త్యాగముచేసే మూఢునివలె నివునాకు కనబడుతున్నావు. పదిరూపాయల ఉద్యోగముకోసము ఆరునెలలలో చేతి అధికారికి ఆరునెలలజీతము ముందుగాలంచమిచ్చి, ఆ ఆరునెలలలో గానే ఆ అధికారి అత్యాశచేత ఆ ఉద్యోగమును పోగొట్టుకొన్నట్లు.

123. అల్పారంభః క్షేమకరః

ఒక్కసారి పెద్ద పరుగులు పరుగెత్తడము మంచిదికాదు కొంచెముగా ఆరంభించి పెద్ద ప్రయత్నములకు దిగవలెను.

127. అవయవప్రసిద్ధేః సముదాయప్రసిద్ధి ర్భవీయసీ.

ఒక సముదాయములోని ప్రత్యేక భాగముల ప్రసిద్ధికంటే సముదాయ మంతటియొక్క ప్రసిద్ధి బలవత్తరమయినది. ఒక సేనలో ప్రత్యేకముగా సైనికులు బలవంతులయినా వారి ప్రత్యేక బలము సముదాయ బలముముందు పనికిరాదు.

128. అవయవా అర్థవంతో న సముదాయః

అవయవములే అర్థవంతములుగాని సముదాయమునకు ప్రత్యేకముగా అర్థములేదు. ఎవనికి ఆవులుంటే వాడే వాటిపాలను అనుభవిస్తాడుగాని ఇతరులు అనుభవించరు.

129. అవయవార్థవత్వాత్సముదాయార్థ వత్త్వమ్.

వాక్యములోని భాగములకు అర్థముంటేనే వాక్యమునకంతటికీ అర్థమువస్తుంది. ఈ షట్టణము ధనవంతమయినది అని చెప్పినప్పుడు ఆనగరములోని జనలందరూ ధనవంతులయి ఉండనక్కరలేదు. అందుచేత ఆ వాక్యమునకు సంపూర్ణమైన అర్థము కుదురలేదు.

130. అవయవే కృతం లింగం సముదాయస్య విశేషకం భవతి.

అవయవమునకు ప్రత్యేకముగా కృతముగా ~~తెలుగు భిక్షునివ్యాఖ్య~~ సముదాయమునకు విశేషత్వము సిద్ధిస్తుంది. అనుకూలముగా ~~అనుకూలముగా~~ దానిని బోధింపు అంటాము.

131. అవయవే శాస్త్రార్థసంప్రత్యయః

శాస్త్రములో ఒకసారి చేయవలసినదని చెప్పబడినవిధిని తిరిగీ తిరిగీచేయనక్కరలేదు. “వసంతకాలములో బ్రాహ్మణునికి ఉపనయనము చేయవలెను” “గృహ్యప్రమమున బ్రాహ్మణునికి ఉపనయనము చేయవలెను” అన్నప్పుడు ఒకసారి ఉపనయముచేసినతరువాత తిరిగి ఉపనయనము చేయవలెనని అర్థమురాదు.

132. అనశ్యాపేక్షితానపేక్షితయో రపేక్షితం స్మరణీయమ్.

తప్పకుండా ప్రస్తుతముకావలసినది అక్కరలేనిది అనేవాటిలో కావలసినదానిని గురించి స్మరించవలెను. తనపనినిమాని తనకుపనికిమానినదానిని చేయకూడదు అని అర్థము.

133. అవిచారపురీమధ్యేయః పలాయతి జీనతి.

యుక్తాయుక్తవిచారములేని ఊరిలోనుండి ఎవడు పరుగెత్తిపోతాడో వాడే బ్రతుకుతాడు.

134. అవ్యావికన్యాయము.

‘అవి’ అంటే ‘గొట్టె’. ‘అవికము’ అంటే ‘గొట్టె సంబంధము’ అని అర్థము. ‘గొట్టె’ అని అంటే ‘గొట్టె సంబంధము’ అని అర్థము.

135. అశక్తాస్తత్యదం గంతుం తతో నిదాం ప్రకర్యతే.

కొంచెముదూరమేపోలేనివారు అంతకంటేదూరముగా ఉన్నస్థలమును నిండించుతారు.

136. అశక్తోఽహం గృహారంభే శక్తోఽహం గృహభంజనే.

ఇల్లుకట్టించడానికి నాకు శక్తి లేదుగాని ఇల్లువధగొట్టడానికి సమర్థుడనే. నువ్వుడు మేలుచేయలేదుగాని కీడుచేయడానికి సిద్ధమవుతాడు.

137. అశోకవనికాన్యాయము.

రాక్షసుడు సీతను లంకలోనికి తీసుకొనిపోయి రాక్షసస్త్రీలతో

“ఈమెను అశోకవనములోఁదంచండి” అని ఆజ్ఞాపించినాడు. అందుచేత సీతను అనేకచోట్లఁదంచడమునకు వీలున్నాఁడు. రావణునిఆజ్ఞప్రకారము అశోకవనములోనే ఆమెను ఁదంచవలసినచ్చినది. అని ఈన్యాయమునకు కొందరు గాఢ సుదాహరిస్తారు.

రావణుడు సీతనుతీసుకొనిపోయి అశోకవనములో ఆమెనుఁదంచండి అనిఆజ్ఞయిస్తే ఆమెనుఁదంచడమునకు అనేకచోట్లఁదన్నా రావణునిఆజ్ఞచేత ఒకస్థలమునిర్దేశించబడినది గనుక ఆమెను ఇతరస్థలములో ఁదంచడము నిషేధించబడినది. అని మరికొందరు చెప్పుతారు.

138. అశీలం కస్య నామ స్యాన్న ఖలీకారకారణమ్.

శీలములేని ఎవ్వనికి అనమానముగలుగదు? దుష్టస్వభావముగలవాడు అనమానముపొందుతాడు.

139. అశ్మలోష్టన్యాయము.

దూచితోపోల్చిచూస్తే ముటిబెడ్డ కఠినమైనదనినా రాతితో పోల్చిచూస్తే మృదువైనదే సుష్టులలోకూడా తారతమ్యముంటుంది. చూ. పాపాణేష్టకాన్యాయము.

140. అశ్రేష్ఠః శ్రేష్ఠానుసారి.

శ్రేష్ఠుడుకానివాడు శ్రేష్ఠుడైనవాని సడవడిని అనుసరిస్తాడు. ఈఅర్థమే శ్రీమద్భగవద్గీతలో ఇట్లుచెప్పబడిఉన్నది. “య ద్య దాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్ర దే వేతరోజనః, స య త్ప్రమాణం కురుతే లోక స్తదనువర్తతే” అని.

141. అశ్వతరీగర్భన్యాయము.

కంచరగాడిదగర్భముతొల్పుతే పిల్లనుకని చస్తుంది. అట్లే అజ్ఞానమునుంచి జ్ఞానముపుట్టగానే అజ్ఞానమునశిస్తుంది.

142. అశ్వభృత్యన్యాయము.

“ఈగుఱ్ఱమెవరిది?” అనిఅడుగుతే “ఏడెవనిభృత్యుడో వానిది”

అన్నాడట. “వీడెవనిభృత్యుడు” అనిఅడుగుతే “ఈగుఱ్ఱమెవరిదో వాని భృత్యుడు” అన్నాడట. వస్తునిర్ణయముచేయనప్పుడు ఈన్యాయము పనికివస్తుంది.

143. అసంజాతవిరోధిత్యన్యాయము.

పుట్టనివిరోధమును కల్పించుకొనడము.

144. అనతి బాధకే ప్రమాణానాం సామాన్యే పక్షపాతః

ప్రమాణములకు బాధకములేకపోతే సామాన్యసూత్రమునే చేయవలెను.

145 అసహ్యజ్ఞాతిదుర్వాక్యం మేఘాంతరిత కాశ్యవత్.

జ్ఞాతిఅయినవాడు అడిగినదుర్భాషలు మేఘములునుంచుపుట్టిన అగ్నివలె సహించరానివై ఉంటవి.

146 అసాధారణ్యేన వ్యవదేశా భవంతి.

అసాధారణగుణములు కలిగిఉండడముచేత, ఒకబాటినుండి ఒక వ్యక్తి ప్రత్యేకింపబడుతుంది.

147 అసిద్ధం బహిరంగ మంతరంగే.

అంతరంగికకార్యమున్నప్పుడు, దానికివ్యతిరేకమయిన బహిరంగ కార్యము నెవ్వరూచేయరు. ‘అచః పరస్మిన్ పూర్వవిధౌ’ అనేపాణి నీయసూత్రవివరణనంపర్థములో మహాభాష్యమునందు ఈన్యాయము ఉదాహరింపబడ్డది.

148 అస్త్ర మక్రీణ శామ్యశీ.

అస్త్రమును మరల్చడానికి అస్త్రమేకావలెను. (చూ. చోరాన్వేషణే చౌర ఏవప్రయోక్తవ్యః; యాదృశం తాదృశ మేవ సాధయతి.)

149 అస్థూ లారుంధతీన్యాయము.

అరుంధతినక్షత్రము చాలాచిన్నది. వధూవరులకు దానినిచూపించేటప్పుడు అది వెంటనేకనబడదు. అందుచేత మొదట చంద్రుని

చూపించి, తరువాత చంద్రునికిదగ్గరగాఉండి స్పష్టముగాకనబడే నక్షత్రములనుచూపించి, తరువాత వాటికిదగ్గరగాఉండే సప్తక్షులనే నక్షత్రములనుచూపించి, వాటిలోని వసిష్టనక్షత్రమునుచూపించి, దానిప్రక్కనేఉన్న చిన్ననక్షత్రమే అరుంధతిఅని చెప్పుతారు. అట్లే, ఈయిల్లు, భార్య, పుత్రులు మొదలయినవారే నేను అనితలంచి, ఆగృహములు నష్టమయితే తానుకూడా సళించినట్లు ఏడ్చేవానికి బోధపరచడముకోసము “ఆత్మావైజాయతేపుత్ర్యః” అని మొదలచెప్పి, తరువాత “స ఏష పురుషో అన్నరసమయః” అనిచెప్పి, తరువాత “అన్యోంతరాత్మా ప్రాణమయః” అనిచెప్పి, తరువాత “అన్యోంతరాత్మా మనోమయః” అనిచెప్పి, తరువాత “అన్యోంతరాత్మా విజ్ఞానమయః” అనిచెప్పి, తరువాత, “అన్యోంతరాత్మా నందమయః” అనియారీతిగా అంతకంతకూ, పుత్రులు, అన్నము, ప్రాణము, మనస్సు, విజ్ఞానము, ఆనందము, ఈమొదలయినవేవీ ఆత్మకాదు అని తత్త్వమును శ్రుతులు తెలుపుతున్నవి.

150 అహి కుండల న్యాయము.

పామునకు పాముగుణములుండడముచేత అభేదమున్ను, అటుకుండలముగాచుట్టుకొనిఉన్నప్పుడు అవస్థాభేదముచేత భేదమున్ను కలుగుతున్నది. అట్లే బ్రహ్మమునకు చైతన్యరూపముచేత అభేదమున్ను, జీవేశ్వరాదిరూపభేదములచేత భేదమున్ను కలుగుతున్నది.

151 అహినకులన్యాయము.

పాముకున్న ముంగిటిన్ని ఎడతెగనిపైరము-ఎడతెగనిశత్రుత్వమున్నచోట ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది. చూ. సింహమృగన్యాయము.

152 అహి నిర్లయినీ న్యాయము.

పాముయొక్కకుబసమువలె- పాము పొరతోఉన్నంతకాలమున్ను, ఆపొర తనడేహమేఅనుకొంటుంది, గాని, దానినివిడిచిపెట్టగానే,

అది తనదిలనే జ్ఞానము దానికిఉండదు. అట్లే, జ్ఞానమునుపొందినవాడు దేహముమీదిభ్రాంతిని విడిచిపెట్టుతాడు.

153 అహింసావర్తనాన్యాయము.

ఒకడుమద్యమును నేవించి, ఒకనావయెక్కి, అందుమీదపడుకొంటూ, “నేను మరిఒకడుగామారిపోతానేమో” అనిభయపడి, తనకానికి ఒకత్రాడుకట్టుకొని నిద్రపోయినాడు. దానినిచూచి, ఒకమాలవాడు హాస్యముకోసము ఆత్రాడునువిప్పి, తనకానికికట్టుకొన్నాడు. నావ అవతలిఒడ్డుకుపోగానే, అందఱూ దిగవలసివచ్చినది. మద్యమును నేవించినవాడు మేల్కొని, తనకానికి త్రాడులేకపోవడమున్ను, మాలవానికానికిఉండడమున్ను చూచి, “వాడేనేను, నేనేవాడు” అనిఅనుకొని “ఓరీ, నీవునేను, నేనునీవు” అనివాదముపెట్టుకొన్నాడట.

154 అహింసా పరమోధర్మః.

ధర్మములలోనెల్ల అహింసయే శ్రేష్ఠధర్మము.

155 అహో నిర్ధనతా సర్వాపదా మాన్వదమ్.

ఆహా! దారిద్ర్యము ఆపదలకన్నిటికీ వాసముకదా.

156 ఆకారోహ్రస్వో గుణాస్తు విపులాః.

పొట్టివానికి పుట్టెడుబుద్ధులు.

157 ఆకాశపరిచ్ఛన్నన్యాయము.

ఆకాశముఅనంతమయినది. అయినా, వివిధఘటములలోఉండే ఆకాశము పరిమితిని కలిగినట్లు కనబడుతుంది. ఆఘటములు భిన్నమయి పోతే, తిరిగిఆకాశము అనంతమయినదని తెలుస్తుంది.

158 ఆకాశముష్టిహాననస్యాయము.

ఆకాశమును పిడికిటితో గుద్దినట్లు, వ్యర్థప్రయత్నముచేయడము. చూ. గగనరోమంథన్యాయము.

159 ఆకృత్యధికరణన్యాయము.

క్రియవల్లనే కర్తృవాచిశబ్దముకూడా చెప్పబడుతుంది.

160 ఆఖ్యాతానా మర్థంబ్రువతాం శక్తిస్సహకారిణీ.

మాటలకు అర్థనిర్ణయముచేసేటప్పుడు ఆశబ్దములశక్తి అర్థనిర్ణయమునకు తోడ్పడుతుంది. “మంచముమీదతింటున్నాడు; కంచములోతింటున్నాడు” అన్నప్పుడు “మంచముమీదకూర్చుండి తింటున్నాడు” “కంచములో అన్నముకెట్టుకొని తింటున్నాడు” అని శబ్దశక్తివల్ల అర్థముతేలుతుంది.

161 ఆఖ్యస్నసిటకన్యాయము.

ఎలుకఅన్నమును క్రిందికిపడత్రోయగలదుగాని, దానినితిరిగి ఎత్తలేదు. అట్లే, దుష్టుడు కార్యమును చెడగొట్టగలడుగాని, దానిని చక్కజేయలేడు.

162 ఆగంతుకానా మంతే నివేశః.

భోజనమునకు నిత్యమూనచ్చేవారందరూ వరుసగా కలసికూర్చుంటారు. ఎప్పుడోఒకప్పుడు వచ్చేఆగంతుకునికి అందరికీ తరువాత విస్తరివేస్తారు.

163 ఆచారః ప్రథమో ధర్మః.

ఆచారములను సాలించడమే మొదటిధర్మము.

134 ఆజ్ఞా గురూణాం హ్యవిచారణీయా.

గురువులుచేసినఆజ్ఞ మంచిదా, చెడ్డదా, అనిఆలోచించకూడదు.

165 ఆతురే నియమో నాస్తి

సంకటావస్థలోఉన్నవానికి ఏఆచారమూ ఉండదు.

166 ఆత్మచ్ఛిద్రం నపశ్యంతి పరచ్ఛిద్రానుసారిణః.

ఇతరులతప్పులనెన్నేవారు తమతప్పులను చూచుకోరు.

167 ఆత్మాశ్రయన్యాయము.

ఆత్మాశ్రయమంటే స్వాపేక్షత్వము. తన్నుతానే ఆశ్రయించుకొని ఉండడము. ఇది ఉత్తతి, స్థితి, జ్ఞప్తి, భేదములచేత మూడువిధములుగా ఉంటుంది.

168 ఆదానం హి వినర్గాయ సతాం వారిముచా మివ.

భూమిమీద వర్షము కురిపించడానికి మేఘములు నీటిని చేర్చుకొంటవి. సత్పురుషులు ఇతరులకు దానముచేయడానికే ధనమునుకూడ బెట్టుతారు.

169 ఆదా వంతే చ యన్నాస్తి వర్తమానేఽ. సి త త్తథా.

అదినీ అంతమందూ కూడా లేనిది ఇప్పుడు కూడా ఉండదు. ప్రతీ వస్తువుకూ ఆది, మధ్యము. అంతము అనేవి ఉంటవి.

170 ఆదిత్యగతిన్యాయము.

సూర్యుడు కదలుతూ ఉన్నట్టే కనబడదు. కాని ఆకాశముమీద ఒకస్థలమునండి మరియొకస్థలమునకు మారగానే, సూర్యుడు కదలినాడని అనుకొంటాము. మూర్ఖులెలియకుండా క్రమక్రమముగా కలిగేటప్పుడు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

171 ఆనర్థకప్రతిహతానాం విపరీతం బలాబలమ్.

అనర్థకములయిన పనులను చేసినవారి బలాబలములు విపరీతములుగా పరిణమిస్తవి.

172 ఆపద్యపి సతీచ్ఛత్తం కిం ముంచంతి కులస్త్రీయః.

కులస్త్రీలు ఆపదలలో కూడా తమ సాతివ్రత్యమును విడిచిపెట్టరు.

173 ఆభణకన్యాయము.

సామెత చెప్పినట్లు అని అనడము. ఆ సామెతయేదో చెప్పకపోవడము.

174 ఆమోద మట్నద న్యాయము.

వాసననుబట్టి తుక్కున పువ్వున్నచోటును కనుక్కొంటుంది,

175 ఆమోక్షాపృష్టః కోవిదా రానాచప్తే
మామిడిచెట్లుండన్నవా అనిఅడుగుతే కోవిదారచెట్లున్నవన్నా
డటః! (కోమచీ కోమటీ బెల్లమున్నాదాలంటే అల్లమున్నాది
అన్నాడట.)

176 ఆయతస్వభావాని దుఃఖాని
దుఃఖములు నిలిచిఉండే స్వభావముగలవి.
177 ఆయాతః పృవాహః కేన వార్యతే?
వరదవచ్చినది, ఎవరుఆపగలరు? దుఃఖపరంపరలు వచ్చేటప్పుడు
ఎవరూవాటిని అడ్డుపెట్టలేరు.

178 అయర్హతమ్
నేయిఆయువుఅంటే నేయి ఆయుస్సునకు నిమిత్త కారణమని
అర్థము (చూ. అంతరేణాపి నిమిత్తశబ్దం నిమిత్తార్థో గమ్యతే.)

179 ఆరఘట్ట ఘటీభ్రాంతి న్యాయము
ఆరఘట్టమనగా ఏతము. ఏతమునకు కట్టినకుండవలె. చూ. ఘటీ
యంత్రస్థితఘటభ్రామణన్యాయము.

180 ఆరోపగుణకథనం స్తుతిః

లేనిగుణములను ఆరోపించడమే స్తుతి.

181 ఆరోహావరోహాన్యాయము.

మీడికిఎక్కడము కిరిందికిదిగడమువలె. (వవనము మూలాధార
చక్రమునుంచి బ్రహ్మారంధ్రాంతమువరకూ ఎక్కి, తిరిగి మూలాధార
చక్రమువరకూ దిగుతుంది.

182 ఆలస్య దన్నదోషాచ్చ మృత్యు ర్విపాక్షా జిఘాంసతి
నూంద్యముచేతనున్న దోషయుక్తమయిన అన్నమును తినడ
ముచేతనున్న మృత్యువు మనుష్యులను చంపుతుంది.

183 ఆలస్య దమృతం విషమ్.

తగ్గిపోయి క్రిందికిపడుతుంది. అట్లే, ఆరంభశూరత్వము అంతమందు కనబడదు. (జీవాత్మయొక్క పూర్వకర్మమునశించినా, మొదటివేగము చేత కొంతవరకూ ప్రవృత్తించినతరువాతగాని దానిగమనము అంత రించదు.) చూ. చక్రభ్రమణన్యాయము.

197. ఈర్ష్యా హి వివేకపరిపంథినీ.

ఈర్ష్య వివేకమునకు శత్రువు. ఈర్ష్యాభువు యుక్తాయుక్తవివేచనము కలిగిఉండదు.

198. ఉపసర్గన్యాయము.

ప్ర, పరా, అపి, అస్, అభి, మొదలగునవి ఉపసర్గలు. ఇవి క్రియలముందుచేరి వానికి అనేక అర్థభేదములను కలిగిస్తవి. 'ప్ర' అనే ఉపసర్గనుతీసుకొందాము. దీనిఅర్థములు. (1) ప్రయోగము—ప్రయుజ్యతే; (2) వియోగము—ప్రేవతి, ప్రోవతి. (3) భృశము—ప్రవదంతిదాయాదాః; (4) తృప్తి-ప్రభుక్తమన్నమ్. (5) శుద్ధి-ప్రసన్నముదకమ్. (6) శక్తి-ప్రశక్తోవిద్యాయామ్. (7) అగ్రము—ప్రవాలోవృక్షస్య, (8) అగ్రపూజ-ప్రాంజలిః స్థితః. (9) నుశాంతి-ప్రశాంతోవహ్నిః. (10) ఆరంభము-ప్రారంభమ్ (11) ఉద్దీర్ణము-ప్రబలోరాజా (12) సంభవము-హిమవతోగంగాప్రభవతి. (13) చూడడము—ప్రలోకయతి (14) ఐశ్వర్యము-ప్రభుర్దేవదత్తః (15) అభిలాషము-ప్రార్థయతే కన్యామ్. ఇట్లేప్రసిద్ధః, ప్రయాతః, ప్రతుష్ఠతి, మొదలయినవి.

199. ఉక్తార్థానా మప్రయోగః

చెప్పినమాటనేతిరిగీచెప్పడమువల్ల ప్రయోజనములేదు.

200. ఉత్తమా కులవిద్యా స్యాత్.

కులవిద్యయే ఉత్తమవిద్య.

201. ఉత్తీర్ణే చ జలే పారే నౌకయా కిం ప్రయోజనమ్.

ఏరుదాటినతరువాత నావతో ఏమిప్రయోజనమున్నది?

202. ఉత్పత్తితోఁపి హి చణకః శక్తః కిం భ్రాష్ట్రకం భంక్తుమ్.

కాలినమూకుటిలో ఎగురుతూఉన్న సెసగగింజ మూకుటినిపగుల గొట్టగలదా? అల్పడు మిడిసిపడినా, మంచివారి నేమీచేయలేడు.

203. ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య పరిత్యాగో విధీయతే.

చెడుమార్గమునసంచరించేవానిని విడిచిపెట్టవలెను.

204. ఉత్పద్యంతే ప్రలీయంతే దరిద్రాణాం మనోరథాః.

దరిదునికి కోరికలుపుట్టుతూఉంటవి, అట్లే పోతూనూఉంటవి.

205. ఉదకనిమజ్జనన్యాయము.

అభ్యాసమువల్ల నీటిఅడుగున జలస్తంభముచేసి ఉండవచ్చును.

206. ఉదకం పరిహూషథమ్.

నీరే అన్నిటికంటె మంచిమందు.

207. ఉదరనిమిత్తో బహుకృతవేషః

ఏవేషమువేసినాకడుపుకూటికొరకే. (కోటివిద్యలుకూటికొరకే.)

208. ఉద్దిష్టే భవనే చ కూపఖననే ప్రతిద్యుమ్నః కీదృశః

ఇల్లుఒకమూల తగలబడూతూఉంటే, దానినిఆర్పడమునకు నుయ్యిత్ప్రవ్వడముప్రారంభించడము ఎటువంటిది?

209. ఉద్యోగః పురుషలక్షణమ్.

ప్రయత్నమును విడువకుండడమే పురుషలక్షణము.

210. ఉపజీవంతి శక్త్యా హి జలజా జలదాని వా.

జలమునుంచిపుట్టేపెరులు స్వశక్తివల్ల పుట్టినా మేఘములమీద ఆధారపడిఉంటవి.

211. ఉపజీవ్యోపజీవకయో రుపజీవకస్య ప్రాబల్యమ్.

ఉపజీవమంటే కారణము. ఉపజీవకమంటే కార్యము. కార్యము నకు కారణము విరోధముగాఉండకూడదుగనుక కార్యముకంటె కారణముప్రబలమైనదని భావము.

213. ఉపశదేశ్యాయపదేశ త్వే విపరీతం బలమ్.

ఉపదేశింపవలసినవారికి తగినఉపదేశముచేయకపోతే విపరీతము గాపరిణమిస్తాడు. అప్పుడతడు బలవంతుడయినాకావచ్చును. బలహీనుడయినాకావచ్చును. ఆకాశము శబ్దగుణాత్మకముఅనిచెప్పి దానియందు నీలత్వమున్నదనిచెప్పకపోతే ఆకాశమునీలముగాఉండడము ప్రత్యక్షముగాకనబడుచుండడముచేత మొనటిఉపదేశమునకు బాధకలుగుచున్నది.

213. ఉపనయ న్నపనయన్ ధర్మో వికరోతి ధర్మిణమ్.

ఇప్పుడొకధర్మమును మరొకప్పుడుదానికివిరుద్ధమైనమరొకధర్మమును ఉపదేశిస్తే ధర్మముననుసరించేవాని మతిపోతుంది.

214. ఉపవాసా ద్వరం భిక్షా.

ఉపవాసముచేయడముకంటే భిక్షమెత్తుకొనిభోజనముచేయడము మంచిది.

215. ఉపాయేన హి యచ్ఛక్యం స తచ్ఛక్యం పరాక్రమైః

ఉపాయముచేత సాధించదగినదానిని పరాక్రమముచూపి సాధించలేము.

216. ఉపాషితస్య వ్యాఘ్రస్య పారణం పశుమారణమ్.

ఉపవాసముచేసిఉన్నపులికి పశువులనుచంపడమే పారణము.

217 ఉభయతస్పాశారజ్ఞాన్యాయము.

రెండువైపులాకట్టబడిన త్రాడువలె. ఇటుఅటూ కదలలేకుండాఉండే అవస్థయందు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

218 ఉభయాభావే విశిష్టాభావః

విశేషణమూ విశిష్టమూకూడా లేకపోతే విశిష్టమనేదేఉండదు.

219 ఉష్ప్రకంటకభక్షణన్యాయము.

ఒంటె ముండ్ల చెట్టుయొక్క ఆకులనుతీంటాఉన్నప్పుడు ముండ్ల

వల్ల బాధకలిగినా ఆకులుతినడమువల్ల తృప్తిపొందుతుంది. అట్లే ఒక పనిచేసేటప్పుడు కొంచెముదుఃఖముకలిగినా దానివల్లకలిగేలాభమువల్ల కొంచెముఆనందముకూడా కలుగుతుంది.

220 ఉష్ణ్రిలగుడన్యాయము.

ఒంటెమీదఎక్కి మోయించుకొనేవాడే దానిని కట్టతోకొట్టు తాడు. తనకుపకారముచేసినవానికి తిరిగీ అపకారముచేసినవాని విషయమై ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

221 ఉష్ణ ముష్ణేన శీతలమ్.

వేడి వేడిచేతనే చల్లబడుతుంది.

222 ఊర్ధ్వనాభిన్యాయము.

సాలెపురుగువలె. సాలెపురుగు తనలోనుండిబయలువెడలిన ఒక రీతిబంతో దారములనుతీసి వలనుపన్నుతుంది. అట్లే అవ్యక్తబ్రహ్మము వ్యక్తప్రపంచముగా విస్తరిస్తుంది

223 ఊర్ధ్వం ప్రాణా వ్యత్యామంతి యూనః స్థవీర ఆయతి ప్రత్యుత్థానాభివాదాభ్యాం పునస్తాన్ ప్రతిపద్యతే.

ప్రాణములు మీదికి ఎగిరిపోతవి. యౌవనుడు ముసలివాడవు తాడు. పెద్దలను మన్నించి నమస్కరించడముచేత ప్రాణములున్న యౌవనమున్న వస్తవి.

224. ఊషరవాపితబీజన్యాయము.

ఎడారిలోవిత్తిన విత్తువలె (నిష్ఫలమన్న చూట.)

225. ఊషరవృష్టిన్యాయము.

ఎడారిలోపడిన వర్షమువలె (నిష్ప్రయోజనమైనది.) చూ. నముద్రవృష్టిన్యాయము, జలతాడసన్యాయము, జలమంథనన్యాయము, శఙ్ఖోద్వర్తనన్యాయము, నృతమారణన్యాయము, శిష్టపేషణన్యాయము, అంధదర్శణన్యాయము, శ్వపుచ్ఛేదనామనన్యాయము, కాకదంతశరీ

తా (గవేషణ) న్యాయము, గద్దభరోమగణనన్యాయము, అరణ్యరోదనన్యాయము, మూర్ఖసేవనన్యాయము, బధిరకర్ణజపన్యాయము, నహి వివాహానంతరం వరపరీతా, కృతేకార్యే కిం ముహూర్తప్రశ్న, సుప్తడింభముఖిచుంబనన్యాయము.

226 ఊహాపోహన్యాయము.

ఒకదానిలోలీనమైయుండి ప్రత్యక్షముగాకనబడినదానిని తెలుసు కొనడము ఊహ లేనిదానిని ఉన్నదానినిగా ఆరోపించడము ఆపోహము. ఊహాపోహములు కలవాడంటే, ఒకవిషయమునుగురించి బాగుగా ఆలోచించేవాడని అర్థము.

227 ఋజుమాగ్ధేణ సిద్ధ్యతోఽర్థస్య వకేణ సాధనాఽయోగః

తిన్ననిమార్గమున ఫలముకలుగుతూఉన్నప్పుడు, వంకరమార్గమునవలంబించడము మంచిదికాదు.

228 ఋణావ్రణకలంకానాం కాలే లోపో భవిష్యతి.

అప్పు, పుండు, నింద-ఇవికాలకల్మషమున కనబడకుండా పోతవి.

229 ఋతుమతీ కన్యకాన్యాయము.

ఋతుమతిఅయినకన్యక తల్లితదండ్రులనువిడిచిపెట్టి, వారినిప్రేమింపక తనమగనినిప్రేమించి, అతనినే ఆనందపరచి, అతనినేవింటూ, చూస్తూ, స్మరిస్తూ పతివ్రతయై ఉంటుంది. అట్లే, బ్రహ్మవిదుడువిషయసుఖములనువిడిచి, సంసారమునువిడిచి, బ్రహ్మాయందేనిలిచి, అంజే ఆనందముపొందుతూ ఉంటాడు.

230 ఏకచిత్తం ద్వయోరేవం కిమసాధ్యం.

ఇద్దరు ఒకమనస్సుతోపనిచేస్తే అసాధ్య మేముంటుంది ?

231 ఏకత్ర నిర్ణీతః శాస్త్రార్థోఽన్యత్రాఽపి తథా.

ఒక్కరీతిప్రతిపక్షవాదములలో ఒక్కదానిని ఒకసిద్ధాంతము

చేత నిరస్తముచేస్తే, తక్కినప్రతిపక్షవాదములుకూడా ఆసిద్ధాంతము చేతనే నిరస్తముతాతవి.

232 ఏకదేశవికృత మనన్యవ ద్భవతి.

ఒకవస్తువుకు కొంచెముమార్పుకలిగినా, ఆవస్తువేలవుతుందిగాని, మరొకవస్తువుగా మారిపోదు. కుక్కకుచెవులుగాని, తోకగాని కోసి వేస్తే, గాడిదఅవుతుందా?

233 ఏకః పాపాని కురుతే ఫలం భుంక్తే మహాజనః.

ఒకడుపాపముచేస్తే, దానిఫలమును మహాజనులుకూడా అనుభవిస్తారు.

234 ఏకవాక్యత్వాపన్నానాం సంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమ్.

ఒక అర్థమును తెలుపడమునకు అనేకవాక్యములున్నప్పుడు ఆవాక్యములకన్నటికీ అర్థమొక్కటేఅవుతుంది. హరిహరబ్రహ్మలనేప్రత్యేకవ్యక్తులున్నట్లు చెప్పినా, అర్థముచేత అందరూ ఒక్కవ్యక్తియే.

235 ఏకవృంతగత ఫలద్వయన్యాయము.

ఒక్కకాడను అంటిపెట్టుకొనిఉన్న రెండుపండ్లవలె (శ్రేవలో ఒక్కశబ్దమును రెండుఅర్థములు అంటిపెట్టుకొని ఉంటవి.)

236 ఏకం సంధిత్యతోఽపరం ప్రచ్యవతే.

ఒకటిచేయవలెననుకొంటే, మరొకటిఅయినట్లు తానొకటితలస్తే దైవమొకటితలస్తాడు. వేదవాక్యములనుండి పరబ్రహ్మమును సాధించడానికి ఆరంభించి, తుదకు వైష్ణవములోనికో, శైవములోనికోదిగినట్లు.

237 ఏకసంబంధిదర్శన మచరసంబంధిసామరకమ్.

ఒకవస్తువుకనబడితే, దానితోసంబంధించిన మరొకవస్తువుకూడా జ్ఞాపకమువస్తుంది. మావటివానినిచూడగానే, ఏనుగుకూడా స్మరణకువస్తుంది. నదినిచూడగానే దానిఒడ్డునఉండేరెల్లుగడ్డికూడా జ్ఞాపకమునకువస్తుంది.

238 ఏకస్యా పృనేకశక్తిసంభవా దనేకార్థప్రత్యాయన మవి
రుదమ్.

ఒకశబ్దమునకు అనేకార్థములుంటే, ఆశబ్దప్రయోగమువల్ల
అనేకార్థములు స్ఫురించడము తప్పకాదు.

249 ఏకాకినీ ప్రతిజ్ఞా హి ప్రతిజ్ఞాతం న సాధయేత్.

ప్రతిజ్ఞమాత్రముచేయడముచేత అర్థములభింపదు. (చూ. న
హి ప్రతిజ్ఞమాత్రే కార్థసిద్ధిః)

240 ఏకాక్రియా ద్వ్యర్థకరీ బభూవ.

ఒక్కపనితో రెండర్థములనుసాధించినట్లు, యజ్ఞాదికర్మములు
మోక్షమునకు హేతువులగుటయేకాక, వర్షముకురిపించి, జగత్స్థితి
హేతువుకూడా అవుతవి.

241 ఏకా మసిద్ధిమ్ పరిహారతో ద్వితీయా ఆపన్యజే.

ఒకఅనర్థమును తప్పించుకొంటే, ఇంకొకఅనర్థము సంభవించి
నట్లు.

242 ఏకోఽపి హంతి గుణలక్ష మహీనా దోషః

కశ్చిత్పరో యది గుణోఽస్తి న త ద్విరోధీ

మద్యస్య బిందురపి పాననపంచగవ్యం

సంపూర్ణ మత్రో కలశం మలినీకరోతి.

లక్షనద్గుణములున్నా, ఒక్కదుర్గుణముతోపోతవి. ఆశరువాత
ఒక్కనద్గుణమున్నూ ప్రయోజనకారి కానేరదు. పంచగవ్యముతో
నిండియున్న కలశములో ఒక్కకల్లుచుక్కనువేస్తే అదిఅంతా చెడిపో
తుందికదా?

243 ఏకో హి దోషో గుణసన్నిపాతే

నిమజ్జ తీందోః కిరణే స్వీవాంకః.

అనేకనద్గుణములున్నప్పుడు ఒక్కదోషమున్నూ, అదికనబడదు.

సంపూర్ణ చంద్రునిలో ఒక్కమచ్చఉన్నా ఆదిగణనీయముకాదు.

244 ఏరండబీజన్యాయము.

ఆమువపుగింజను కాడనుండితీస్తే, పైకిఎగిరిపోతుంది. అట్లే, ఆత్మ దేహముతో సంబంధమును వదులుకొని ఊర్వ్యగతిని పొందుతుంది. చూ. వ్యవగతలే పాలాబూన్యాయము.

245 ఐకమత్యే ద్వయోరేవ కిమసాధ్యం భవేదితి.

ఇద్దరికి ఐకమత్యముకుదురుతే అసాధ్యకార్యమేముంటుంది.

246 ఓతపోతన్యాయము.

బట్టలోనిపడుగు, సేకదారములవలె (జీవాత్మపరమాత్మలుకలసి ఉన్నారు.)

247 ఔపాధి కాకాశభీనన్యాయము.

ఆకాశము అనంతమయినదయినా, కుండలు, ఇంకాఇతరఉపాధులయందుచేరి, చిన్నచిన్నభాగములుగా విడబడుతుంది. అట్లే, పరమాత్మఅనంతమయినదయినా, వివిధదేహములందువ్యాపించి, ప్రత్యేకవ్యక్తులుగా కనబడుతుంది.

248 ఔషధార్థం ను గాం పిబేత్.

ఔషధముగా కల్లుత్రాగవచ్చును.

249 కంటకన్యాయము.

కంటకశబ్దమునకు ముల్లు, శత్రువు, అని రెండర్థములున్నవి. కాలిలోముల్లుగుచ్చుకొన్నప్పుడు దానిని మరిఒకముల్లుతోపైకితీసి రెండుముళ్ళును మున్నందు తిరిగిగుచ్చుకోకుండా నిప్పులోవేసినట్లు, శత్రువునుసాధించడమునకు మరిఒకశత్రువునహాయముతో మొదటివానిని నాశనముచేసి, తరువాత తనకుసహాయముచేసిన శత్రువునుకూడా నాశనముచేయవలెను.

250 కంఠచామికరన్యాయము.

కంఠములో బంగారుభూషణమునుంచుకొని “అయ్యో, నాభూషణమేదీ, ఎక్కడపోయిందో, అని వెదకుకొంటూఉంటే, “అదిగో నీ మెడలోనేఉన్నది” అనిచూపించినప్పుడు “ఆ, ఉన్నది” అని ఊరడిల్లినట్లు, బ్రహ్మమును తనహృదయములోనే ఉంచుకొని దానికై ఎక్కడెక్కడనో వెదకుతూ ఉన్నవానికి గురువు, “ఎందుకట్లు వెదకుకొంటావు బ్రహ్మము నీహృదయములోనేఉన్నది, చూచుకో” అనిచెప్పినప్పుడు శిష్యుడు సమాధానముపొంద తాడు.

251 కడారాన్యాయము.

“కడారాకర్మధారయే” అని పాణినీయసూత్రము. కడారా అనే బహువచనముచేత కడారాదులు అని ఆదిశబ్దముగ్రహింపబడుతున్నది. బహువచనముచేత ఆశబ్దముధ్వనితమైనప్పుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

252 కణశః క్షణశ్చైవ విద్యా మర్థంచ సాధయేత్.

కొంచెముకొంచెముగా, క్షణక్షణమూ, విద్యనూ ధనమునూ సంపాదించవలెను.

253 కథయతి సంవృతిరేవ కామితాని.

కోరికలను దాచుకొనడముచేతనే అవి బయలుపడుతవి.

254 కందుకన్యాయము

బంతిని క్రిందికిపడవేస్తే తిరిగి మీదికిఎగురుతుంది. అట్లే ఉత్తముడయినవాడు కష్టములలోపడినా వెంటనే అందులోనుంచి బయటికి వస్తాడు.

255 కద బముకులన్యాయము.

కదంబపుష్పముయొక్కమధ్య గోళాకారముగాఉండే భాగము చుట్టూ అనేకఇతరపుష్పములు ఏర్పడేటట్లు (ఒకశబ్దమునకు సందర్భ భేదముచేత అనేకఅర్థములు బయలుదేరుతవి.)

256 కదర్యాణం పరే ప్రాణాః ప్రాయేణార్థసంచయాః.

లోభివాండ్లకు సాధారణముగా తమధనమే ప్రాణము.

257 కదలీఫలన్యాయము.

అరటిచెట్టుగలవేసి పడ్లుపండగానే చెట్టును సరకివేస్తారు. చూ. అశ్వతరీగర్భ నృశ్చిగర్భ న్యాయములు.

258 కనకకుండలన్యాయము.

బంగారమునకున్న కుండలమునకున్న ఆకారములో మాత్రమే భేదము కాని, వస్తుతః భేదములేదు. బంగారముకారణమున్న కుండలముకార్యమున్న అయిఉన్నది. ఆరెండిటికిన్ని భేదములేదు. అట్లే బ్రహ్మముకారణముగా గల జగత్తు అతనినుండి వేరైనదికాదని తెలుసుకోవలెను.

259 కపింజలాధికరణన్యాయము.

కపింజలమనగా చిత్తిరపక్షి. మీమాంసాశాస్త్రములో 'కపింజలానాలభేత' అనిఉన్నది. కపింజలాన్ అనేది బహువచనములో ఉండడముచేత 'రెండింటికంటె ఎక్కువ' అని అర్థమగునట్లు (అనగామూడు, నాలుగు, ఐదు, అంతకంటెఎక్కువ సంపాదించవలెనని అర్థము.)

260 క, ప్రాజ్ఞో వాంఛతి స్నేహం వేశాస్య సికతాను చ.

ప్రాజ్ఞుడయినవాడెవడు వేశ్యలయందు స్నేహమున్ను ఇసుకలో నూనెనున్న పొందగలను?

261 కఫోణిగుపన్యాయము

చేతిముఠకుమీస బెల్లములేకపోయినా ఉన్నదనుకొని దానిని నాకడము. ఒకవస్తువుప్రాప్తిచకపోయినా అదిప్రాప్తించినట్లే సంబరపడడముఇట్టిదే.

262 కరకంకణన్యాయము.

"కంకణము" అంటేనే కరభూషణము అనిఅర్థము. అందుచేత కరకంకణము అని చెప్పనక్కరలేకపోయినా అట్లుకలిపిఉచ్చరిస్తాము.

('ముంజేతికంకణమునకద్దమేల,' అనే తెనుగునామతయొక్క అర్థమును కూడా పైనానాయమునకు చెప్పవచ్చును.) చూ. కరిబృంహితన్యాయము, గజఘటాన్యాయము, నీలేందీవరన్యాయము, చంద్రజ్యోత్స్నానన్యాయము, పర్వతాధిత్యకాన్యాయము, పర్వతోపత్యకాన్యాయము, వాఙమందురాన్యాయము, మృగవాగురన్యాయము.)

263 కరతలామలనన్యాయము.

చేతిలోని ఉసిరికాయవలె స్పష్టముగాకనబడేది.

264 కరస్థబిల్వన్యాయము.

చేతిలోనిమారేడుపండువలె (అంతస్పష్టముగాకనబడేది అన్నమాట.) చూ. హస్తామలకన్యాయము.

265 కరిఘంటాన్యాయము.

దేహబలముకంటె బుద్ధిబలముఎక్కువ అనిచెప్పవలసినప్పుడు ఈన్యాయముపనికివస్తుంది.

266 కరిబృంహితన్యాయము.

ఏనుగుయొక్క ఆర్పుకే బృంహితమని పేరు. అందుచేత బృంహిత శబ్దముచేతనే కరిబృంహితమని అర్థమవుతూఉంటే, కరిబృంహితమని చెప్పడము అనవసరమయినా అట్లుకలిపి పలుకుతూఉంటాము. చూ. గజఘటాన్యాయము, కరికంకణన్యాయము, నీలేందీవరన్యాయము, చంద్రజ్యోత్స్నానన్యాయము, పర్వతాధిత్యకాన్యాయము, పర్వతోపత్యకాన్యాయము, వాఙమందురాన్యాయము, మృగవాగురన్యాయము.)

267 కర్ణకాంతేయన్యాయము.

కర్ణమకుంతిగొడుకేయినా ఆనంగతితెలియక రాధగొడుకుననుకొన్నాడు. తరువాత కుంతిగొడుకునని తెలుసుకొన్నప్పుడు 'కాంతేయ'డననుకొన్నాడు. అట్లే అజ్ఞాని మొదట దేహమేఆత్మఅని అనుకొన్నాడు.

సద్గురూపదేశముచేత ఆత్మ వేరని తెలుసుకొంటాడు. చూ. రాజపుత్ర వ్యాధన్యాయము.

268 కర్తవ్యం హి సతాం వచః.

మంచివారిమాటప్రకారము చేయవలెను.

269 కర్మణి వ్యోతే సౌజ్ఞా స్వస్థే కో వా న పండితః.

ఊరక ఉన్నంతసేపూ అందరూపండితులే. పనిచేసేటప్పుడుమాత్రము ప్రజ్ఞకనబడుతుంది.

270 కష్టంకర్మ.

కర్మకష్టమునకుపూలము. లోకములోనిదుఃఖము కర్మమూలముగానే కలుగుతున్నది. కర్మనుగురించి తెలుసుకోవడము కష్టమని భగవద్గీతలలో ఇట్లుచెప్పబడుచున్నది.

కర్మణోహ్యసి బోధన్యం బోధన్యం చ వికర్మణః

అకర్మణశ్చ బోధన్యం గాహనా కర్మణో గతిః.

271 కష్టే ఫలమ్.

కష్టపడి శోసే ఫలముకలుగుతుంది.

272 క్షణభంగి జగత్సర్వ మితి తథ్యం మునే ర్వచః

జగత్తంతాక్షణభంగురమని మునులుచెప్పినమాట సత్యము.

273 క్షతే ప్రహారా నిపతం త్యభీక్ష్యమ్.

దెబ్బతగినచోటనే దెబ్బలుతగులుతవి.

274 క్షతే నుక్షికాపాతః.

పుండుమీసవాలినఈగవలె. తప్పులనుమాత్రమే ఎంచేవారివిషయమై ఈన్యాయమునుచెప్పుతారు.

275 క్షారం క్షతే ప్రక్షేపణమ్.

గాయముమీన ఉప్పుజల్లినట్లు (దుఃఖతుడైనవానిని మరింత దుఃఖపెట్టడము.)

276 క్షీణా నరా నిమ్మరుణా భవంతి.

కడుపుకుకూడులేనివారు భార్యాపుత్రులమీద కరుణ లేక ఉంటారు.

277 క్షీరదగ్ధజవ్యన్యాయము.

వేడిపాలచేత కాలిననాలుకవలె. దైవశముచేతసంభవించిన ఒక సుఖముమూలముగా దుఃఖముసంభవించినప్పుడు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

278 క్షీరం విహాయాగోచకగ్రస్తః సోవీరరుచి మరుభవతి.

అగోచకముకలగినవాడు పాలనుత్రాగక రేగుపండ్లునుతినగోరుతాడు. జ్ఞానముమీదరుచిలేనివాడు శాస్త్రములనభ్యసించక, తుచ్ఛకావ్యములను చదువుతాడు.

279 క్షీరాబ్ధివాసి క్షీరకామన్యాయము.

పాలసముద్రములో వాసముచేసేవాడు, పాలకోసము వెనకులాడినట్లు.

280 క్షీరోదక సంప్రక్తన్యాయము.

పాలూనీళ్ళూ కలిసిఉన్నట్లు. ఏదిఏదో తెలుసుకోలేనట్లు కాంక్ష వస్తువులుకలిసిఉన్నప్పుడు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

281 త్సు త్స్వాదుతాం జనయతి.

అకలిఉంటేరుచివుట్టుతుంది. శిష్టానఉంటేచదువువంటపడుతుంది.

282 కాకతాలీయన్యాయము.

'కాకీవాలిఁది వఁడూవఁది' అని తెలుగుసామెత. అనుకోకుండా ఒక ఫలముకలుగునప్పుడు ఈన్యాయమును ఉదాహరిస్తారు. (చూ. అజాకృపాణీయన్యాయము.)

283 కాకదంతపరీతా (గవేషణ) న్యాయము.

కాకినిదంతములున్నవా? లేవా? అవి తెల్లగాఉండునా, ఉండవా?

అని పరీక్షచేసినట్లు (నిష్ప్రయోజనమన్నమాట.) చూ. ఊపరవృష్టి న్యాయము, మొద.

284 కాకదధ్యక్షభూతకన్యాయము.

“పెరుగుచు కాకులుముట్టుకోకుండా చూస్తూఉండుమని ఒకమూర్ఖునితోచెప్పగా, కుక్కవచ్చి పెరుగుత్రాగివేస్తూఉంటే చూచి, కాకులుముట్టుకోకుండా చూడుమన్నారగాని, కుక్కలుముట్టుకుంటే ఏమి చేయవలెనోచెప్పలేదని ఊరకొన్నాడట.

285 కాకపికన్యాయము

కాకీనలుపే, కాకీలనలుపే. వసంతకాలమునస్తే ఏదికాకియో ఏదికాకీలయో, తెలిసిపోతుంది. అట్లే, సభలోమాట్లాడడమునుబట్టి ఎవడుపండితుడో, ఎవడు అపండితుడో తెలుస్తుంది. చూ. కాచమణి న్యాయము, గోగవయన్యాయము.

286 కాకమాంసం శునోచ్ఛిష్టం స్వల్పం తదపి దుర్లభమ్.

లిండామంటే, కాకిమాంసమయినాదొరకలేదు. కుక్కరుచిచూచిన ఆహారమయినాదొరకలేదట. “కానికూడుతిన్నా, కడుపునిండలేదు” అని తెరుగుసామెత.

287 కాకాక్షిగోలకన్యాయము.

కాకి ఒక్కకంటితో చూస్తూఉన్నా, కనుగుడ్లుతిప్పితూ అన్ని ప్రక్కలాచూస్తూఉన్నట్టు కనబడుతుంది.

288 కాకిణీన్యాయము.

కాకిణి అంటే కాకి అనే నాణెము. డబ్బుమూలముగా, అన్న డమ్మలకున్న, భార్యాభర్తలకున్న, స్నేహితులకున్న, శత్రుత్వము కలుగుతుంది.

289 కాంచనం కార్యసిద్ధి.

ధనమే కార్యసిద్ధిని చేస్తుంది.

290 కాంచనాత్ కర్మమోచనమ్.

దబ్బిచ్చి కర్మమునుపోగొట్టుకోవచ్చు ననుకొన్నట్లు.

291 కాచమణిన్యాయము.

గాజుముక్కా, మణీ, ఒక్కరీతిగానేమెరుస్తవి. కాని, పరీక్షచేస్తే ఏదిగాజుముక్కో, ఏదిమణియో తెలుస్తుంది. అట్లే, పండితుడున్న అపండితుడున్న. చూ. కాకపికన్యాయము. గోగవయన్యాయము.

292 కాంతారన్యాయము.

ప్రియాణికడు అడవి దగ్గరపడగానే ఒక బిడారులోనికిచేరి, వారి సహాయముతో అడవినిదాటగానే, తనదారినితానుపోతాడు.

293 కాంతారోత్తరణాయ సార్థ.

దట్టమైన అడవినిదాటడమునకు అనేకులుకలిసి వెళ్ళేటట్లు కష్ట సమయములో దానినిదాటుటకు అనేకులు ఐకమత్యము కలిగిఉంటారు.

294 కామచారశ్చ వత్తినిగ్దేశే వాక్యశేషం సమర్థయితుమ్.

అటువంటివాడు అనిచెప్పినప్పుడు, ఆశబ్దమువల్ల తెలియబడే గుణములన్నీ ఉంటే ఉండవచ్చును. లేకపోతే లేకపోవచ్చును. కూతురు తల్లివలెఉన్నది అనిఅంటే, తల్లిగుణములన్నీ కూతురిలో ఉండనక్కరలేదు.

295. కామాకులకామినీన్యాయము.

ప్రియునికోసము పరితపిస్తూఉన్న కామినిని (జీవాత్మపరమాత్మలో ఐక్యముపొందడమునకు ఉత్సాహపడుతుంది.)

296. కారణగుణప్రకరమన్యాయము.

కారణమేగుణములగలిగిఉంటుందో దానివల్లపుట్టే కార్యముకూడా అదేగుణములకు కలిగిఉంటుంది. తెల్లనినూలుతోనేసినబట్ట తెల్లగానేఉంటుంది. చేతనుడైన బ్రహ్మ ఈజగత్తునకు కారణము గనుక జగత్తు కూడా చైతన్యస్వరూపమునే కలిగిఉన్నది. ఈవిషయమే ఈక్రిందిశ్లోకములో చెప్పబడినది.

“హరిశేవ జగ జ్జగదేవ హరి వర్ణితో హి జగ న్నహి భిన్నతనుః
ఇతి యస్యమతి స్సతంతం స్మృతి స సరో భవసాగరము త్తరతి.”

297 కారణనాశే కార్యనాశః

కారణమునశిస్తే కార్యముకూడా నశిస్తుంది. బట్టలలోని నూలు
పోతే బట్టకూడా లేకుండాపోతుంది.

300 కారణముః కర్తృత్వమ్.

చూ. యః కారయతి స కరోత్యేన.

299 కార్యకారణభాసనియమో 2. తిస్రీసంగం భంక్తు మర్హతి.
కారణమునకున్న కార్యమునకున్న ఎడ తెగనిసంబంధమున్నదని తెలు
సుకొంటే అ తి ప్ర సంగ ము నకు అసగా అసంబద్ధవాక్యములకు
తావుండదు.

300 కార్యనాశే కారణనాశః

కార్యమునశిస్తే కారణముకూడా నశిస్తుంది. బట్టనాశసమయి తే
దానిలోని నూలుకూడా నాశసమయిస్తే.

301 కార్యవిపరిణామా స్పృహన్.

ఒకకారణము నూరడముచేత కార్యముస్పృహిస్తుంది. కార్యకార
ణములకు అభేదము. కారణమే కార్యముగా పరిణమిస్తుంది.

304 కార్యం సర్వం కారణమూత్రమ్.

కార్యమంతా కారణమువల్ల నేకమగుతుంది. కారణము లేనికార్య
ము ఉండదు.

305 కార్య త్కారణజన్మ.

కార్యమునుండి కారణముపుట్టడము. “నీటిలోనుండి పద్మము
పుట్టడమెరుగుదుముగాని పద్మములోనుండి నీరుపుట్టడము ఎరుగము.
దీవిష్టువా, నీ పాదపద్మమునుండి మహాసది (గంగ) పుట్టడము చిత్రము
గాఉన్నది. “కొండమీద లతలుపుట్టడమెరుగుదుముగాని లతలనుండి

కొండలు పుట్టడము ఎరుగము. నీత సులతనుండి కుచగిరులు పుట్టడము చిత్రముగా ఉన్నది' 'పంకములోనుంచి పంకజము పుట్టడము ఎరుగుదు ముగాని పంకజములోనుండి పంకజము పుట్టడము ఎరుగము. నీముఖపంక జములోనుండి రెండునేత్రపద్మములు పుట్టడము విచిత్రముగా ఉన్నది''

305 కార్యేణ కారణసంప్రత్యయః

కార్యమునుబట్టి కారణమునుఊహింపవచ్చును. కండనుచూచి కుమ్మరివాడు అనే కారణమున్న జగత్తునుచూచి దానికి కారణమైన ఈశ్వరుని ఊహింపవచ్చును.

307 కాలస్య కుటిలాగతః

కాల మొక్కరీతిగా జరుగదు. సుఖము వెంటదుఃఖమూ దుఃఖము వెంటసుఖమూ కలుగుతూ ఉంటవి.

308 కాలో హి బలవత్తరః

కాలమన్నిటికంటే బలవంతమయినది. స్రుతివానికి చావురప్పడ న్నమాట.

309 కాంస్యభోజనన్యాయము.

శిష్యుడొకడు "గురువుగారి ఉచ్చిష్టమును తినవలెను. కంచుకంచ ములో తినవలెను" అని నియమముపెట్టుకొగా, గురువు శిష్యునినియమ మునకు భంగముకలుగకుండా కంచములో తినప్రారంభించినాడట.

310 కింకరస్థానే కింకరద్వయం నివేశితమ్.

ఒక్క సేవకుడు చాలి ఉన్నచోట ఇద్దరు సేవకులు కావలసివచ్చినట్లు.

311 కిం కులే నోపదిష్టేన శీలమే వాత్ర కారణమ్.

కులమును చెప్పుకోవడమెందుకు? శీలమే ముఖ్యమయినది.

312 కి మజ్జానస్య దుష్కరః

అజ్ఞాని చేయలేనిదేమున్నది? (అన్నీటికి సిద్ధపడుతాడు)

313 కీటభృంగన్యాయము.

గొంగల్పుడుగు తేనేటిగతో పొందుకోరి పురుగుగాడంటే తేనేటిగ తనకుహానికలుగజేస్తుందిని తానున్న తేనేటిగగామారి దానితో సఖ్యముచేస్తుంది.

314 కీటోద్ధారన్యాయము.

నీటిప్రవాహములో కొట్టుకొనిపోతూఉన్న పురుగులను ఎవ్వరైనా తీసి, ఒడ్డునవేస్తే అవి మెల్లగా ఒకదెట్టునుచేరి సుఖపడుతవి. అట్లే సంసారప్రవాహములో కొట్టుకొనిపోతూ దుఃఖము పొందుతూఉన్న సంసారికి సద్గురువు తత్తోష్ఠపదేశముచేస్తే పూర్వజన్మకృతసుకృతముచేతవాడు మోక్షసుఖము లనుభవిస్తాడు.

315 కీలప్రతిఙ్గీనన్యాయము.

చక్రములనుకలిపే ఇరుసుకట్టకు రెండువైపులా రెండుమేకులను బిగిస్తారు. అప్పుడు చక్రములు ఆఇరుసుకట్టనుండి బారిపోవు. అట్లే ఒక సిద్ధాంతమునకు హానికలుగకుండా దానికీడపబలముగా ఇతరీడపత్తులనుకల్పించడము.

316 కుకర్మ సర్వస్య ఫల త్యాత్మని సర్వదా.

దుష్టకర్మము ఎప్పుడూ దానినిచేసినవానికే దుష్టఫలము నిస్తుంది.

317 కుక్కటధ్వంసన్యాయము.

కోడికూత ప్రాప్త దీర్ఘ పుత్రములుగా అంతకంతకూ ఎక్కువ అయినట్లు సజ్జనమైతికూడాను. చూ. పరాహ్లాదాచ్చూన్యాయము.

318 కుంజరస్నానన్యాయము.

మంచిపనినిచేసి చేసినదానిని పాడుచేసుకొనేటప్పుడు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది. ఏనుగు నీటిలోచక్కగా చాలాకాలముస్నానముచేసి ఒడ్డుకురాగానే తొండముతో భూళినెత్తి ఒంటిమీదపోసుకొంటుంది.

319 కుండధారోపాస్థిన్యాయము

కుండధారుడనే ఒకయత్ను డుండేవాడట. వానిని ఒకడుకొలిచి ఒకవరముకోరినాడు. ఆవరము ఇవ్వడమునకు ఆయత్నునికి శక్తిచాలకపోగా యత్నుడు తనకంటెగొప్పదేవతలను ప్రార్థించి తనభక్తునికి వరముల నిచ్చి నాడట. తనయెడల భక్తిశ్రద్ధలుకలవానికి ఉపకారముచేయడానికి శక్తి లేకపోయినా మంచివాడు ఇతరులచేతనయినా ఉపకారము చేయిస్తాడు.

320 కుబ్జోఽపి చిత్రం శయితం సమీహతే.

మరుగుజ్జువాడుకూడా (భార్యతో) పరుండుటకు కోరుతాడు. చూ. భోకోఽపి పాదప్రసరణాయ చేష్టతే.

321 కుంభీధాన్యన్యాయము.

'కుంభి' అంటే కుండ. 'కుండలోధాన్యము పోసుకొనేవానికి గోవు నుదానముచేయవలెను' అని అనేటప్పుడు ధాన్యముగలవారు ధనవంతులయినాకుండలలో ధాన్యము పోసుకోవచ్చును గనుక అట్టివారందరికీ గోదానము చేయవలెననిఅభిప్రాయముకాదు. కుంభీధాన్యము అంటే శ్రోత్రియుడు అని అర్థము. శ్రోత్రియునికి గోదానముచేయవలెననియే అర్థము. ఒకమాటకు వ్యుత్పత్తినిబట్టి ఒకఅర్థమున్నా దానికి సూక్తిగా ఏఅర్థముకలిగినదో ఆఅర్థమునే తీసుకోవలెను.

322 కుమారీకంకణన్యాయము.

ఈన్యాయము ఈశ్రిందిశ్లోకములోనిది.

“బహూనాం కలహో నిత్యం ద్వ్యాభ్యాం సంఘర్షణం తథా

ఏకాకీ విచరిష్యామి కుమారీకంకణం యథా.”

323 కుమూలధాన్యన్యాయము.

ధాన్యపుకొట్టులోనుంచి కొంచెముకొంచెముగా ధాన్యముతీసి నట్లు (పరబ్రహ్మములోని ఒకఅంశమువల్ల జగుత్తు ఏర్పడుతున్నది.)

324 కులకన్యాయము.

సౌందర్యాది గుణములుగల కులకన్యక తనపుట్టింటిలోమాత్రం

మే గౌరవింపబడుతుంది. అట్లే ఇంటింటా కవులున్నా వారి కవిత్వము వారియింటిలోనే మెచ్చుకోబడుతుంది. మహాకవియొక్క కవిత్వముమా త్రోమే లోకప్రసిద్ధినిపొందుతుంది.

323 కులాలచక్ర కీలన్యాయము.

కుమ్మరవానిచక్రముమీదఉన్న పురుగు చక్రవేగముతోతిరిగి నట్లు, (సంసారచక్రముమీదనిలచిఉన్న దేహికూడాను.)

324 కులాలచక్రన్యాయము.

కుమ్మరివాడు చక్రము గట్టిగాతిప్పి వదలివేసినా ఆచక్ర మట్లే కొంతకాలమువరకూతిరిగి, తునకు ఆగిపోతుంది. అట్లే జ్ఞాని కర్మలనుండి విరమించినా, దేహపాతమువరకూ కర్మలను ఫలమునుకోరక చేస్తూనే ఉంటాడు.

325 కుశ కాశా లంబనన్యాయము.

నీటిలోపడి మునిగిపోతున్నవాడు చేతికిదొరకిన గడ్డిపోచనయినా పట్టుకొని ప్రాణరక్షణము చేసుకొనలేననుకొంటాడు. అట్లే సరియైనయత్నాలనుచెప్పలేక వాదములో ఓడిపోయినవాడు గుర్బలమైన కుయుక్తులనుకల్పించి తృప్తిపొందుతాడు.

326 కుసుమస్థంభకన్యాయము.

పూవులగుత్తి నులనగులతలమీదనయినా ఉంటుంది, లేదా అడవిలోవాడి గాలిఅయినాపోతుంది. అట్లే మహాత్ముడయినవాడు అందరి కంటెఅగ్రస్థానమందునయినాఉంటాడు, లేదా, అడవిలో తపస్సయినాచేసుకొనడమునకు పోతాడు.

327 కుహకచక్కిలో లోకః సత్యేఽప్యపాయ మపేక్షతే.

ధూర్తులచేతమోసముపొందినవాడు సత్యములోకూడా అపాయమున్నదనుకొంటాడు.

328 కూపకూర్మన్యాయము.

ఆయుష్కాలమెల్ల ఉన్నఊరిని వదలివెళ్ళనివాడు నూతిలోని తాబేలునంటివాడు.

కి29 కూపఖానకన్యాయము.

నయ్యిత్రవ్వినవాడు నూతిలోదిగినప్పుడు బురదఅంటుకొంటే పైకివచ్చి అనూతినిటితోనే కడుగుకొంటాడు. అట్లే భిన్నభిన్న దేవతల నారాధించేవారు ఆ ఆరాధనమహిమచేత భేదబుద్ధినివదలి అజ్ఞానము నుండి విడుదల అవుతారు.

కి30 కూపమండూకన్యాయము

నూతిలోనికప్ప సూయియే మహాసముద్రమనుకొంటుంది. మహాసముద్రమొకటి నూతికంటే ఎక్కువనీరుగలది అని దానికిచెప్పుతే అది నమ్మదు. అట్లే అల్పజ్ఞుడైనమూఢుడు తనకుసర్వమూ తెలుసుననుకొంటాడు. వానికి నిశ్శయమునుగురించిచెప్పుతే చెలియదు. దానిని నమ్మడు.

కి31 కూపయంత్రఘటికాన్యాయము.

నీటినితో చేపతముపలె జుగులు కొన్ని సమయములలో దారిద్ర్యముననుభవిస్తారు. కొన్ని సమయములలో భాగ్యమునుపొందుతారు. లేదా గంభీరమయినజ్ఞానమును పొందడానికి గురూపదేశము ఏతముము వంటిది.

కి34 కూర్మవృత్తిం సమాస్థాయ సర్వత్ర విజయీ భవేత్.

తాబేలువలె మెల్లిగా ప్రయత్నముచేస్తూ అన్ని చోట్లాని జయము పొందవలెను.

కి35 కూర్మాంగన్యాయము.

తాబేలు తనముష్టిమువచ్చినప్పుడు తన అవయవములను పైకి ప్రసరింపజేస్తుంది, ఇష్టమువచ్చినప్పుడు వాటిని లోపలికిలాగుకొంటుంది. అట్లే జ్ఞానిఅనునవాడు తనకాదుములును ఉపసహరించుకొంటాడు.

334 కృతప్రణాశా ఒకృతాభ్యాగమప్రసంగః
పుణ్యమునశిస్తే పాపఫలము వెంటనేకలుగుతుంది.

335 కృతే కార్యే కిం ముఖ్యా ర్థప్రశ్నేన.

కార్యముజరిగిపోయినతరువాత ముఖ్యార్థమునుగురించిప్రశ్నించడమువలె (నిష్ప్రయోజనమన్నమాట.) చూ. ఊవరవృష్టిన్యాయము, మొద.

336 కృత్రిమాకృత్రిమయోః కృత్రిమే కార్యసంప్రత్యయః

కృత్రిమమైన అర్థముగల శబ్దము సహజమైన అర్థముగల శబ్దము అనువానిలో కృత్రిమా ర్థముగల శబ్దమున కెక్కువ ప్రామాణ్యము. “గోపాలునితీసుకొనిరా” “కటజకునితీసుకొనిరా” అన్నప్పుడు గోపాలుడు, కటజకుడు అనే శబ్దములు సంజ్ఞావాచకములు, పురుషుల పేళ్లు. అందుచేత పైవాక్యములకు ఆవులకాపరినితీసుకొనిరా, మంచముమీదపుట్టినవానినితీసుకొనిరా అని అర్థముకాదు. గోపాలునితీసుకొనిరా, మాణవకునికి చదువుచెప్పుతాడు అన్నప్పుడు కట్టపట్టుకొని ఆవులనుకాచేవాడు చదువుచెప్పలేడుగదా,

337 కృతాత్మయే ఒనుశయవాన్.

చేసినపనివిఫలమయితే ఈపనిఎందుకుచేసినాను అని ప్రశ్నార్థకముకలుగుతుంది. కర్మఫలమునశిస్తే కర్మాచరణమునుంచి నివృత్తి కలుగుతుంది.

338 కృదభిహితో భావో దృవ్యవత్ ప్రకాశతే.

ఒకదృవ్యముకావలెననికోరేవానిభావము ఆదృవ్యము ఎదురుగాఉండేటట్లు తోపజేస్తుంది.

339 కైదారికన్యాయము.

వ్యవసాయదారుడు కాలువలోనుంచి ఒకపొలమునకు నీరుపెట్టి ఆకన్నమునుకప్పి, మరిఒకచోటకన్నముచేసి మరిఒకపొలమునకు నీరుపె

ట్టేటట్లు ముముక్షువు వైరాగ్యముచేత విషయములను నాశనముచేసి, అభ్యాసముచేత కల్యాణమును పొందుతాడు.

340 కై ముతికన్యాయము.

ఒకదానికిదిక్కులేనప్పుడు అంతకంటెతక్కువదాని కేమిదిక్కు? ఏనుగులేపారిపోతూఉంటే దోమలమాటచెప్పేదేమిటి? ఆమెముఖము చంద్రనేజయించినది, పద్మములమాట చెప్పేదేమిటి?

341 కోటిశో దృశ్యమా నోపబృంహణన్యాయము.

కనబడనివస్తువు ఎంత పెద్దదిగాఉన్నదనిఅయినా అనుకోవచ్చును. అనికనబడితేమాత్రము అది ఇంతఉన్నదిఅని పరిమితినిపొందుతుంది.

342 కోపః పాపస్య కారణమ్.

కోపము పాపమును చేయిస్తుంది.

343 కోఽరుక్? హితమితభుక్.

రోగములేనివాడెవడు? హితమైనఆహారమును మితముగాఁగినేవాడు.

344 కోశవాః పండితః ఖలు.

డబ్బున్నవాడే పండితు డనిపించుకొంటాడు.

345 కోశవా నాచార్యః.

నిఘంటువును ఒప్పజెప్పగలవాడు ఆచార్యుడు.

346 కోష్ఠపానన్యాయము.

ఇంటిలోమాత్రమే కల్లుత్రాగడము. ఇతరులకు తెలియకుండా దుర్వ్యసనములను అనుభవించడము.

347 క్రమవిపర్యాసన్యాయము.

క్రమముతప్పించి పనిచేయడము. ముందుచేయవలసినపని వెనుక నున్న వెనుకచేయవలసినపనిని ముందున్న చేయడము.

348 క్రియాభేదా త్వలభేదః.

పనినిబట్టి ఫలముకూడాకలుగుతుంది. ఎవ డెంతప్రియత్నము చేస్తే అంతేఫలము కలుగుతుంది.

349 క్రియాసిద్ధి స్సత్త్వేభవతి మహతాం నోపకరణే.

గొప్పవారు గొప్పపనిచేయడమునకు వారిమహత్త్వమే కారణమవుతుంది గాని, వాడుఉపయోగించే సాధనముకాదు. అగస్త్యుడు కుండలోపుట్టినాడు, ఎప్పుడూ లేళ్ళతో అడవులలోతిరిగినాడు, భూర్జపత్రములబట్టను కట్టినాడు, దుంపలనుతినిబ్రీతికినాడు. అయినా, సముద్రమును దోసిటిలోనికితెచ్చుకొని త్రాగివేసినాడు.

350 క్రియా హి వికల్ప్యతే న వస్తు.

ఒకవస్తువునుగురించిన అభిప్రాయములు వారివారిభావనంపత్తి ప్రకారము వేర్వేరుగాఉన్నా, ఆవస్తువుమాత్ర మొక్కటేఅయిఉంటుంది. అట్లే, నిష్కళివాదిభావనలచేత జనులు ఘావించినాపరమాత్మ ఒక్కడే.

351 ఖశుష్పన్యాయము.

ఆ కాశశుష్పమువలె, ఎక్కడా లేనిది.

352 ఖరీవిషాణన్యాయము.

గాడిదకొమ్ములవలె. లేనివస్తువునుగురించిచెప్పేటప్పుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది. చూ. గగనారవిండన్యాయము, మొదలైనవి.

353 ఖలేకపోతన్యాయము.

ముసలివి, మధ్యవయస్సులోనివి, చిన్నవి, అయిన సామ్రాజములన్నీ ఒక్కసారిగా నేలకువ్రాలేటట్లు ఒకవాక్యమలో అనేకపదములున్నా, వాటిఅర్థములన్నీ ఒక్కసారిగానేస్మరించును. కుండనుతీసికొనిరా అన్నప్పుడు ఒకక్షణములో కుండయొక్క స్మరణము, మరిఒకక్షణములో దానినితీసుకొని రావడమనేస్మరణము, మూడోక్షణములో మొదటిశబ్దముయొక్కస్మరణముపోయి ఏమిచేయవలెనోతోచకపోవడముసంభవింపదు. వాక్యముయొక్క అర్థమంతా ఒక్కసారియే స్మరణమునకు వస్తుంది.

కి54 ఖాదకఘాతకన్యాయము

తినేవారే చంపేవారుకూడాను. గొట్టెనూంసము తినేవారుండే దేశములోగొట్టెలనుచంపేవారుండరని అనుకోకూడదు.

కి55 గగనరోమంథన్యాయము

ఆకాశమును నెమరువేయడము. అసంభవస్మృత్యోసము ప్రయత్నముచేయడము. చూ. ఆకాశముష్టిహాసనన్యాయము, హాసనతాడవన్యాయము.

కి56 గగనారవింశన్యాయము

ఆకాశముమీది తామరపువ్వువలె అసంభావ్యమన్నమాట. చూ. మూషకవిషాణన్యాయము, శశవిషాణన్యాయము.

కి57 గజఘటాన్యాయము.

గజశబ్దమున్ను ఘటాశబ్దమున్ను పర్యాయపదములే అయినా గజఘటాఅని కొందరు రెండుశబ్దములనూకలిపిచెప్పుతారు. (చూ. కరిబృంహితన్యాయము, కరకంకణన్యాయము, నీలేందీవరన్యాయము, చంద్రజ్యోత్స్నాన్యాయము, పర్వతాధిత్యకాన్యాయము, పర్వతోపత్యకాన్యాయము, వాజిమందురాన్యాయము, మృగవాగురాన్యాయము.

కి58 గజభుక్తకపిత్థన్యాయము..

ఏనుగతిన్న వెలగకాయవలె (ధనముఎట్లుపోతుందో తెలియకుండానే పోతుంది)

కి59 గజా యత్ర సగణ్యంతే మశకానాంతు కా గతిః

ఏనుగులకే దిక్కులేకపోతే దోమలమాట చెప్పేదేమిటి?

కి60 గమలికాప్రవాహన్యాయము.

మేకలమందలో మొదటిది ఏలాగుచేస్తే తక్కినవన్నీ ఆలాగే చేస్తవి. మొదటిది నూతిలోనికి ఉరుకులే ఒకదానితరువాతఒకటి అవి అన్నీ నూతిలోనికి ఉరుకుతవి (చూ. అంధపరంపరాన్యాయము.)

361 గండస్యోపరి పిటకా సంవృత్తా.

పుండుమీర పొక్కులేచినట్లు. గోరుచుట్టుమీర రోకలిపోటు అని తెలుగుసామెత.

362 గడ్డరికాప్రవాహః

గొడ్డివాని వెనుకపోయినట్లు. గొడ్డివారివలె ఒకరుపోయినమార్గముననే ఇతరులుకూడా పోవడము.

363 గణపతిన్యాయము.

సమస్తకార్యములను ఆరంభించకముందు మనము గణపతినిపూజస్తాము. అయితే ఈగణపతిఅనేదేవత ఎవరు? గాణాపత్యులు అతనిని పరమశివునిగా చెప్పుతారు, వైష్ణవులు అతడు వాసుదేవుడనిఅంటారు, బ్రహ్మవాదులుఅతడు సాక్షాత్పరబ్రహ్మమంటారు. ఈరీతిగా ఎవరెవరికి ఏదేవతప్రధానమైనదేవతమో ఆదేవతమే గణపతి అవుతూఉంటాడు. ఈ యభిప్రాయమే ఈక్రిందిశ్రుతిలోచెప్పబడ్డది. “గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే ప్రియాణాం త్వా ప్రియపతిం హవామహే నిధీనాం త్వా నిధిపతిం హవామహే వసో మను ఆహ మజానిగబ్ధభాధ మాత్మ మజాసి గబ్ధభాధమ్” అని అందుచేత గణపతిన్యాయమంటే ఎవరికేది అతిముఖ్యమో అదే అన్నిటికంటే ముఖ్యతమమని ఎంచడము.

364 గతం న శోచామి కృతం స్మరామి.

అయిపోయినదానికి శోకించలేదు. ఇప్పుడుచేసిన దానిని స్మరిస్తున్నాను.

365 గతానుగతికో లోకో న లోకః పారమార్థికః

ఒకడురిలో ఒకబ్రాహ్మణుడుండేవాడు. మరొకగ్రామములో ఒకధనవంతుడు బ్రాహ్మణులకు బంగారపు కమండలములను దానముచేస్తున్నాడనివిని బయలుదేరి దారిలో ఒకచోట గొయ్యిత్రవ్వ అందులో తనరాగికమండలమునుంచి కప్పి, ఆనవాలకోసము దానిమీదకు

డుమట్టిముద్దలనుంచి పోయినాడు. ఆతరువాత ఆదారినిపోతూఉండిన బ్రాహ్మణులు ఆచుట్టిముద్దలనుచూచి ఈరీతిగా మట్టిముద్దలను ఇక్కడ ఉంచుతే పుణ్యమువస్తుందికాబోలునని తాముకూడా అట్లేచేయనారంభించినారు. కొద్దికాలములోనే రెండుక్రోసులమేరవరకూ భూమి మట్టిముద్దలతో నిండిపోయినది. రాగికమండలము పాలిపెట్టిన బ్రాహ్మణుడు బంగారుకమండలములనిచ్చే ధనికునిగానలేక తిరిగితన రాగికమండలమును తీసుకొనవలెనని వచ్చేసరికి ఎక్కడచూచినా మట్టిముద్దలే ఉండడముచేత తనఆనవాలుకనుగొనలేక వ్యాకులతపొంది ఈశ్లోకముచదివినాడట. 'గతానుగతికో లోకఃసలోకః పారమార్థికః, పిండద్వయ ప్రదానేన గతం మే తామ్రభాజనమ్' అని. ఇట్టిదే "గతానుగతికోలోకోనలోకః పారమార్థికః ఏకస్య కర్మ సంపీక్ష్యకరోత్యన్యోఽపి గర్హితమ్" అనేశ్లోకమున్నది. ఒకరుచేసినదానినే ఇతరులుకూడా చేస్తారు. ఎందుకుచేస్తారో విచారింపరు.

పైరాగిచెంబుకథవంటిదే మరిఒకటిఉన్నది. ఒకఊరిలో ఒకకపటసన్యాసి శిష్యులను కొందరిని ప్రోగుచేసుకొని వచ్చినాడు. వాడుగొప్ప మహాత్ముడనిన్నీ, ఎవరితో నూమాట్లాడక ఎప్పుడూ దైవధ్యానములోనేఉంటాడనిన్నీ శిష్యులు వదంతిపుట్టించినారు. అంతటితో ఆఊరిలోనివారందరూ ఒకరినిచూచి మరిఒకరు పండ్లు, పాలు, ఇతరభోజనపదార్థములు తెచ్చి అర్పిస్తూఉండేవారు. అందరూపోయినతరువాత ఆసన్యాసి శిష్యులతో కూడా తృప్తిగాభోజనంచేస్తూ ఉండేవాడు. ఊరిలోని ఒకగడుసువాడు ఆసన్యాసివాళకముచూచి వానిని ఊరినుండి తరిమివేయడానికి ఒకఉపాయము ఆలోచించినాడు. జనమంతాచేరిఉన్నప్పుడు సన్యాసికాళ్ళమీదపడి "మహాత్మా, తమదర్శనమువల్ల నాపాపములన్నీ పోయినవి. తమకాలిమీది వెంట్రుకఒక్కటి తలమీదపెట్టుకొంటే నాకు మరిపునర్జన్మముండదు" అనిఅంటూ వానికాలిమీది వెంట్రుకను ఊ

డలాగి తనతలమీదపెట్టుకొన్నాడు. అదిచూచి తక్కినవారుకూడా అతనికాలిమీది వెంట్రుకలను ఊడలీయనారంభించినారు. అంతటితో ఆనన్యాసి “కుయ్యో, మొత్తో, అని ఏడుస్తూ ఆడోరువిశించి పారిపోయినాడు.

366 గతో బహుతరః కాలః స్వల్ప ఏ వావశిష్యతే.

కాలమంతా గడచిపోయినది, కొంచెమునూత్రమే మిగిలిఉన్నది.

367 గంధర్వనగరన్యాయము.

ఆకాశముమీద మేఘములు వివిధాకారములనుపొంది ఓడలుగాను, మేడలుగాను, గోడలుగాను, పెద్దనగరమువలెను అప్పుడప్పుడు కనిపిస్తవి. అట్టిదానికి గంధర్వనగరమనిపేరు. అది నగరమని భ్రాంతివల్ల అనుకొంటాము. అట్లే సంసారసుఖముకూడా.

369 గర్భభరోసుగణనన్యాయము.

గాడిదయొక్క వెండ్రుకలను లెక్కపెట్టినట్లు (నిద్రప్రయోజనమన్నమాట.) చూ. ఊవరసృష్టిన్యాయము. మొద.

370 గలే పాదుకాన్యాయము.

ఒకగృహస్థుని యింటిలోనికి దొంగవాడు ప్రవేశించి, నీవెవడవు అని అడుగగా వాడు కూర్చుండి, బిచ్చమెత్తుకొనుటకు వచ్చినాననిచెప్పితే, వాడిని చెప్పుతీసుకొని మొగముమీద కొట్టుతారుగదా.

371 గవాం కృష్ణా బహుక్షీరా.

ఆవులలో నల్లఆవు ఎక్కువపాలు ఇస్తుంది.

372 గిరి ముత్పాట్య మూషి కోద్ధృతా.

కొండనుత్రవ్వి ఎరుకనుపట్టినట్లు. పెద్దప్రయత్నముచేసి, స్వల్పఫలమును పొందడము.

373 గుడఃహ్వికాన్యాయము.

పిల్ల వానిచేత చేదుతినిపించడమునకుముందుగా నాలుకకు బెల్లము రాచినట్లు, ఒక విషయములోనికి సుఖప్రవేశముకలుగు తేగాని, తరువాత, వచ్చే కష్టవిషయములు బోధపడవు.

374 గుడ్లశ్లేష్మన్యాయము.

శ్లేష్మరోగముగలవాడు బెల్లము తింటే, శ్లేష్మము ఎక్కువ అయి, తుదకు అది అంతా పయికివచ్చి వేస్తుంది. అట్లే, శత్రువు మిత్రునివలె దగ్గరచేరి, శత్రువులను మరింతవృద్ధిచేసి, తుదకు నశింపజేస్తాడు.

375 గుణవిరోధన్యాయము.

వస్తువుయొక్క గుణములు పరస్పరవిరుద్ధములుగా ఉన్నట్లు. ఈ న్యాయము మీమాంసాశాస్త్రములో వస్తుంది.

376 గుణానాం పరార్థత్వాదసంబంధస్సమత్వాత్ స్యాత్.

గుణములనేవి వస్తువులను ఆశ్రయించుకొని ఉంటువి. వస్తువునినాగా గుణమనేది ఉండదు. అయినా, గుణములు అనే సామాన్యవచనముచేత, వానికి ప్రత్యేకస్థితి ఉన్నది.

377 గుణాః సర్వత్ర పూజ్యంతే పితృవంశో నిరర్థకః.

గుణములవల్లనే గౌరవము వస్తుంది. పితృవంశమువల్ల ఏమీ ప్రయోజనములేదు.

378 గుణిని గుణజ్ఞో రమతే.

గుణవంతుడు గుణవంతునిచూచి సంతోషిస్తాడు.

379 గుణే త్వన్యాయ్యకల్పనా.

గౌణార్థమునుచెప్పి, ముఖ్యార్థమును నిడిచిపెట్టడము న్యాయము కాదు.

380 గుణోపసంహారన్యాయము.

సామాన్యసూత్రముచేత విశేషసూత్రమును సాధించడము.

381 గురుకృతదండో న దోషావహః,

గురువుగారుదండిస్తే దోషములేదా. శిష్యుని అభివృద్ధికోసమే గురువునండిస్తాడుగనుక.

382 గురునిందా అధోగతి.

గురువును నిందిస్తే అధోగతినిపొందుతారు.

383 గుర్యపి విరహదుఃఖ మాతాబంధ స్సాహాయతి.

ప్రియమైనవస్తువునుంచి ఎడబడిఉండడము ఎక్కువదుఃఖకరమే అయినా, దాని నెప్పటికయినా పొందలేకపోతామా అనే ఆశవల్ల ఆ దుఃఖము సహించుకొంటాము.

384 గృహస్థః స్త్రీయ ముద్యహేత్.

గృహస్థుడు స్త్రీని పెండ్లి చేసుకోవలెను. పెండ్లి చేసుకోకపోతే గృహస్థుడేకాదు. అందుచేత గృహస్థుడు పెండ్లి చేసుకోవలెను అన్నమాటకు అర్థములేదు. ఇట్టి సంసర్థములలో ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

385 గృహార్థ మాగోపితస్య దీపస్య రథోపకారకత్వమ్.

ఇంటికి వెలుతురుకోసము ఉంచినదీపము, దారిపోయేవానికి కూడా ఉపయోగించినట్లు. చూ. ద్విగతాలపి హేతవోభవంతి; ఏకాకియాన్వర్థకరీ; జామాత్రర్థంప్రస్తుతస్య సూపాదేరతి ఘృపకారకత్వమ్.

386 గోగవయన్యాయము.

గవయనునేది గోవువలెఉండే ఒక అడవిజంతువు. రెండూ ఒక్కలాగే ఉంటవి. అయినా, పాలుపితికిచూస్తే రెండింటి భేదమూ తెలుస్తుంది. చూ. శాచమణిన్యాయము, శాకపికన్యాయము.

387 గోపగృహిణీన్యాయము.

ఒక రాజుకు ఒక భార్య ఉండేది. ఆమెకు రాజువల్ల ఒక కొడుకు పుట్టినాడు. ఆమెకు మాత్రము రాజుమీద ప్రేమలేదు. మరి ఒకరంకుమగనిని మరగినది. ఒకనాడు ఆమె రాజుకు విషమిచ్చి చంపి, రంకుమగనియింటికి పోగా, వాడు పాముకరచి చచ్చిఉన్నాడు. వానిని విడిచి ఆమె మరి ఒక

దేశముపోయి, వేశ్యావృత్తిని అవలంబించినది. అక్కడదైనవశమున, పూర్వము తనకురాజువల్ల ఘట్టినకొడుకే ఆమె వేశ్యకదాలని కీర్తిడించడమునకు వచ్చినాడు. వారిద్దరూమాట్లాడుకొంటూఉండగా, ఆమెతల్లిన్నీ, అతడుకొడుకున్న అయినట్లు ఇద్దరూ తెలుసుకొన్నారు. ఆపాపమునకు ప్రియశ్చిత్తముగా చితివేర్చుకొనిచావవలెనని ఊరిబయటచితివేర్చుకొని మంటపెట్టి, దానిమీచికెక్కినారు. రాజకుమారుడు కాలించిచ్చినాడు. కాని, ఆమె దానిమీచినుండిప్రక్కనున్న నదిలోనికి దుమికినది. ఆమె నదిలోకొట్టుకొనిపోతూఉండగా ఒకగొల్లవాడామెనుబట్టుకుచేర్చి తనభార్యగాచేసుకొన్నాడు. ఆమె పెరుగుకుండను తలమీదపెట్టుకొని వీధులుటిగుతూ యిమ్ముతున్నది. ఒకచోట ఆమెకాలుజారి, కుండ క్రిందపడి బ్రద్దలయినది. పెరుగంతా బుగ్గిలోపడినది. అనిచూచి ఏడుస్తూ ఆరాణి ఇట్లనుకొన్నది;—

“హత్వా నృపం పతి మవాప్య భుజంగదప్తమ్

దేశాంతరే విధివశాద్గణికాఽస్మి జాతా

పుత్రం స్వకం సమధిగమ్య చితాం ప్రవిష్టా

శోచామి గోపగృహిణీ కథ మద్య తక్రిమ్” అని.

388 గో బలీవర్దన్యాయము.

“గోవును తీసుకొనిరమ్ము. బలీవర్దమునుకూడాతీసుకొనిరమ్ము”

అన్నప్పుడు గోశబ్దమునకు బలీవర్దము (ఎద్దు) అని అర్థమున్నా, గోవు ఆడుజంతువు, బలీవర్దముమగజంతువు, అనే అర్థములనుపొందడముచేత, అట్లు ప్రత్యేకించి చెప్పాతాము.

388 గోమయ పాయసన్యాయము.

పాయసమును పాలతోచేస్తారు. పాలున్నూ, పేడయున్నూ, ఒక్కటవునంది వచ్చినవేలయినా, పాలలో పేడకలపకూకదు. అట్లే, ప్రతీవానిలోనూ, మంచిచెడ్డాకూడా ఉంటవి.

390 గోమయవృశ్చికన్యాయము.

నేడలోనుండే తేలువలె. తేలు నేడలో స్వాభావికముగా ఉంటుంది. దుష్టుఁడుకూడా అట్లే దౌష్ట్యములో ఉంటాడు.

391 గోమహిషీన్యాయము.

ఆవుకున్నూ, గేదెకున్నూ, స్నేహమూఉండదు. విరోధమూ ఉండదు. నిగ్రహమూ అనుగ్రహమూకూడా లేని రాజుసేవ అట్టిది.

392 గోశృంగ గాగ్రహీకాన్యాయము.

“మాఆవునది” అని యెవఁడునా అనుకుంటే, దాని కొమ్ములు పట్టుకొని చూపించి, “అయ్యా, ఇదుగో మీఆవు” అని చూపించినట్లు (శిష్యుఁడు గురువును “అయ్యా, బ్రహ్మమనగా ఏమిటి ?” అని అడుగగా గురువు, “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” “యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే” అని నానిలక్షణములనుబట్టి దాని స్వరూపమును నిరూపిస్తాఁడు).

393 గౌణముఖ్యయో గ్గుణ్యే కార్యసంప్రత్యయః.

ఒకశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమనినీ, గుణమువల్ల పుట్టిన అర్థమనినీ అర్థము రెండువిధములుగా ఉంటుంది. ‘పంకజము’ అనే శబ్దమునకు పద్మము అని ముఖ్యార్థము. బురదలో పుట్టినది అనే వ్యుత్పత్తినిబట్టి నత్తగుల్ల అనికూడా అర్థము చెప్పవచ్చును. అది గౌణార్థము. పంకజముఃఖి అంటే పద్మమువంటి ముఖముకలది అని చెప్పవలెనుగాని, నత్తగుల్లవంటి మొగముగలది అని చెప్పకూడదు. అందుచేత గౌణము ఖ్యార్థములలో ముఖ్యార్థమునే తీసుకోవలెను. (చూ. అభివ్యక్త పదార్థాయే న్యతంతా) లోకవిశు)తాః శాస్త్రా)ర్థా నైషు కర్తవ్యాః శబ్దేషు న తదుక్తిషు.)

394 ఘటసర్పనా యోన్మీలితచక్షుః

నేలమీద ఉన్న కుండను చూడడమునకు తలమీదికెత్తి చూచి

నట్లు. ఒక కార్యమునకు కారణముచెప్పబోయి, మరియొక కారణముచెప్పడము. కొబ్బరిచెట్టు ఎందుకెక్కినావురా, అంటే, దూడకుగడ్డికోసమన్నట్లు.

395 ఘటపదీపన్యాయము.

కుండలోపెట్టిన దీపముయొక్క వెలుతురు, ఆకుండలోనేఉంటుందిగాని, పైకివ్యాపించదు. అట్లే, తనలాభమునేకోరేనాడు ఇతరులకు మేలుచేయలేడు.

396 ఘటానాం నిర్మాణం ప్రభువనవిధాతు శ్చ కలహః.

కుండలుచేసేకుమ్మరికిన్నీ, త్రిభువనములనునిర్మించే బ్రహ్మకున్న కలహముపుట్టినట్లు. అల్పులు గొప్పవారితో జగడముపెట్టుకొన్నప్పుడు ఈ న్యాయము వర్తిస్తుంది.

397 ఘటారోహణన్యాయము.

ఒకకుండమీద అభ్యాసములేకుండా చప్పునఎక్కుతే అదిపగిలిపోతుంది. కాని, అభ్యాసముచేస్తే, కుండవగలకుండా దానిమీద నృత్యముచేయవచ్చును.

398 ఘటాల్పదర్పణన్యాయము.

“కొండ యద్దమందు కొంచెమైయుండదా” అనేవేమనవాక్యము ఈన్యాయమునకు సరియైనతెలుగు. ఘటమంటే, కొండశిఖరము. ఏనుగుకుంభస్థలము. అని రెండర్థములున్నవి. ఈరెండున్న అద్దములో చిన్నవిగా కనబడుతవి.

399 ఘటియంత్రన్యాయము.

ఏతాముకుండ నీళ్ళనుగ్రహించేపట్టుడు కిందికిదిగుతుంది. తనలో నీళ్ళునిండగానే మీడికిలేచిపోతుంది. అట్లే, దుర్జనుడు ధనమునుసంగ్రహించినంతమట్టుకు వినయముగాఉండి, అదిచేతికిచిక్కగానే, నిగుడుతాడు.

400 ఘటియంత్రన్యాయము.

ఏతాముకుండ క్రిందికిమీదికి దిగుతూలేస్తూ ఉన్నట్టు.

విషయాశీఘ్రై అజ్ఞానులు రాగమునుపొందుతారు. రాగము మోహమునకు కారణమవుతుంది. మోహము కోపమునకు హేతువవుతుంది. కోపమువల్ల హింసచేస్తారు. నోటితో అనత్యములాడుతూ, మనస్సుతో పరులకు ద్రోహముచేయనెంచుతూ, ఉంటారు. ఇదిఅంతా దుఃఖమునకున్న పునర్జన్మమునకున్న హేతువవుతుంది.

జ్ఞాని పురాకృతసుకృతవాసనాబలముచేత, సంసారము దుఃఖాయతనమని తెలుసుకొంటాడు. అంతట నివృత్తి మార్గమునవలంబిస్తాడు. అంతట తత్త్వజ్ఞానమునుపొందుతాడు. తత్త్వజ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమును పోగొట్టుతుంది. అందువల్ల దోషములు తొలగిపోతవి. అందుచేత, ప్రవృత్తికట్టిపోతుంది. అందువల్ల జన్మము లేకుండాపోతుంది. అందువల్ల దుఃఖము నిశ్శేషముగా పోతుంది. అందువల్ల అపవర్గసుఖము కలుగుతుంది.

401 ఘటియంత్రస్థిత ఘటన్యాయము.

ఏతామునకుకట్టిన కుండవలె. ఏతామునకుకట్టినకుండ క్రిందికి దిగుతూ, మీదికిలేస్తూఉంటుంది. అట్లే, పురుషుడు వృద్ధిక్షయములను పొందుతూఉంటాడు.

402 ఘట్టకుటీప్రభాతన్యాయము.

బండివాడొకడు హాసీలుచెల్లించకుండా పట్టణములో ప్రవేశింపవలెననియెంచి, మరియొక దారిగా రాత్రివేళ బండినితోలుకపోయినాడు. కాని, దారితప్పి, తెల్లవారేసరికి తిరిగి హాసీలుచెల్లించేపాకవద్దకే చేరి, సొమ్ముచెల్లించవలసినవాడయ్యెను. అట్లే, మన మేకీడునుండితొలగి ఉండవలెనని అనుకొంటామో, ఆకీడేమనకు కలిగినయెడల ఈన్యాయమును ఉపయోగిస్తాము.

403 ఘుణాక్షరన్యాయము.

తాటాకుపుస్తకములో పురుగులుప్రవేశించి, చిన్నచిన్న కన్నములుచేస్తవి. ఆకన్నములు అక్షరములవలె కనిపిస్తవి. అసలక్షరములకున్న ఈపురుగులుకొరకడముచేత ఏర్పడిన ఆక్షరములకున్న భేదముండదు. అందుచేత భ్రామకలుగుతుంది. కల్పిత వస్తువునుచూచి, అదే నిజమయినవస్తువని భ్రాంతిపడినప్పుడు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

404 ఘృతస్య పాత్రమాధారో వా పాత్రస్య ఘృతమాధారోవా.

నేటికి గిన్నె ఆధారమా, గిన్నెకు నేయి ఆధారమా, అని ఒక తార్కికుడు నేయి నిండాడన్నగిన్నెను బోర్లించినాడట.

405 చక్రకన్యాయము.

చూ. అన్యోన్య్యాశ్రయన్యాయము.

406 చక్రనాభిన్యాయము.

చక్రములలోనుంచిపోయే ఇరుసువలె. బండి చక్రములతోనే నడచినా, వాటికి ఆధారముగా ఇరుసుండవలెను. అట్లే, ప్రకృతికిన్ని, జీవాత్మకున్న పరమాత్మ ఆధారముగా ఉంటాడు.

407 చక్రభ్రమణన్యాయము.

ఒక చక్రమును త్రిప్పివలెపెట్టినప్పుడు, దానికి మొగట కలిగించినవేగముచేత కొంతవరకూతిరిగి, క్రమేణ ఆగిపోతుంది. అట్లే, జీవాత్మ యొక్క కర్మమునశించినా, అది కొంతకాలమువరకూ కర్మములో ప్రవర్తిస్తూఉండి, తుట్టతుదకు కర్మరాహిత్యమును పొందుతుంది. (చూ. ఇషువేగక్షయన్యాయము.)

408 చక్రవాకీచక్రవాకన్యాయము.

చక్రవాకకవ పగలంతాకలసి క్రీడిస్తూ, రాత్రీపడగానే ఒక దానినొకటివిడిచి దూరముగాపోతవి. తెల్లవారగానే తిరిగీకలుసుకొంటవి

అట్లే, దేహమున్ను, జీవాత్మయున్న కలసియుండి విషయసుఖముల ననుభవించి, మృతిగలుగగానే విడిపోయి, పునర్జన్మములో తిరిగి కలుసుకొంటవి.

409 చక్షుర్దీపన్యాయము.

చీకటిలేకుండా ఉండడమునకు కన్నులు ఉండవలెను, దీపము కూడా ఉండవలెను. ఆరెంటిలో ఏదో ఒకటి ఉంటే చాలదు. అట్లే, ఒకపనిని నిర్వహించడమునకు, దానిని చేయడానికి బుద్ధిపుట్టవలెను. దానికై ప్రయత్నముకూడా చేయవలెను.

410 చటకస్య మాంసం భాగశతమ్.

పిచికమాంసమును నూరు భాగములుగా పంచుకొన్నట్లు.

411 చండాలశృతైకహస్తన్యాయము.

లోతునీళ్ళలో మునిగిపోతూ ఉన్న వానిని చండాలుడు ఒక చేతితో పైకి తీసినా, మైలతగలకమానదు.

412 చతుర్వేదవిత్ న్యాయము.

గోవులు, బంగారము, మొదలయిన ధనమును చతుర్వేదములను తెలుసుకొన్న వానికి దానము చేయవలెను, అనేమాటను ఒకడు విని, ఒకడు ఒకధనవంతునివద్దకుపోయి, “వేదములు నాలుగున్నవని నాకు తెలుసును. నాకుదానము ఇమ్ము” అని అడిగినాడట. వానిని చూచి నవ్వి, వెళ్ళిపోతినారట. అట్లే “బ్రహ్మసచ్చిదానందస్వరూపుడు అభిన్నుడు” అనేవాక్యమును చూత్రము తెలుసుకొని” “నేను బ్రహ్మమును తెలుసుకొన్నాను” అని చెప్పడము హాస్యాస్పద మవుతుంది.

413 చతుర్వ్యూహన్యాయము.

చతుర్వ్యూహములు అనేశబ్దమునకు ఒక్కొక్క శాస్త్రములో ఒక్కొక్క సంకీర్తమున్నది. పాంచరాత్రములో వాసుదేవ, సంకర్షణ, పృథ్వీ, అనిరుద్ధులున్ను, బహ్వృచోపనిషత్తులో శరీరపురుష.

శండాపురుష, వేదపురుష, మహాపురుషులున్ను, సాంఖ్యపాతంజల డర్శనములలో హేయమ్, హానమ్, హేయహేతుపు, హానోపాయము, అనే విన్నీ, చిగిత్సాశాస్త్రములో రోగము అరోగ్యము, నిదానము, భైషజ్యము, అనేవిన్నీ చతుర్వ్యవహారులుగా చెప్పబడిఉన్నవి.

414 చండనగుణన్యాయము.

గంధపుచెక్కను ఎంతఅరుగతీసినా, దానివాసన ఎక్కువఅవుతూనేఉంటుందికాని, తగ్గదు. అట్లే సజ్జనునికి కష్టములు వచ్చినకొద్దీ అతనిగుణాతిశయముబయలుపడుతూఉంటుంది.

415 చంద్రచంద్రికాన్యాయము.

వెన్నెలచంద్రుని ఎప్పుడూ విడిచిపెట్టనట్లు పతివ్రతభర్తనువిడిచిపెట్టదు.

416 చంద్రజ్యోత్స్నాన్యాయము.

జ్యోత్స్న అంటేనే చంద్రునివెలుగు, అయినా చంద్రజ్యోత్స్న అనిప్రయోగిస్తాము. (చూ. కరిబృంహితన్యాయము, కరికంకణన్యాయము, గజఘటాన్యాయము, నీలేందీవరన్యాయము, పర్వతాధిత్యకాన్యాయము, పర్వతోపత్యకాన్యాయము, వామందురాన్యాయము, మృగవాగురాన్యాయము.)

417 చంపకదటన్యాయము.

బట్టలో సంపెంగపువ్వులను కొంతకాలముంచి వానిని తరువాత తీసివేసినా, వాని సువాసన బట్టలను విడిచిపెట్టదు. అట్లే సజ్జననంసర్గమువల్ల కలిగే సుగుణములుకూడా మనుష్యునివిడిచిపెట్టవు. (చూ. అపసారితాగ్నిభూతలన్యాయము.)

418 చర్మతంత్రో సుహిషీంహంతి.

తోలుసంచి కావలసినవాడు గేదెనుచంపునట్లు. చిన్నవస్తువుకావలసినవాడు పెద్దవస్తువును పాడుచేసుకోకూడదు.

419 చర్వితచర్వణము.

తిన్న దేతినడము, ఆడినమాటే అడడము.

420 చాతకజీమూతన్యాయము.

చాతకపక్షికి ఎక్కడపడితే అక్కడనేనీరు దొరకినా దానిదా హము మేఘమునుండిపడిన నీటిబిందువులచేతగానిపోదు. అట్లే, ఇతర సుఖములెన్నిఉన్నా, తనమనోరథమునీడేర్చే దానితో ఏవీసాటికావు.

421 చాలసీన్యాయము.

జల్లెడతో జల్లించేటప్పుడు గట్టిధాన్యమంతా క్రిందికిపడి, పొల్ల మాత్రము దానిలోనిలుస్తుంది. అట్లే, మూర్ఖుడుసారమునువిడిచిపెట్టి, నిస్సారమైనదానిని గ్రహిస్తాడు.

422 చింతా జ్వరో మనుష్యాణామ్.

మనుష్యులకు చింతయే జ్వరము.

423 చింతామణిం పరిత్యజ్య కాచమణిం గృహ్లాతి.

చింతామణిరత్నమును విడిచిపెట్టి, గాజముక్కనుతీసుకొన్నట్లు (పెద్ద ఫలమునువిడిచి, తుద్ర ఫలమును కోరడము.)

424 చిత్రపటన్యాయము.

బట్టమీద చిత్రమునువ్రాసేటప్పుడు మొదటదానిమీద నఖేదు పూస్తారు. దానిపైని గీతలుగీస్తారు. ఆగీతలకు ఆకారముతెస్తారు. తరువాత దానికిరంగులుపూస్తారు. అట్లే, పరమాత్మకూడా చిదాకారుడై, తరువాతఅంతర్యామియై, తరువాతసూత్రాత్మయై, తుదకు విరాడ్రూపమును పొందుతాడు.

425 చిత్రాంగనాన్యాయము.

చిత్రపటములోఉన్న సుందరస్త్రీని ముద్దుపెట్టుకొని, కాగలించుకొనము. అట్లే, జ్ఞానమునుపొందినవాడు కొన్ని నిషిద్ధకర్మములను చేస్తూఉన్నా, వాటిఫలమును మాత్రము అనుభవించడు.

423 చిత్రానలన్యాయము.

చిత్తరువులోని అగ్నివలె (అప్రయోజనకరమైనది.) చూ.
చిత్రాంగనాన్యాయము, చిత్రామృతన్యాయము.)

427 చిత్రామృతన్యాయము.

చిత్తరువులోఉన్న అమృతమువలె (అనుభవింపయోగ్యముగా
నిది) చూ. చిత్రాంగనాన్యాయము, చిత్రానలన్యాయము.

428 చీయతే బాలకన్యాపి సత్క్షేత్రపతితాకృత్తిః.

బాలుడుచేసినకృష్టిఅయినా, మంచిభూమిమీద పడితేమంచి
ఫలమునిస్తుంది.

429 చోరాపహర్యన్యాయము.

దొంగయున్న, దొంగలింపబడినవాడున్న ఎల్లుభిన్నులో జీవే
శ్వరులుకూడా అట్లే భిన్నులు. చూ. శకునిసూత్రన్యాయము, చదీనముగ్ర
న్యాయము, శుద్ధోదలవణన్యాయము, ఘంవిషయన్యాయము, నానా
వృక్షరసన్యాయము.

430 చోరాస్వేషణే చోరపప్రయోక్తవ్యః.

దొంగనువెదకడానికి దొంగనేపంపవలెను. చూ. అశ్రుచస్త్రే)
ణశామ్యతి, యాదృశం తాదృశమేనసాధయతి.)

431 చోరాపరాధా న్మాండవ్యనిగ్రహః.

దొంగలు దొంగలించుకొనిపోతే, మాండవ్యముసినికొరతనునే
సినట్లు. కొందరుదొంగలురాజుగారికోటలోధనముదొంగలించికొనిపారి
పోయినారు. వారినివెదకుటకు రక్షకభటులు బయలుదేరి, అడవిలో
మాండవ్యుడనేయున్న మానముధరించి తపస్సుచేసుకొంటూఉండగా,
“దొంగలుఎటుపోయినారు?” అని అడిగినారు. మాండవ్యుడుపలుకలేదు.
అందువేత ఆరక్షకభటులు “వీరుదొంగలకు మొనగాడు. మునివలెనటి
స్తున్నాడు. పలుకడు” అని వానిని రెక్కలువిరిచికట్టి, రాజుఎదుటపెట్టి

నారు. అక్కడకూడా మూడవ్యవహరముకలదు. అందుచేత రాజులతనిని కొరతను వేయించినాను. ఒకరుచేసిన అపరాధమునకు మరిఒకడుఅన్యాయముగా శిక్షననుభవించేఅవ్వడు. ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

431 ఛత్రిన్యాయము.

రాజువెంటవచ్చినవారు కొందరు గొడుగులను పట్టుకొనిన్నీ, కొందరుపట్టుకొనకుండానున్ను నడుస్తారు. అయినా, రాజులాంఛనమైన ఛత్రము రాజుకేచెందుతుంది.

432 ఛందో వత్సవము; కుర్వంతి.

కవులు ఛందస్సునునరించి కవిత్వము చెప్పుతారు. ఏమార్గము ననుసరిస్తామో దానికనుగుణముగానే మనము మనపదలనుచేస్తాము.

434 ఛంద్రే య్వనర్థా బహులీభవంతి.

ఆపదలలో మరిన్ని ఆపదలు కలుగుతూఉంటవి.

435 ఛిన్నేకర్ణే, లూసేపుచ్ఛే, శ్వాశ్వై ననాశ్చో నగర్భః.

చెవులుకోసినా, తోకోకోసినా, కుక్కకుక్కేగాని గుట్టమూ కాదు, గాడిదాకాదు.

436 జతుకావ్యన్యాయము.

కట్టకు లక్కతగులుకొంటే, లక్కను కట్టయండి వేరుచేయడము నకు కొంతప్రయత్నముచేయవలెను. ఒక్కశబ్దమునుశ్లేషగాప్రయోగిస్తే, ఆశ్లేషార్థములను కొంతప్రయత్నముతో వేరుచేయవలెను.

437 జనవాక్యం తు కర్తవ్యమ్.

జనులునలుగురూ అన్నట్లు చేయవలెను.

438 జన్మాంతర సహస్రేషుబుద్ధిర్యాభవితాపురా

తామేవభజతేజంతురుపదేశోవ్యావర్తకః.

అనేకసహస్రజన్మములయందు పరిత్యజ్యమానోవిభవితాబుద్ధిః వల్లనే జంతువులుసంచరిస్తవి. వాటికి ఉపదేశసగర్భభావాయులేదు

439 జన్నినో మానహీనస్య తృణస్య చ సమాగతిః.

మానహీనుడయిన మనుష్యునికీన్ని, గడ్డిపోచకున్ను ఒక్కటే గతి.

440 జలకతక రేణున్యాయము.

బురదనీరు, ఇండుగపిక్కన్యాయము. బురదనీటిలోఇండుగపిక్కను అరుగదీసి కలుపుతే, నీరు నిర్మలమవుతుంది. నీటినినిర్మలముచేసిన ఇండుగరేణువును అడుగుకు తేలిన బురదతోకూడా పైకిపారవేస్తారు. (దుష్టులుస్వప్రయోజనముతీరినవెంటనే తమకుసహాయముచేసిన వారిని విడిచివేస్తారు.) చూ. దశ్శేంధనన్యాయము.

441 జలచంద్రన్యాయము.

చంద్రుడొక్కడేఅయినా వేరువేరు పాత్రలలో ప్రతిబింబములు పడి, అనేకచంద్రులున్నట్లు కనబడేవిధముగా, ఆత్మఒక్కడేఅయినా వివిధశరీరములలో నిలచి వేర్వేరుగాఅనేకత్వమునుపొందినట్లుతోస్తాడు.

442 జలతరంగన్యాయము.

నీరూ, కెరటములవలె. నీరేగాలివల్ల కెరటముల రూపమును పొందుతుంది. నీటివలె కెరటములకున్న మాధుర్యము, ద్రవత్వము, శైత్యము, అనేగుణములు ఉన్నవి. అట్లే, అవ్యక్తనిర్గుణబ్రహ్మమే ప్రపంచముగా పరిణమించినా, బ్రహ్మయొక్క గుణములుకూడా ప్రపంచమునందుంటవి.

443 జలతాడనన్యాయము.

నీటినికొట్టినట్లు. నీటిమీదకొట్టితే దానిమీద లోతైనదడు. అనగా నిష్ప్రయోజనమనుట. (చూ. ఊషరవృష్టిన్యాయము, మొద.)

444 జలతుంభికాన్యాయము.

ఆనవకాయతుంబలో. మట్టినినింపి నీటిలోవేస్తే, అదిమునిగిపోతుంది. నీటిచేత దానిలోనిమట్టి కరగిపోయి పైకిపోతే, ఆతుంబతిరిగి

పైకితేలుతుంది. అట్లే జీవాత్మకు దేహముతో సంబంధము తెలిపాతే, అది ఆకాశముమీదికిపోతుంది. ఇదే ముక్తి అని దిగంబరజైయలంటారు. ఈశ్వరమునే ఉదాహరించి, వైమాకరణులు, రేఖస్యోర్ధ్వగమనమ్ అనిఅంటారు.

445 జలతైలన్యాయము.

నీటిమీద నూనెతేలినట్లు. జీవుడు దేహభిమానమును వదలినిర్లిప్తుడుగా ఉండడమునుగురించి ఈశ్వరమును ఉదాహరిస్తారు.

446 జలబిందునిపాతన్యాయము.

ఒక్కొక్క నీటిబొట్టుపడడమునల్ల కుండనిండుతుంది. అట్లే ధనమున్ను, ధర్మమున్ను క్రమక్రమముగా అభివృద్ధిపొందుతవి.

447 జలమంథనన్యాయము.

నీటినిమథించినట్లు. పాలనుమథిస్తే వెన్నబయలు దేరినట్లు నీటిని చేస్తే ఏమిబయలుదేరుదు. అుటే నిష్ప్రయోజనమన్నమాట. (చూ. ఊషరవృష్టిన్యాయము. మొ.ప.)

448 జలమాక్తికన్యాయము.

దేశ, కాల, పాత్ర, శ్రద్ధావిశేషములచేత అల్పుడుకూడాగొప్పవాడవుతాడు. ముత్తైపుచిప్పలోచేరిన నీటిబొట్టుముత్యముఅయినట్లు

449 జవానయనన్యాయము.

నీళ్లుతీసికొని రా, అనిచెప్పితే ఒకపాత్రలోతీసికొనిరా, అనిచెప్పనక్కరలేదు. (చూ. అగ్నాన్యాయనన్యాయము.)

450 జలేతరంగబుద్బదన్యాయము.

సముద్రములో కెరటములున్ను, బుడగలున్ను పుట్టి, అందులోనే లీనమయిపోయినట్లు (అవ్యక్తమునుంచి వ్యక్తప్రపంచముపుట్టి, తిరిగీ అవ్యక్తములో లీనమైపోతుంది.)

451 జలౌకాన్యాయము.

జలగనుఁజ్రీస్తనములమీదఁడుతే, పాలనువదలిపెట్టి రక్తము పీలుస్తుంది అట్లే, దుష్టుడు గుణములనువిడిచి, దోషములనే ఎంచుతాడు. చూ. మక్షికాన్యాయము.

452 జలాష్ట్యన్యాయము.

జలములకు శైత్యము లక్షణమయినా, వాటిని కాగబెట్టితే వేడి నీళ్ళు అనేవ్యవహారము కలుగుతుంది. అట్లే, ఒకనిధర్మముతోబాటు, మరియొక ధర్మముచూడగా అవలంబిస్తే, అరెండోధర్మముకూడా అతని యందు ఆరోపమవుతుంది. చూ. వాయుశైత్యాష్ట్యన్యాయము, భూశైత్యాష్ట్యన్యాయము.

453 జహత్సాన్వర్థావృత్తిన్యాయము.

శబ్దము తన అర్థమును విడిచిపెట్టి, మరిఒక అర్థమును తెలుపడము. గ్రామములు ఊళ్ళముపొందుతున్నవి. అట్లే, గ్రామములోని జనులు ఊళ్ళము పొందుతున్నారని అర్థము.

454 జహదజహత్సాన్వర్థావృత్తిన్యాయము.

ఇంతకుపూర్వము శబ్దమునకు వేరుగా చెప్పబడిన అర్థమున్ను, శబ్దమునకు స్వయముగాఉన్న అర్థమున్ను, ఒక్కటే అనిచెప్పడము. “ఆదేవదత్తుశుభితడే” అన్నప్పుడు, దేవదత్తుని గుణములను ప్రత్యేకముగా మొదటవర్ణించిఉన్నా ఇప్పుడాగుణములుకలవస్తే ఈదేవదత్తుడే అని రెండర్థములును ఏకదేశాన్వయముచు పొందినవి.

455 జామాత్రర్థం ప్రస్తుతస్య సూపాదేరతిశ్యుపకారకత్వమ్.

అల్లుడుకోసమువండిన పప్పు, పాయసమూ, అతిథికికూడా ఉపయోగపడినట్లు. చూ. ద్విగతా అపిహేతవోధవంతి. ఏకాక్రియాద్వ్యర్థకరీ: గృహార్థమారోపితస్య దీపస్య రథోపకారకత్వమ్.

456 జాయంతే బత మూఢానాం సంవాదా అపి తాదృశాః మూఢులలో కలహములు అతీసులభముగా వుట్టుతవి.

457 జిత్వరీవదుపాచరేత్.

వర్తకులు కాశీని 'జిత్వరీ' అనగా జయశీలమైన పట్టణము అనే పేరుతో వ్యవహరిస్తారు. 'జిత్వరీ' అనేశబ్దము నుపయోగించినప్పుడు దానికి న్యాయముగా కాశీ అనే అర్థము లేకపోయినా, కాశీఅనేఅర్థ మే ద్యోతకమవుతుంది.

458 జీవితోఽపి న జీవే త్స యని లోకేనదూష్యతే.

లోకముయొక్క దూషణకు పాత్రుడగునవాడు జీవించిఉన్నా, చచ్చినవారిలోనే లెక్క.

459 జ్ఞాతిశ్చేననలేనకిమ్.

జ్ఞాతివాడు ఉంటే అగ్ని వేరే అవసరములేదు.

460 జ్ఞానమజ్ఞానస్యైవనివర్తకమ్.

జ్ఞానము అజ్ఞానమును పోగొట్టుతుంది. ఒకవస్తువులేకపోవడము తనకు విరోధమగున వస్తువుతో చేరికకలుగడము చేతనూ, తనలోని భాగమునశించడము చేతనున్న, రెండువిధములుగా కలుగుతుంది. పై న్యాయము మొకటితరగతిలోనిది. (చూ. పాతప్రదీపన్యాయము. స్నేహదీపన్యాయము.)

461 జ్ఞానాదేర్నిష్కర్షవగుత్కున్వోఽప్యంగీకారోఽ

బాధకాభావాత్.

స్థావరప్రపంచమునుండి జ్ఞానము ఎట్లుదూరముగా ఉంటుందో, అట్లే, ఈశ్వరునియందు జ్ఞానముమూర్తిమంతమై ఉంటుంది.

462 జ్యేష్ఠత్వంనహిజ్యేష్ఠే జ్యేష్ఠత్వం గుణాదచ్యతే.

పద్ధవాసుగావుట్టినందువల్ల జ్యేష్ఠత్వమురాదు. గుణమువల్లనే జ్యేష్ఠత్వము కలుగుతుంది.

463 జ్వలితం న హిరణ్యరేణసంచయమాస్కంనతిభస్మనాంజనః

భంగాగుపొడి ముడుతూఉన్నదని దానినెవ్వడూ విడిచిపెట్టడు.

454 టిట్టిభన్యాయము.

పంచతంత్రములో ఈక్రిందికథఉన్నది—ఒక తీతుకపిట్ట సముద్ర పుబ్జున గ్రుడ్లు పెట్టుకొనగా సముద్రతరంగమువచ్చి వాటిని ఊచుకపోయినది. అదిచూచి ఆతీతుకపిట్ట సముద్రుని సాధించవలెను, దీనిలోని నీరంతా ఇంకిపోయేటట్లు చేస్తాను, అని అనుకొని నీటిలోనికిపోయి, రెక్కలమీద నీటిని తెచ్చి పైకిపోయ ప్రారంభించినది. ఈపనిచూచి తక్కిన పక్షులు నవ్వసాగివి. కాని, అదితనపనినిమానలేదు. ఆదారిని నారదుడు పోతూ దానివట్టుదలకు మెచ్చి స్వర్గమునుంచి తీతుకపిట్టకు సహాయముగా గరుకుని పంపినాడు. గరుకుని కిథయపడి సముద్రము తీతుకపిట్ట గ్రుడ్లను భద్రముగా ఒప్పుజెప్పినది. గరుక ఎంత అల్పుడయినా వట్టుదల చేత సాధింపరానిపని ఉండదు.

455 టీకాటికామపేక్షతే.

టీకసుబోధపరచుకొనడానికి ఇంకొకటిక కావలసివస్తుంది.

456 తక్రకౌండిన్యన్యాయము.

“బ్రాహ్మణులకు పెరుగు ఇమ్ము. కౌండిన్యునికి మజ్జిగ పోయుము” అన్నప్పుడు కౌండిన్యకు కూడా బ్రాహ్మణుడే అయినా వారిలోనుంచి అతనిని విడదీసి చెప్పినాము. అట్లే ఇతరస్థలములలో కూడా.

457 తండులభక్షణన్యాయము.

వండుకోలేక బియ్యమునే బుక్కేవానివలె పోషకులు కిందిన రిస్తుంది

458 తంతున్యాయము.

నూలుపోగులన్నీ కూడి ఒకబట్టగా ఏర్పడినట్లు, మంచివారు అనేకులు ఒకచోట చేరి తమ కార్యమును సాధించుకొంటారు.

459 తత్ప్రఖ్యాన్యాయము.

‘అగ్నిహోత్రమును వేల్చవలెను’ అంటే ఏమి వేల్చవలెను? అనే ప్రశ్న రాగా, హవిస్సును అని అగ్నిహోత్రశబ్దమువల్లనే తెలుస్తుంది.

470 తత్త్వానాపన్న స్తత్కార్యం లభతే.

ఎవడు ఏయోగ్యతకలిగిఉంటాడో, దానికితగినట్లు గౌరవము పొందుతాడు.

471 తనభిన్నాభివ్యస్యతదభిన్నమ్.

రెండువస్తువులు మరిఒకవస్తువుతో అభిన్నముగాఉంటే, ఈరెండువస్తువులుకూడా అభిన్నములే. బ్రహ్మ, విష్ణు, శివుడు, గణపతి, మొదలయిన దేవతలందరూ ఈశ్వరాంశచేత ఈశ్వరునికి అభిన్నులు. అందుచేత తమలో తాముకూడా అభిన్నులే.

472 తదాగమే హి దృశ్యతే.

తైలము, వత్తి, మొదలయినవి చేరినప్పుడు వానినుండి వెలుతురు, వేడిమి, అనేవి పుట్టుతవి. ఆగుణములు తైలములోగాని వత్తిలోగానిలేవు. అట్లే జాగ్రదనస్థలో దుఃఖాదులు కనబడుటచేతనున్న నిద్రపోయినప్పుడు అవి కనబడక పోవడముచేతనున్న, ఆదుఃఖాదులు ఆత్మకుచెందినవికావని తెలియవలెను.

473 తదేకదేశభూతం తద్గ్రహణేన గృహ్యతే.

ఒకదానితోకలిసిన మరియొకవిషయము, దేనితోకలుస్తుందో దానిపేరుతోనే వ్యవహరిస్తుంది. గంగానదిలో అనేకఉపనదులుకలిసినా గంగానది అనేపేరును పొందుతవి.

474 తద్గుణముపలభ్యతే.

ఎట్టివారితో కలిసిఉంటే అట్టిగుణములున స్తవి. రెండుఎఱ్ఱబట్టల మధ్యను ఒకతెల్ల బట్టనుఉంచుతే, దానికికూడాఎరుపురంగులుగుతుంది.

475 తద్ధే తోరేవ తదస్తు కింతేన.

దానికారణమువల్లనే అదికలిగినది. దానితో మనకేమిపని? వృథాతర్కముచేసేటప్పుడు ఈన్యాయము ఉపయోగిస్తారు.

476 తత్సామీప్యా త్రాచ్ఛబ్దమ్.

ఒకవస్తువునకు దానిదగ్గరఉన్న వస్తువునుబట్టి పేరువస్తుంది. గౌ

ల్లపల్లెలు అనేకమున్నా గంగదగ్గరఉన్న గొల్లపల్లెకు గంగదగ్గరఉన్న గొల్లపల్లెఅని పేరువస్తుంది.

477 తత్సహచర్యాత్తాచ్ఛబ్దమ్.

ఒకవస్తువు మరిఒకవస్తువుతో కలిసిఉన్నప్పుడు, ఆకలిసిఉన్నవస్తువుబట్టి రెండోదానికి పేరువస్తుంది. “కఱ్ఱలనుపరిపించుము” అంటే కఱ్ఱలిచ్చి మనుష్యులనుపరిపించుము అనిఅర్థము.

478 తప్తపరశుగ్రహణన్యాయము.

మొదటకొంచెము వేడిగలపదార్థములను అంతకంతకూ, అంతకంటే ఎక్కువవేడిగల పదార్థములనూ ముట్టుకొనడము అభ్యాసము చేసుకొంటే, తుదకు కాలుతూడున్న ఇనుపగొడ్డలినికూడా పట్టుకోవచ్చును.

479 తప్తభ్రాష్ట్రీతిలన్యాయము.

కాలిన మూకుటిలో సువ్వులు వేసినట్లు (అట్లునే స్త్రీఅవివేంటనే పేలుతూ ఎగురుతవి.) అట్లే, దుఃఖమును అణచుకోలేనివారున్ను.

480 తప్తమాక్షికోద్ధరణన్యాయము.

మరుగుతూఉన్న నూనెలో పడిచచ్చినఈగను నేర్పుగావేలితో తీసివేయవచ్చును. ఈనేర్పు అభ్యాసమువల్లకలుగుతుంది.

481 తమఃప్రకాశన్యాయము.

చీకటిని వెలుతురు అణచివేస్తుంది. అట్లే జ్ఞానము అజ్ఞానమును పోగొట్టుతుంది.

482 తమోదీపన్యాయము.

చీకటి, దీపమూ వలె. దీపముచీకటినిపోగొట్టుతుంది. అట్లే జ్ఞానము అజ్ఞానమును పోగొట్టుతుంది.

483 తరక్షడాకినీన్యాయము.

పెద్దపులివాహనముమీద కూర్చుండి బయలు వెడలిిన మహాకా

భవతే. ఒక ధయంకరవస్తువు మరిఒక ధయంకరవస్తువుతోచేరి, మరీభయమును పుట్టించేనందర్భములో ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

484 తరతమభానాపన్నం ఫలం తరతమభావాపన్నసాధనాపత్తమ్.

ఎక్కువఫలము, అంతకంటే ఎక్కువఫలము, కలుగవలెనంటే, పెద్దసాధనమున్న అంతకంటే పెద్దసాధనమున్న కావలెను.

485 తర్కాంతప్రతిష్ఠానాచ్చ.

తర్కముఅనగా తత్త్వవిచారము. నానిని చేయనిదీ గంభీరార్థనిశ్చయమును చేయవీలులేదు. పురాణములలో భూగోళము పంచాశతోక్తియోజనవిస్తీర్ణమనిచెప్పగా, అది అసంభవమని వెంటనేత్రోసి వేయక, అట్లు ఎందుకుచెప్పబడ్డదో విచారణచేయవలెను.

486 తచాప్యర్థం మమాప్యర్థమ్.

నీకునగనూ, నాకునగనూ అని ఒకదొంగ మరొకదొంగతో అన్నాడు.

487 తస్మిన్స్య పురస్తాత్కత్తే న్వర్థము పేత్యసర్వాంగోద్ఘాటనం ప్రతిభాతి.

దొంగయొక్క మొలలో బంగారముఉండగా, అక్కడవెదుకక తక్కినఒళ్ళంతాశోధించినట్లు.

488 తస్మిన్ విదితే సర్వం విదితం భవతి.

అదితెలుస్తే అంతా తెలిసినట్టే. ఒకవిషయమును గురించినగుట్టు తెలుస్తే, తక్కినదంతా బోధపడుతుంది. భగవంతునిగురించి తెలుస్తే సర్వమూ తెలిసినవాడవుతాడు.

489 తాతస్య కూపోఽయమితి బ్రువాణాః

తొరం జలం కాపురుషా పిబంతి.

ఇదిమాతండ్రిగారు త్రవ్వించిన నూతిసిరు అని మూర్ఖులు ఆ ఉప్పనీరేత్రాగుతారు.

490 తాత్పర్యతాచ్ఛబ్దమ్.

ఒకస్థలమునందున్న వస్తువులనుబట్టి, ఆస్థలమునకు సేరువస్తుంది. కొండమీది చెట్లుపచ్చగాడంటే, కొండపచ్చగాడన్నది అని అంటాము. గ్రామములోని ఇండ్లుతగలబడుతూడంటే గ్రామముమండి పోతున్నది అనిఅంటాము.

491 తాదర్శనతాచ్ఛబ్దమ్.

ఏకధర్మముగల వస్తువులకు పేరొక్కటేవస్తుంది. బ్రహ్మసత్తుడు జడలనుధరిస్తే, బ్రహ్మదత్తుడుకూడా జటిఅని పిలువబడుతాడు.

492 తాలనర్పన్యాయము.

తాటిచెట్టుమీదకు ప్రాకేపాముకు ఒళ్ళంతాచీరుకపోయిచాము చస్తుంది. అట్లే చెడుకార్యమును చేసేవాడున్నా.

493 తిలతండులన్యాయము.

సువ్వులను బియ్యమును కలిపితే, వేటికవిప్రత్యేకముగా కనిపిస్తవి. అట్లే మూఢులను జ్ఞానవంతులను హరిమాటలనుబట్టి ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

'సువ్వులూ, బియ్యమూ, తీసికొనిరా,' అని ఒకమూర్ఖునితో చెప్పగావాడు వాటిని ప్రత్యేకముగాతేక, రెండింటినికలిపితెచ్చినాడట, అని ఈన్యాయమునకు కొందరు అర్థముచెప్పుతారు.

494 తిలే తాలం పశ్యతి.

సువ్వులురా అంటే, తాటిచెట్టా అని అడిగినట్లు.

495 తులాయష్టిన్యాయము.

త్రాసుయొక్క దండమువలె. కొంచెము బరువెక్కువైతే అది క్రిందికిదిగుతుంది. కొంచెము తక్కువఅయితే మీదికిలేస్తుంది. అట్లే, దుష్టునికి కొంచెములాభముకలుగుతే నిగిడిపోతాడు. కొంచెముసప్తము కలిగితే క్రుంగిపోతాడు.

493 తులోన్నమన న్యాయము.

త్రాసుయొక్క ఒకప్రక్కను చిటికెనవ్రేలితో పైకిఎత్తుతే, ప్రయత్నములేకుండానే రెండోప్రక్క క్రిందికిదిగుతుంది. అట్లే, ప్రబలుడైన ఒకశత్రువునుజయిస్తే, అతనిప్రక్కనున్న యితరశత్రువులనుకూడా జయించినట్లే అవుతుంది.

497 తుల్యబలప్రేషణ న్యాయము.

సమానబలముగలవా రొకరినొకడు తమకార్యములందునియోగించుకొంటారు. ఒకడొకపని రెండోవానికిచ్చేస్తే, రెండోవాడు మొదటివానికి అటువంటిపనినేచ్చేస్తాడు.

498 తుల్యాయన్యాయన్యాయము.

సంపాదనకూ ఖర్చుకూ సరిపోయినట్లు.

499 శుష్కశుండన న్యాయము.

ఊకడంపు. ఊకనుదంపినందువలన ప్రయోజనములేదు. అట్లే వృథావాదమువల్ల చూ ప్రయోజనములేదు.

500 తుష్కతుదుర్జన న్యాయము.

దుర్జనుడు ప్రస్తుతము సంతోషించనీ, కొద్దికాలములో తనదుష్టత్వమునకు ఫలము సనుభవిస్తాడు. అట్లే, కువాదము చేసేవాడుచెప్పినయిత్తినిమొదట అంగీకరించి, దానివల్లగలిగే దుష్టఫలమును అతనికి చూపిస్తే వానిసంతోషము అంతరిస్తుంది.

501 తృణజలౌకాన్యాయము.

గాంగళీపురుగు మరొక గడ్డిపోచను పట్టుకొన్నతరువాతగాని, మొదటిగడ్డిపోచను విడిచిపెట్టదు. అట్లే, జీవాత్మ అవిద్యాదులచేత మరొకదేహమును కల్పించుకొన్నతరువాతనే ఇప్పటిదేహమును విడిచిపెట్టుతుంది.

502 తృణాగ్నిన్యాయము.

గడ్డిమంటవలె చిరకాలముండేదికాదు.

503 తృణారణిమణిన్యాయము.

గడ్డికి నిష్పతగిలిస్తే గడ్డి నిప్పై అవుతుంది. యజ్ఞములో అరణి యందు మథించిన నిప్పు పవిత్రమయిన హోమాగ్ని అవుతుంది. సూర్యకాంత శిలయందు పుట్టిన అగ్నిజ్వాల మణిజ్వాల అవుతుంది. అట్లే, కావ్యవస్తువొక్కటే అయినా, కవియొక్క ప్రతిభనుబట్టి, ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమకావ్యములు బయలుదేరుతవి.

504 తృషా తుష్య త్యాస్యే పిబతి సలిలం స్వాదు సుభి.

దాహమువేస్తూఉంటే నీరు తీయగా పరిమళముగా ఉంటుంది.

505 త్యజతి భయ మకృతపాపః.

పాపముచేయనివానికి భయముండదు.

506 త్యజే దేశం కులస్యాథే.

కులమును రక్షించడముకోసము ఆకులములోని దుష్టునిపరిహరింపవలెను. ఒకవిషయమును గురించి రెండు సంశయములున్నప్పుడు మొదటిదానివల్ల అనేకార్థహానిన్నీ, రెండోదానివల్ల ఒక్క-అర్థమునకే హానిన్నీ కలిగేటప్పుడు, రెండోదానినే స్వీకరింపవలెను. మొదటిదానిని అవలంబింపకూడదు.

507 త్యాజ్యా దుస్తటిసి.

ఒడ్డులుపడిపోతూఉన్న నదిరేవుకు పోకూడదు. అట్లే, దుష్టుని దగ్గరకుకూడా పోకూడదు.

508 దగ్ధపటన్యాయము.

బట్ట అగ్నిచేతదగ్ధమయినా, దానిఆకారముమాత్రము కొంత నేపువరకూ కనబడుతుంది. అట్లే, ధనమంతా పోయినా దానిమీద అభిమానముమాత్రము కొంతకాలము నిలచి ఉంటుంది.

509 దగ్ధప్రత్యన్యాయము.

ఒకఆకును కాలుస్తే దాని ఆకుఆకారము పోకపోయినా, అది ఆకుకాదని ఎట్లు తెలుసుకొంటామో, అట్లే, సంసారము నిస్సారమని

తెలుసుకొన్నవాడు దానిమీద మరిభ్రాంతిపొందడు. చూ. దగ్ధరశనా న్యాయము.

510 దగ్ధబీజన్యాయము.

విత్తుకాలిపోతే, మొక్క మొలవదు. అట్లే, అజ్ఞానము నశిస్తే, సంసారమనేది ఉండదు.

511 దగ్ధరశనా న్యాయము.

త్రాడుపేనేటప్పుడు మూడుపేటలు కలిపిపేనుతారు. ఆత్రాటిని కాల్చుతే ఆమూడుపేటలుగల ఆకారముతోనే పడిఉంటుంది. కాని, అదిత్రాడుకాదని ఏలాగున తెలుసుకొంటామో, అట్లే సంసారము నిస్సారమని తెలుసుకొన్నవాడు దానిమీద భ్రాంతిపొందడు. చూ. దగ్ధపత్రన్యాయము.

512 దగ్ధేంధన వహ్నిన్యాయము.

నంటకట్టెలు వంటచేయుటకు సహాయపడి, తాము మాత్రము కాలిపోతవి. అట్లే, మంచివారు ఇతరులకు మంచిచేసి తాము నష్టము పొందుతారు.

513 దండచక్రన్యాయము.

కుమ్మరిచేసే కుండకు వానిచేతిలోనికట్టా, త్రిప్పుతూఉన్న చక్రమూ, జల్లుతూఉన్ననీళ్ళు, ఇంతకునుమించి వానినేర్పూ, కారణములవుతవి. అట్లే కావ్యనిర్మాణమునకు అదృష్టము, అభ్యాసము, ప్రతిభ అనేవి కారణములవుతవి.

514 సండసర్పచూరణ న్యాయము.

పామునుచంపడమునకు కట్టచాలిఉంటే పెద్దగొడ్డలిని పట్టుకొని బయలుదేరేటట్లు. ఒకకార్యము సులభముగా సాధ్యమవుతూఉన్నప్పుడు దానికోసము పెద్దప్రయత్నము చేయనక్కరలేదు.

55 సండాపూపన్యాయము.

ఒక కఱ్ఱకుకొన్ని అపూపములను కట్టి ఉంచినారు. ఒక ఎలుక కఱ్ఱను కొరికినది. అని చెప్పినప్పుడు అపూపములను కూడా కొరికితినినది అని వేరే చెప్పనక్కరలేదు.

516. దత్త టిలాంజలిన్యాయము

సువ్యూహానిభౌ వనలిపెట్టుకోవడము. అనగా, అశవిశిచిపెట్టడము.

517. దధిత్రాపుషం పృత్యక్షో జ్వరః

నీసపుపాత్రలోని నెడుగు పృత్యక్షజ్వరము. అంటే జ్వరమునకు నిమిత్తకారణ మన్న మాట. (చూ. అంతరేణాపి నిమిత్తశబ్దం నిమిత్తా ర్థోగమ్యతే.)

518. దరిద్రః కిం నకురుతే.

దరిద్రుడు ఏమి చేయడు? అన్ని సీచకార్యములున్ను చేస్తాడు.

519. దర్శరా యత్రో వక్తార స్తత్రో మానం హి శోభనమ్.

కప్పలు మాటకారులయినచోట మాట్లాడ కుండడమే శోభ.

520 దర్పణప్రతిబింబన్యాయము.

అద్దములోని ప్రతిబింబము వలె, విశ్వమంతా పరమాత్మ యొక్క ప్రతిబింబమే కాని, సత్యమయినది కాదు.

521 దర్పణముఖావలోకనన్యాయము.

ముఖము క: రూపము గాడంటే అద్దములో కురూపముగానేకన బడుతుంది; అందముగాడంటే అందముగానేకనబడుతుంది. ఉన్న దున్నట్లు చెప్పేటప్పుడు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

522 దర్శహోమన్యాయము

తెడ్డులో చేసిన హోమమువలె. ఈన్యాయము మీమాంసా శాస్త్రములో వస్తుంది.

523 దాక్షిణ్య ద్ధననాశనమ్

దాక్షిణ్యముకలిగిఉంటే ధనమునష్టమవుతుంది.

524 దానేన ద్విషంతో మిత్రాణి భవంతి

దానముచేస్తే శత్రువులుకూడా మిత్రులవుతారు.

525 దామవ్యాలకటన్యాయము.

దాముడు, వ్యాలుడు, కటుడు, అనేముగ్గురురాక్షసులుండేవారు.

శంబుగాసురుడు వారిని తనమాయచేతనృజించినాడు. వారికి విడికిటితో మేరుపర్వతమునుకూడా పిండిచేయగలశక్తి ఉండేది. కాని, వారుమూర్ఖులు కావడముచేత అంతకంతకూబలముతగ్గి తుదకుదోమలై పుట్టినారు. అజ్ఞానికి ఉచ్చదశపట్టినా అంతకంతకూ నీచదశపొందుతాడు. చూ. భీమభాసదృఢన్యాయము.

526 దాహక దాహన్యాయము.

మంటలులేనిఅగ్ని కఱ్ఱతోకలిసి అకఱ్ఱయొక్క అకారమునుతాను కూడాపొందినట్లు.

527 దుఃఖమేవ సర్వం వివేకినః

వివేకముగలవానికి ఎక్కడచూచినా ప్రపంచము దుఃఖాత్మకమయినట్లుకనబడుతుంది. అందుచేత అతడు ప్రపంచమును విడిచిపెట్టగోరుతాడు.

528 దుర్జన గర్హభన్యాయము.

దుర్జనుడు గాడిదవంటినాడు. గాడిదమంచిస్థలమును మలినముగా చేస్తుంది. దుర్జనుడు మంచివారికిరిగ్గిని మలినముచేస్తాడు. గాడిదను ఎంత కొట్టినా తనగుణమునువిడువదు. దుర్జనుని ఎంతశిక్షించినా మంచిమార్గములోనికిరాడు.

529 దుర్భిక్ష మల్పం స్మరణం చ గాయ.

కరువుకొంచెముకాలమేడన్నా, దానిని చాలాకాలమువరకూ మరచిపోరు.

530 దుశ్చికిత్సప్రవృణషీతానాం ప్రాణం శిశమయిషోః శస్త్ర గ్రహణమ్.

ఎన్నిమందులువేసినా మాననిపుండుబాధ పోగొట్టుటకు శత్రుముచేయించినట్టు. శత్రుముచేసేనైనై ద్యుడు పుంసునుకోసేటప్పుడు బాధనుపోగొట్టుటకు కోస్తాడుగాని దయలేకపోవడముచేత కోయడు. అట్లే చెప్పినమాటనినని కొడుకును శిక్షించడము వానిని మంచిమార్గములో పెట్టడమునకేగాని దయలేకకాదు.

౪౩1 దూరస్థాః పర్వతా రచ్యాః సమీపస్థాన్తు బర్బరాః.

దూరముకొండలుచునున్న: దగ్గరకుపోతే ఎగుడుదిగులుగాకని పిస్తవి.

౪౩2 దృష్టం కిమపి లోకేఽస్మిన్ న నిర్దోషం న నిర్గుణమ్.

కేవలమూ నిర్దోషమైనదిన్నీ, కేవలమూ నిర్గుణమైనదిన్నీ ఏ దీలోకములో కనబడదు. ప్రతివస్తువునందూ గుణదోషములు చెండా ఉంటవి.

౪౩3 దృష్టి సృష్టిన్యాయము.

ప్రజావతి జాగ్రదవస్థలోఉన్నప్పుడు ప్రపంచమును సృష్టిస్తాడు. నిద్రించేటప్పుడు ఆప్రపంచమును తనలో లీనముచేసుకొంటాడు.

౪౩4 దృష్టే సంభవ త్యదృష్టకల్పనా న న్యాయ్యా.

ప్రత్యక్షముగా కారణము కనబడుతూఉంటే, అప్రత్యక్షమైన కారణముకోసము పరుగులెత్తనక్కరలేదు.

౪౩5 దేవతాధికరణన్యాయము.

మట్టిబొమ్మనుచేసి, దానిలో తనయిష్ట దేవతనుఆవాహనచేసి, ఆ బొమ్మ ఆదేవతగా భావించి పూజచేయడము. ఏకలవ్యుడు మట్టిబొమ్మనుచేసి, అదేద్రోణాచార్యుడుగా భావించి, విలువిద్యనునేర్చుకొన్నాడు.

౪౩6 దేవదత్తపుత్రిన్యాయము.

ఇతడు దేవదత్తుని కుమారుడు అన్నప్పుడు, దేవదత్తునిభార్యకు కూడా కుమారుడే అవుతాడు. కాని, తండ్రికి ప్రాధాన్యమిచ్చినప్పుడు తండ్రిపేరును ఉదాహరిస్తాడు. (చూ. దేవదత్తపుత్రిన్యాయము.)

537 దేవదత్తహంతృహతన్యాయము.

దేవదత్తుని చంపినవానిని చంపుతే, దేవదత్తుడుతిరిగిజీవించడుఅట్లే. అజ్ఞానమును పోగొట్టినజ్ఞానముకూడా నశిస్తే, తిరిగి అజ్ఞానముఉదయించి బంధముకలుగదు. “అచః పరస్మిన్ పూర్వవిధౌ” అనేసూత్రమువద్ద వ్యాకరణమహాభాష్యములో ఈన్యాయము ఉదాహరింపబడినది.

538 దేవదత్తహంతృహతన్యాయము.

దేవదత్తుని చంపబ్రయత్నించినవాడు చస్తే, దేవదత్తుడు బ్రహ్మకి ఉంటాడు. “రామా” అని ప్రథమాద్వివచనరూప నిష్పత్తిలో వృద్ధికి బాధకముగాఉన్న పూర్వసవర్ణద్విర్ఘమునకే బాధకలుగగా వృద్ధి మిగిలిపోతుంది.

539 దేవదత్తాపుత్రన్యాయము.

దేవదత్త అనే స్త్రీయొక్క కొమారుడు, అనిచెప్పేటప్పుడు ఆకొడుకు తనతండ్రియొక్క కొమారుడుకూడా అవుతాడు. తల్లివంశముప్రసిద్ధమయినప్పుడు తల్లివంశమును ఉదాహరించడము సురైనది, ఇట్లే యజుర్వేదములో “అథవంశస్తదిదం వయం భారద్వాజీపుత్రాద్భారద్వాజీపుత్రోవాతీ చూండవీపుత్రాద్వాతీమాండవీపుత్రః” అని యీరీతిగాచెప్పబడినది. పాణినికిదాక్షిణ్యమిచ్చుటచేరు. (చూ. దేవదత్తపుత్రన్యాయము.)

540 దేశకాలవయోవస్థా బుద్ధిశక్త్యనురూపతః

ధర్మోపదేశో భైషజ్యం నక్తవ్యం ధర్మపార్శ్వైః.

ధర్మోపదేశముగాని, వైద్యముగాని, దేశము, కాలము, వయస్సు, అవస్థ, బుద్ధి, శక్తి, మొదలగువాటి ననుసరించి చేయవలెను.

541 దేహకేశన్యాయము

శరీరమునుంచి రోమములు మొలచునట్లు (స్వాభావికమైనది.) చూ గోమయవృశ్చికన్యాయము

542 దేహలీదీపస్వాయము

రెండుగదుల మధ్యనున్న ద్వారమునం దుంచబడినదీపము రెండుగదులకున్న వెలుగునిస్తుంది. ఒక్కవస్తువు రెండుపనులకుపయోగించేటప్పుడు ఈస్వాయమున రిస్తుంది.

543 దేహాధోముఖత్వస్వాయము

దేహము పంచభూతాత్మకమయినది గనుక ఆత్మ దానిలో చేరినప్పుడు అధోగతిని పొందిఉంటుంది. ఆ దేహముతో సంబంధమువిడిపోగానే అది ఊర్ధ్వముఖమవుతుంది.

544 ద్రవిడప్రాణాయామస్వాయము

నీముక్కుచూపెట్టుమంటే తలచుట్టూచేయిత్రిప్పి ముక్కును తాకినట్లు. చూ. శిరోస్పర్శనేన నాసికా స్పర్శస్వాయము.

545 ద్రవ్యవచ్ఛేపచారః

వస్తువుచుట్టి దానికి గౌరవమువస్తుంది.

546 ద్విగతా అపి హేతవో భవంతి.

రెండుకార్యములను ఒక్కసాధనముతోనే సాధించడము. విఘ్నే శ్వరునిపూజకు అన్ని చెట్లెకలూ పనికివస్తవి. అందువల్ల విఘ్నేశ్వర పూజకావడమేకాకుండా చెట్లమీదముదిరిపోయినఎకలను దూసివేయడమువల్ల చెట్లన్నీ చక్కగాచిగిరించి తిరిగీఫలవంతము లవుతవి. అట్లే దీపావళినాడు దీపములుపెట్టి మతాబులనుకాల్పుటవల్ల నేత్రానందమూ దేవతాప్రీతీ కలుగడమేకాకుండా కీటకనాశనమూ, వాయువునిర్మలముకావడమూకూడా సాధివిస్తుంది. “ఏకాక్రియావ్యర్థకరీ” అనేనా మెతెట్టిదే. చూ. జామాత్యార్థం ప్రస్తుతస్య సూపాదేరతిభ్యుపకారకత్వమ్; గృహార్థసూరోపితస్య దీవస్య రథోపకారకత్వమ్.

547 ద్విర్బద్ధం సుబద్ధం భవతి

రెండుమాట్లుచేయబడినవిధి అవశ్యాచరణీయమవుతుంది.

548 ధనక్షయే వర్ధతి జాత రాగ్నిః

ధనమహోతే ఆకలిఎక్కువ అవుతుంది.

549 ధనంజయన్యాయము

కారనకులమును నిజముగా నాశనముచేసినవాడు శ్రీకృష్ణుడే అయినా ఆపేరు అర్జునునికివచ్చినట్లు.

550 ధనమూల మిదం జగత్.

జగత్తుకు ధనమే ఆధారము.

551 ధనుర్గుణన్యాయము.

వంకరగా ఉండేవింటికి విలుకాండ్రు గుణమును (అల్లెతాటిని) సంధించేటట్లు మహాత్ములు వక్రబుద్ధిగల దుష్టులకుకూడా మంచిగుణములను ఆరోపిస్తారు.

552 ధర్మకంచుకప్రవేశనమ్.

ధర్మమనేకవచమును తొడుగుకొనడము. లోపలకత్తి, పైకిభక్తి.

553 ధర్మంతు చింతయే త్రాష్ణః.

బుద్ధిమంతుడు ధర్మమును చింతింపవలెను.

554 ధర్మాధర్మాత్మకన్యాయము.

లోకములో ధర్మమూ అధర్మమూకూడా ఉంటవి. అట్లే సుఖదుఃఖములు, చీకటివెలుతురులు మొదలయినవి.

555 ధర్మకల్పనాతో ధర్మకల్పనా వరీయసీ.

ఒకధర్మమును కలిగిఉన్నవస్తువులను నిర్దేశించడముకంటె ఆవస్తువుల సామాన్యధర్మమేదో నిర్ణయించడముఎక్కువ.

556 ధాన్యపలాలన్యాయము.

ధాన్యమునుండి పై ఊకను తొడునుతీసివేసి, లోపలిబియ్యమును వండుకొనితినేటట్లు. (పాలమునుంచి ధాన్యమునే తెచ్చుకొన్నా, పాటినదంచి లోపలిబియ్యమును వండుకొని ఉముకను పారవేస్తాము. అట్లే,

శాస్త్రములన్నీ చదువుకొని, జ్ఞానమును సంపాదించినతరువాత ఆశాస్త్రములను వదిలివేయవలెను.

557 ధూర్జైర్జగద్వంచ్యతే.

ధూర్తులు జగత్తును వంచిస్తారు.

558 ధూల్యంభకార ధూమాభృ విముక్తగగనమ్.

ధూళి, చీకటి, పొగ, మొదలయినవిలేకుండా నిర్మలముగాఉండే ఆకాశమువలె, (నిర్వికల్ప, నిర్గుణపరబ్రహ్మము నిర్మలుడై ఉంటాను.)

559. ధైర్యం సర్వత్రసాధకమ్.

ధైర్యమువల్ల అన్నిపనులూ సాధ్యమవుతవి.

560 నఖలుప్రేమ చలం సుహృజ్ఞనే.

న్నేహితునియందు ప్రేమ చలించదు.

561 నచ ప్రయోజనమంతరా చాణక్యః స్వప్నేఽపిచేష్టతే.

ప్రయోజనములేనిదీ చాణక్యుడు (రాజనీతిజ్ఞుడు) కలలోకూడా ఏపనీచేయడు.

562 స చాన్యార్థం ప్రకృతమన్యార్థం భవతి.

ఒక అర్థములో ప్రయోగింపబడినశబ్దమునకు మరొక అర్థము కలుగదు. బల్లి ప్రాకుచున్నదిగనుక అది ప్రాకేపాముకాజాలదు.

563 సజీవయంత్ర మన్యసదృశాధికరణే తథాన్యార్థగతిః.

సజీవ అర్థములో చెప్పబడినశబ్దము, తత్సదృశమైనవస్తువునందే ప్రవర్తిస్తుంది. “అ బ్రాహ్మణుని తీసికొనిరమ్ము” అంటే, బ్రాహ్మణుడు కానిదంతా అ బ్రాహ్మణశబ్దవాచ్యమేఅయినా, క్షత్రియాని మనుష్యులను తీసికొనివస్తాముగాని, ఒక రాతిని తీసికొనివచ్చి, ఇది అ బ్రాహ్మణుడు అని చెప్పడానికిపీలులేదు.

564 నటాంగనాన్యాయము.

నటీవేషమునుధరించినస్త్రీని, నటకులు ‘నీవెవరిభార్యవు, ఎవరి

భార్యను, అనిలడుగుతూడంటే ప్రతీవానితో 'నీభార్యనే, అనిలంటుంది. అట్లే, నాలు ఏలచ్చుకలుస్తూడంటే ఆలచ్చుకేచెందినట్టు తోస్తుంది. 565 నడ్వలోడకం పాదరోగః.

రెల్లుమొలచియున్న సీళ్ళు పాదరోగము. అంటే, పాదరోగము నకు నిమిత్తకారణము. (చూ. అంతరేణాపినిమిత్తశబ్దం నిమిత్తార్థ గమ్యతే.)

566 నదీసముద్రన్యాయము.

నదిన్నీ, అడకలిసేసముద్రమున్ను, ఎట్లుభిన్నములో, జీవేశ్వరులుకూడా భిన్నులు. చూ. శకునిసూత్రన్యాయము, శుద్ధోదలవణన్యాయము, చోరాపహర్యన్యాయము, ఘంఘాయన్యాయము, నానావృక్షరసన్యాయము.

567 నదీసముద్రన్యాయము.

నదులుప్రవహిస్తూ సముద్రములోకలిసి, తమనామరూపములు విడిచిపెట్టేటట్లు (జీవాత్మలు సగసారములో సంచరిస్తూ తుదకు తమ భిన్నత్వమును విడిచి, అఖండపరబ్రహ్మములో లీనముతొలవి).

568 నద్యంబువేగన్యాయము.

నదులు అతివేగముగాప్రవహించి సముద్రములో కలిసేటట్టు, లోకములు అతివేగముగా పరిణామముపొందుతూ చగబ్రహ్మములో కలుస్తవి.

569 నద్యేవ్యక్తశలం కర్మ కుశలే నానుషణ్ణతే.

జ్ఞానిఅయినవాడు దుష్టకర్మను ద్వేషింపడు. శుభకర్మను చేయడు. అనగా సమబుద్ధికలిగిఉంటాడు.

570 న ధర్మవృద్ధేషు వయః సమీక్ష్యతే.

ధర్మము తెలుసుకొని ఉండడమునకు వయస్సుతోనిమిత్తము లేదు,

571 ననువక్తప్రవిశేషనిస్పృహః గుణగృహ్యవచనే వివశ్చితః.

వివేకిఅయినవాడు ఎక్కువగామాట్లాడడు. అట్లుమాట్లాడకపోవడము అతనిగుణవిశేషమువల్లనే.

572. నను స్వార్థపరోలోకః.

లోకము తనలాభమునేచూచుకొంటుందిగదా. చూ. సర్వభూమే స్వభూత్యర్థం ప్రవర్తంతే; సర్వస్వార్థం సమీహతే.

573 నమంతినంతస్తైలోక్యాదపిలబ్ధం సమున్నతిమ్.

సజ్జనులు ఏమాడులోకములలోను గొప్పతనమును పొందడము నకై అణకువకలిగిఉంటారు.

574 నరాణాం నాపితో ధూర్తః.

మనుష్యులలో మంగలి దొంగ.

575 నవవైధవ్య మసహ్యవేదనమ్.

కొత్తగాముండమోసినదానిశాధ ఇంతింతకాదు,

576 నశాలేః స్తంభకరితా వపుర్గుణమపేక్షతే.

నరికట్టి లావుగాలనడమునకు విత్తనమువేసినవాని గుణము కారణముకాదు.

577 నష్టాశ్వదగ్ధరథన్యాయము.

ఇద్దరురథికులు తమరథములకు గుట్టములనుపూన్చి, రథములను తోలుకొని, ఒకగామములోనికి ప్రవేశించినారు. ఆక్కడరథముల నుంచి, గుట్టములనువిప్పి, ఎక్కడికోపోయినారు. ఇంతలో ఆగామము నకు అగ్ని అంటుకొన్నది. అప్పుడు వారిద్దరూ తమరథములున్న అశ్వములున్నకూడా తగలిబడిపోతవేమోఅని పరుగుపరుగునవచ్చినారు. ఒకడు తనరథమును గామమునుండి బయటికి తీసికొనిపోయేసరికి అతని గుట్టములు దగ్ధములైనవి. రెండోవాడు తనగుట్టములను రక్షించుకొనే సరికి తనరథము దగ్ధమైపోయినది. అప్పుడువారు వారిలోఒడబడి ఒకని

రథమునకు రెండోవానిగుట్టములచుపూన్చి, ఇద్దరున్నూ ఒక్కరథము
మీదనే ప్రయాణము సాగించినారు.

578 న సాహసమనారుహ్య నరో భద్రాణి వశ్యతి.

సాహసించి ఒకపనిలో ప్రవేశిస్తేనేకాని, కార్యములు
సిద్ధించవు.

579 నసీహృత బలీవర్తన్యాయము.

ఎదురు ముకుద్రాభ్యుక్తికట్టినట్లు (దుష్టుని నిరోధములూ
ఉంచడము.)

580 నసేవ్యః కేవలో నృపః.

కేవలము ఒక్కరాజునేకొలువకూడదు. అతడు తనమాటనే
స్థిరముగా నవలెనని దుర్మార్గముగా సంచరిస్తాడు.

581 నహి కఠోరకంఠీరవస్య కురంగశాపః ప్రతిభతోభవతి.

సేవకముతో లేచిపిల్లయుద్ధముచేయగలవా? శాస్త్రజ్ఞునితో
శాస్త్రముచదువనివాడు వాదముచేయలేడు.

582 నహి కరకంకణదర్శనాఽయాసర్యావేతా.

ముంజేతికంకణమునకద్దమేల? (చూ నహిదృష్టేఽనుపశన్నమ్,)

583 నహి కల్యాణకృత్ కృశ్చిద్దర్శతి తాత గచ్ఛతి.

మంచిపనిచేసేవాడెప్పుడూ దుఃఖముపొందడు.

584 నహి కశ్చిత్ క్షణమపిజాతు తిష్ఠ త్యకర్మకృత్.

ప్రతివాడూ ఎప్పుడూ ఏదోఒకవినిచేస్తూనేఉంటాడు. కర్మల
యందుప్రవృత్తి అనివార్యమయినది.

585 నహి కృత ముపకారమ్ సాధనో విస్మరంతి.

సాధువులు చేసినఉపకారమును మరచిపోరు.

586 నహి త్రిపుత్రో ద్విపుత్రః

ముగ్గురుకొడుకులుగలవాడు ఇద్దరుకొడుకులుగలవాడు కూడా

అయినా, అతనిని ఇద్దరుకొడుకులుగలవాడని అనకూడదు. ఒకవిషయమునుగురించి సరిగావర్ణింపవలసివచ్చినప్పుడు దానికున్న లక్షణములలో కొన్నిటిని వర్ణింపక విడువకూడదు.

587 నహి దీపౌ పరస్పరప్రోక్షకరుత్సః.

ఒకదీపము మరియొకదీపమునకు ప్రకాశమిచ్చి సహాయము చేయదు.

588 నహి దృష్టేఽనుపపన్నమ్.

ఎదురుగాకనబడుతుండన్న వస్తువు అక్కడఉన్నదని చెప్పడమునకు ప్రమాణముచూపనక్కరలేదు. (చూ. నహికరకంకణనర్భణాయాచర్యాపేక్షా.)

589 నహి ధీమతాం కశ్చిదవిషయోనాను.

బుద్ధిమంతులలోచింపలేని విషయమేమీలేదు.

590 నహి నిందానింద్యం నింతతుం ప్రవర్తితేఽపి తు విధేయం స్తోతుమ్.

నిందించదగనివానిని ఒకనిని నిందించడమునకు ఆరంభించడము తనకుఇష్టమైనవానిని స్తుతించుటకేకదా. అయినా నిందార్హుడుకానివానిని నిందించడము తాను స్తుతించే వానినికూడా నిందించడమేలవుతుంది. విష్ణువును స్తుతించడమునకు శివనిందచేయడము, శివకేశవులకు భేదములేకపోవుటచేత విష్ణువునుకూడా నిందించడమవుతుంది.

591 నహి పవిత్రం స్యాద్గోక్షీరం శ్వదృతౌధృతమ్.

కల్లుకుండలో పోసినపాలు పవిత్రముకానట్లు దుష్టుడు సంపాదించినవిద్య మంచిదికాదు.

592 న హి పూర్వజో మూఢ ఆసీదిత్యాత్మనాపి మూఢేన

భవితవ్యమితి కించి దస్తి ప్రిమాణమ్.

మాఅన్న మూఢుడు, నేనుమాత్రమెందుకు మూఢుడనుకాకూడదు అని అనకొకూడదు॥

593 న హి ప్రతిజ్ఞామాత్రే తార్థసిద్ధిః
ప్రతిజ్ఞమాత్రము చేయడముచేత కోరినకోరిక లభింపదు (చూ.
ఏకాకినీ ప్రతిజ్ఞా హి ప్రతిజ్ఞాతం న సాధయేత్.)

594 న హి ప్రత్యక్షవిరుద్ధం శాస్త్రసహనేరీకాఽపి బోధయితుం
శక్యమ్.

ప్రత్యక్షముగా కనబడేదానికి విరుద్ధమయినదానిని ఎన్ని శాస్త్ర
ములవల్లనైనా బోధించడమునకు శక్యముకాదు.

595 న హి ప్రమాణం జంతూనా ముత్తరక్షణజీవనే.

జంతువులు ఉత్తరక్షణములో జీవించి ఉంటవని చెప్పడమునకు
వీలులేదు.

596 న హి ప్రియం ప్రవక్తు మిచ్ఛంతి మృషా హితైషిణః
హితమును కోరేవారు ఊరకేప్రియమైన మాటలను పలుకరు.

597 న హి భవతి కుండం బదరమ్.

కుండా, తరవాణీనీళ్ళూ కలిసిఉన్నా, కుండ తరవాణి నీరుగా
మారదు.

598 న హి భిక్షుకో భిక్షుకం యాచితు మర్హ తినత్యన్యస్మిన్న
భిక్షుకే.

కొంచెముధనముగలవాడున్నప్పుడు భిక్షుకుడు మరియొక భిక్షు
కుని యాచించకూడదు.

599 న హి భుక్తవాః ఘనర్భుంక్తే.

ఒకమారు కడుపునిండా తిన్నవాడు వెంటనే తిరిగిభోజనము
చేయలేదు.

600 న హి మరుమరీచి సరసీ క్రమశః శువ్యతి.

ఎండమావులలోని నీరు క్రమక్రమముగా ఇంకిపోదు. ఎండ
మావి ఒక్కసారిగానే అనృత్యమవుతుంది. జ్ఞానోదయము కాగానే
అజ్ఞానము ఒక్కసారిగానే నశిస్తుంది.

601 నహి మోహయతి ప్రాజ్ఞం లక్ష్మీర్మరుమరీచికా.

ఎండమావివంటిలక్ష్మీ ప్రాజ్ఞునిమోహింపదు.

602 నహి వరఘాతాయ కన్యా ముద్వాహయంతి.

పెండ్లి కొడుకును చంపడమునకు పెండ్లికూతురుని తీసికొనిరారు.

(చూ. వరఘాతాయ కన్యావరణమ్.)

603 న హి వివాహానంతరం వరపరీక్షా.

పెండ్లిఅయినతరువాత పెండ్లికొడుకు మంచివాడా, కాడా అని పరీక్షచేసినట్లు (నిష్ప్రయోజనమన్నమాట.) చూ. ఊషరవృష్టిన్యాయము, మొద.

604 న హి శాబ్ద మశబ్దేఽఽ.

మాటలేకపోతే, నూటవల్లకలిగే ఫలముకూడాకలుగదు.

“మాటకుమాటతెగులు, నీటికి నాచుతెగులు” అని తెనుగుసామెత.

605 నహి సర్వ త్రానీశశక్తిః.

ఈశ్వరశక్తికనబడనిస్థలమేలేదు. ఈశ్వరుడు సర్వవ్యాపి, సర్వశక్తుడున్ను, అనుట.

606 న హి సర్వః సర్వం జానాతి.

అందరికీ అన్నిసంగతులూ తెలియవు. లోకములో సర్వజ్ఞుడెవడూలేడు.

607 న హి సార్వభౌమానంద మనుభవ న్రాజా గ్రామాధిపతి సుఖం తుచ్ఛమపేక్షతే.

చక్రవర్తిపడముయొక్క ఆనందముననుభవించేవాడు, ఒక గ్రామ కరణముయొక్క అధికారముకోసము ఆశపడుతాడా? అట్లే బ్రహ్మానందము సనుభవిస్తూఉన్నజ్ఞుని, విషయసుఖముకోసము ఆశపడడు.

608 న హి సుఖం దుఃఖై ర్వి నా లభ్యతే.

దుఃఖములు లేనదీ సుఖములభించదు.

609 సహిసుతీక్ష్ణాప్యసిధా రాస్వయంఛేత్తుమాహితవ్యా పరా.
క త్తివాడిగలదయినా, దానితో కోనేవాడాకడుండవలెను. (చూ.
సహిసుశిక్షితో ఒపివటు; స్వస్కంధమారోధుంపటు.)

610 స హి సుశిక్షితో ఒపి వటు; స్వస్కంధమారోధుం పటు;
బాలునికి ఎంతవిద్యనేర్పినా తనభుజముమీద తానుఎక్కిలేడు.
“బంగారపువల్గేమునకయినా గోడచేర్చుకుండవలెను” అని తెలుగునామె
త ఎవ్వడూతనమీదతానే ఆధారపడిఉండలేడు. (చూ. సహిసుతీక్ష్ణా
ప్యసిధా రాస్వయంఛేత్తుమాహితవ్యా పరా.)

611 సహి సోపాన త్కే పాదే పునరవృత్తపానహం ప్రతిముంచతి.
చెప్పులు తొడుగుకొనిఉన్నవాడు తిరిగి ఆపాదములకే చెప్పులు
తొడుగుకొడు.

612 స హి స్వల్పే దోషోఒ మితగుణాభిభావకః.
ఒక్కదోషమువల్ల అనేకసద్గుణములకు హాసికలుగదు. చూ.
ఏకోహిదోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతీందోః కిరణేష్వివాంకః.

613 స హిస్వస్కంధం స్వయమారోధుం శక్నోతి.
తనభుజముమీదికితానే ఎవ్వడూఎక్కలేడు. అట్లే, గురువు
లేనిదే ఎవ్వడూబ్రహ్మజ్ఞానమును పొందలేడు.

614 స హీశ్వరవ్యాహృతయః కదాచి త్పుష్టంతి లోకే విపరీత
మర్థమ్.

ఈశ్వరునికిచేసిన పూజలెప్పుడున్న అనర్థదాయకములుకావు.

615 సవ్యాయం స్థాణోరపరాధో యదేన మంథో సపశ్యతి.
ఎదురుగా ఉన్నస్తంభమునుచూడలేక, గ్రుడ్డివాడు దానిమీద
తలపగులకొట్టుకొంటే, ఆతప్పు స్తంభముదీకాదు.

616 స హ్యేకముదాహరణం యోగారంభం ప్రయోజయతి.
ఒక్కఉదాహరణమువల్ల సామాన్యసూత్రము చేయకూడదు.

617 న హ్యేకమేవ సవిశేషం నిర్విశేషంచ భవతి.

ఒకవస్తువునకు ఒకవిశేషముండడమున్ను, లేకపోవడమున్ను కూడా సంభవించదు. ఆత్మ “సత్యకామః, సత్యసంకల్పః, అస్థూలమ్, అనణు, అహాస్యమ్” అని చెప్పినప్పుడు పుంలింగమున్ను, నపుంసకలింగమున్ను, అయిన రెండువిధముల విశేషణములనూ ప్రయోగించినా, ఆ ఆత్మ ఉభయలింగముకలదని చెప్పకూడదు.

618 నా గృహీత విశేషణా బుద్ధిర్విశేష్యముపసంక్రామతి.

విశేషార్థములేని విశేష్యముండదు. ఒకజాతినుంచి ఒకవ్యక్తిని విడదీసినప్పుడు దానికేదో ప్రత్యేకగుణముండవలెను.

619 నాజ్ఞాతవిశేషణవిశిష్టబుద్ధి ర్విశేషణ ముపసంక్రామతి.

విశేషణముయొక్క జ్ఞానముచేతనే అవిశేషణముగల విశేష్యముయొక్క జ్ఞానముకలుగుతుంది. అవిశేషణజ్ఞానము లేకపోతే విశేష్యముయొక్క జ్ఞానమున్నుకలుగదు. ‘దండము’ అనేజ్ఞానము లేకపోతే ‘దండి’ అనేజ్ఞానముకూడా కలుగదు.

620 నాంతరీయకన్యాయము.

ఒకశబ్దమునకున్న అర్థములో ఎంతమట్టుకు కావలెనో అంతమట్టుకే గ్రహింపవలెను. అంతఅర్థమును గ్రహింపవలెనన్న నియమములేదు. ధాన్యమునుదంచి దానిఉముకను, తోడునుతొలగించికదా ఉపయోగింతుము. గింజలుగల పండ్లలోనిగింజలను విడిచిపెట్టుదుముకదా.

621 నా దత్త ముపతిష్ఠతి.

తాను దానముచేసినది తనకుతిరిగిరాదు. తానుదానముచేస్తే ఇంకొకరు తనకుదానముచేస్తారు.

622 నానావృక్షరసన్యాయము.

అనేకవృక్షములలోనుండేరసము ఆవృక్షములనుండిఎట్లుభిన్నమై ఉంటుందో, జీవులుకూడా ఈశ్వరునినుండి భిన్నులై ఉంటారు.

623 నానుపహత్యభూతాని భోగ స్సంభవతి.

విషయభోగములననుభవించడమునకు ఇతరజీవులకు ఏదోఒక రూపముగా బాధకలిగించవలసిఉంటుంది.

624 నాన్యతాత్ పాతకం పరమ్.

అసత్యమాడడముకంటె ఎక్కువపాపములేదు.

625 నాన్యదృష్టం స్మర త్యన్యః.

మాచేవాడొకడున్ను, దానినిజ్ఞాపకముంచుకొనేవాడు మరొక డున్ను అయిఉండరు. ఇందియములు విషయగ్రహణమును చేయును గనుక, అవే ఆవిషయములను స్మృతిలోఉంచుకొంటవి. ఎందుచేత నంటే, ఆవిషయములునశిస్తే, ఆవిషయములనుగురించిన స్మృతికూడా నశిస్తుంది.

626 నాన్యపృష్టః కన్యచిద్రూపమా న్న చాన్యాన్యేనపృచ్ఛతః.

అడుగనిదీఎవ్వరికీ చెప్పకూడదు; అడిగినవానికి తప్పచెప్ప కూడదు.

627 నామార్థయోరభేదాన్వయః.

శబ్దమునకున్న అర్థమునకున్న అవినాభావసంబంధమున్నది. శబ్దములేకపోతే అర్థముపుట్టదు. అర్థములేకపోతే శబ్దముపుట్టదు.

628 నామైకదేశే నామగ్రహణమ్.

దక్షుడు అంటే దేవదత్తుడు, భామ అంటే సత్యభామ, భీముడు అంటే భీమసేనుడు అని నామైకదేశముచేత తెలుస్తుంది.

629 నారికేలఫలాంబున్యాయము.

కొబ్బరికాయలోనికినీరువచ్చినట్లు (ధనము ఎప్పుడువస్తుందో తెలియకుండానే చేరుతుంది.)

630 నారీణాం భూషణం పతిః.

స్త్రీలకు మగడే అలంకారము.

631 నాశ్చని స్యాత్ క్షుక్రియా.

రాతిని మంగళిక త్తితో గొరిగినట్లు. దుష్టునికి చేసిన హితోపదేశముకూడా ఇట్టిదే.

632 నాస్తి నష్టే విచారః.

నష్టమైతే విచారమేలేదు. అయితే అవుతుంది, లేకపోతేలేదు, అని నిర్విచారముగా ఉండేవారనేమాట.

633 నిత్యోఽనిత్యయోర్నిత్య విధిర్బలవాన్.

నిత్యవిధి, అనిత్యవిధి, అనేవాటిలో నిత్యవిధినిత్యమగుండా ఆచరింపవలెను. (చూ. అక్షుప్తాభావకస్యాభావకత్వనాపేక్షయాక్షుప్తాభావస్యైవ తత్కల్పన ముచితమ్.)

634 సిమిత్రాంతరమే వానైమిత్తికమ్.

కారణాంతరమంటే కారణములేదన్నమాట. మొదటఒకకారణముచెప్పి, అది పొసగనప్పుడు తప్పించుకొనడమునకు మరిఒకకారణము చెప్పడము.

635 నిమిత్తాభావే నైమిత్తికస్యా వ్యభావః.

చేసేవాడు లేకపోతే, చేయబడినపనికూడాఉండదు. ఈశ్వరుడు లేకపోతే జగత్తుకూడాఉండదు.

636 నిమ్నాప్రవాహన్యాయము.

లోతయిన యేటిలో పడి కొట్టుకొనిపోవుచుండు పురుగులు మొదలయినవి ఒకనుడిలోనుండి తప్పించుకొన్నా వెంటనే మరిఒకనుడిలో తగుల్కొనుచుండును. అట్లే సంసారమనేప్రవాహములోపడిన జీవుడు ఒకజన్మమును తప్పించుకొన్న వెంటనే మరిఒకజన్మమునెత్తుచుండును.

637 నిరంకుశాః కవయాః.

కవులు నిరంకుశులు. వారుతమ భావను భావములను తమ యిష్టానుసారముగా రచించి, లోకమును సంతోషపెట్టుతారు.

638 నిరస్తపాదపేదేశే ఏరంఙోఽపిద్రుమాయతే.

చెట్లులేనిదేశములో ఆముదపుచెట్టెనుహావృక్షము.

639 నిరీక్షితే కేలివనం ప్రవిశ్య, క్రమేలకః కంటకజాలమేవ.

ఒంటె ఉద్యానవనములోనికి పోయి, ముండ్లచెట్లను వెతకు

కొంటుంది.

640 నిర్ధనః పురుషః పశుః; నిర్ధనపురుషఃశష్పసమానః.

ధనములేనివాడేపశువు ధనములేనివాడుగడ్డిపోచతోసమానుడు.

641 నిర్ధనమనోరథన్యాయము

దరిదుర్నికి కోరికలుపెచ్చు.

642 నిర్విమర్శాహి భీరవః

భయపడేస్వభావముకలవారు తాము చేయబోయేదానినిగురించి

ఆలోచించుకోలేరు. కథాసరిత్సాగరములో ఈక్రిందికథఉన్నది. “మా

నవ్రతుడైన సన్యాసిఒకడుఒకకోమటియింటికి భిక్షుకుపోయినాడు. అక్క

డ ఆకోమటికూతురు బహుసౌందర్యవతి కనబడింది. ఆమెనుచూచి

మోహపడి “ఆహా ఎంతకష్టము!” అని సన్యాసివెళ్ళిపోయినాడు.

కోమటి ఆమాటవిని సన్యాసివద్దకుపోయి “స్వామీ, తాముమానవ్రత

మునువిడిచి “ఆహా ఎంతకష్టము అనిఎందుకన్నారు” అని అడిగినాడు.

అప్పుడు సన్యాసి “నీకూతిరికి పెండ్లిఅయినవెంటనే నీవూనీకుటుంబమూ

నశిస్తారని తెలుసుకొని ఆహా ఎంతకష్టము, అని అన్నాను, ఇంతే”

అన్నాడు. కోమటిభయపడి “అయితే నన్నేమిచేయరున్నారు?” అని

అడిగినాడు. “ఆమెనుఒక పెట్టెలోపెట్టి గంగలోవిడిచిపెట్టు” అని సన్యాసి

అన్నాడు. కోమటి అట్లేచేసినాడు. సన్యాసి ఆమెనుగంగలోనుంచి

తప్పించి తానుపెండ్లిచేసుకొన్నాడు,

643 నివాతస్థితదీపన్యాయము.

గాలిలేనిదోటనుంచిన దీపమువలె (శమాని షష్కసంపత్తిగల

చిత్తము నిశ్చలత్వమును పొందుతుంది.)

644 నిషాద స్థపతిన్యాయము

నిషాదుడిని రాజుగఁ నియమింపినట్లు. ఇది మీమాంసాశాస్త్రములో వచ్చేన్యాయము.

645 నిషేధ్యబోధా ద్వినిషేధ్యబాధః

దీనిని నిషేధింపవలెను అని తెలుసుకొన్నప్పుడు నిషేధ్యవస్తువును వదలిపెట్టుతాము.

646 నిసర్గపుణాః స్త్రీయః

స్త్రీలు స్వాభావికముగానే జాణలు.

647 నిసర్గశాలినాః స్త్రీజనాః

స్త్రీలు స్వభావముచేతనే లజ్జావతులు.

648 నీచాః కలహమిచ్ఛంతి సంధి మిచ్ఛంతి సాధవః

నీచులు కలహమును కోరుతారు, సాధువులు సంధినికోరుతారు.

649 నీచాశ్రయో హి మహతా మవమానభూమిః

గొప్పవారు నీచులనాశ్రయించి అవమానమును పొందుతారు.

650 నీచై ర్గచ్ఛ త్యుపరి హి దశా చక్రనేమిభ్రమేణ.

బండిచక్రముకమ్మివలె జనులకు నీచదశా ఉచ్చదశా ఒకదానితరువాతఒకటి కలుగుతూఉంటవి.

651 నీచో వదతి నకురుతే, సవనతి కురుతే సజ్జనః

నీచుడు చెప్పుతాడుగానిచేయడు, సజ్జనుడు చేస్తాడుగానిచెప్పడు.

652 నీరక్షీరన్యాయము.

పాలలో నీటినికలిపితే నీరుకలిసినట్లు తెలియదు. అట్లే సత్యాసత్యములను ఏర్పాటుచేయడముకష్టము.

653 నీలేందీవరన్యాయము

ఇందీవరమంటే నల్లకలువ. అయినా నీలేందీవరమని ప్రయోగిస్తారు (చూ. కరిబృం హితన్యాయము, కరకంకణన్యాయము, గజఘటా

న్యాయము, చంద్రోన్యాయము, పర్వతాధిత్యకాన్యాయము, పర్వతోపత్యకాన్యాయము, వాజమందురాన్యాయము, మృగవాగురాన్యాయము.

654 నృప నాపితపుత్రన్యాయము

రాజ మంగలి కథవలె. ఒక రాజుదగ్గర ఒకమంగలిఉండేవాడు. ఒకనాడు రాజు “ఓరీ, ఊరిలోతీరిగిమిక్కిలినుంచుడై న ఒకపిల్లవానినితీసికొనిరారా” అని అన్నాడు. రాజుజ్ఞప్రకారము మంగలి ఊరంతాతిరిగి చూచినాడు కాని ఎవ్వరూతనకొడుకువలె అంచముగాలేరనుకొని ఇంటికివచ్చి తనకొడుకునుచూచి వాడు అతివికృతహాసము గలవాడయినా “అహా, నాకొడుకెంతచక్కనివాడు!” అనుకొని వానిని తీసుకొని కోటలోనికిపోయి “మహాప్రభో, తమయాజ్ఞప్రకారము అతిచక్కని బాలునితీసుకొనివచ్చినాను” అనిచెప్పినాడు. “ఏడీ తీసుకొనిరా” అని రాజున్నాడు మంగలి తనకొడుకును చూపించినాడు. “ఏడునాతోహాస్యముచేస్తున్నా”డని రాజుకుకోపమువచ్చింది. కాని ఎవరికొడుకులువారికి అందముగా కనిపిస్తారని అనుకొని ఆకోపము సుపసంహరించుకొని మంగలికి బహుమానమిచ్చినాడు. కాకిపిల్లకాకిముద్దు అని తెలుగుసామెత.

655 నైవాశ్చితేషా గుణదోషవిచారణా స్యాత్.

ఆశ్చితుల గుణదోషవిచారణ నెవ్వరూచేయరు. (చందుర్మడు దోషాకర్షణ నా కుటిలుడయినా కలంకితుడయినామిత్రుడు (సూర్యుడు) అస్తమించిన తరువాత గాని తానుడయించకపోయినా, శివుడు అతనిని తలమీదపెట్టు కొన్నాడు.)

656 నోపకారం వినా ప్రీతిః కథంచితో కస్యవిద్యవేత్.

ఉపకారముచేయకపోతే ఎవనికీ ఏవిధముగాను ప్రీతిపుట్టదు.

657 సౌనావికన్యాయము.

సావలేనిదీ నావికునివల్ల ప్రయోజనములేదు. నావికుడులేనిదే

నావవల్లప్రయోజనములేదు. అన్యోన్యశ్రయభావమును తెలిపేటప్పుడు ఈన్యాయము పనికివస్తుంది.

658 న్యగోభబీజన్యాయము.

మట్టిచెట్టు విత్తనము:చిన్నదయినా, దానిలోనుంచి పెద్దచెట్టువిస్తరిస్తుంది. అట్లే, చేసినఉపకారము చిన్నదయినా, ఎక్కువగాఫలిస్తుంది.

659 పంకప్రత్యాలనన్యాయము.

చూ. ప్రత్యాలనాద్ధి పంకస్య దూరాదస్పర్శసం వరమ్.

660 పక్వానాంవావధే సూత వజ్రాయం తే తృణాస్యపి.

మరణమునకు పక్వమయినవారిని చంపడమునకు గడ్డిపోచలు కూడా వజ్రాయుధమంతపనిచేస్తవి.

661 పంచకోశావతరణన్యాయము.

జీవాత్మ ఆనందమయకోశమునుండి వరుసగా అన్నమయకోశము వరకూగల అయిదుకోశములను పొంది దేహిఅవుతాడు. అట్లే పెద్దపదవినుండి క్రిమముగా భ్రష్టుడయినవాడున్న.

662 పంచభిర్మిలితైః కిం యజ్ఞగతీహ నసాధ్యతే.

ఐదుగురుకలిసిపనిచేస్తే, ఈప్రపంచములో సాధ్యముకానిదే ముంటుంది?

663 పంజరచాలనన్యాయము.

పంజరములోపట్టులన్నీకలసి, ఏకప్రయత్నముతో ఆపంజరమును ముక్కులతోపొడుస్తే, ఆ పంజరముపగిలిపోయి, పట్టులుబయటికి ఎగిరిపోవును. అట్లే దేహేంద్రియములు పదిన్నీకలసి, ప్రాణరూపమైన ఒకతేజ్వియను చేయడమువల్ల దేహచాలనము కలుగుతుంది.

664 పంజరము క్త పక్షిచాలనన్యాయము.

పంజరములోనుంచి పక్షిని విడిచిపెట్టుతే, అదిమీదికిఎగిరిపోతుంది. అట్లే దేహమునువిడిచిన జీవుడు మీదికిపోతాడు. ఇదేమోక్షము, అని దిగంబరజ్ఞులంటారు.

666 పంజరస్థ సింహాన్యాయము.

పంజరములో బంధింపబడిన సింహమునలె (న్నహతంతువులచే వేసబడినపాశములచేతన, సంతానమునే త్యాగ్యతోను ఆత్మశరీరములూ బంధింపబడిఉన్నది,

667 పటాటోపో భయంకరః.

బట్టబడాలుచూస్తే భయంకరముగా ఉన్నది.

667 పండితా మూర్ఖజీవినః.

పండితులకు మూర్ఖులవల్ల జీవనముకలుగుతుంది.

668 పతంగదీపకన్యాయము.

దీపముమీదికిపోతే కాలుతుందని తెలిసినా, తనకు ప్రీతిపాత్రమయిన దీపముమీదికి విడుతపోయి దగ్ధమవుతుంది. అట్లే, మిత్రుడు తనకు ప్రీతిపాత్రమయినవానికోసము ప్రాణములనైనా అర్పిస్తాడు. (లేదా దీపముకాలుతుందని తెలిసినా, విడుత దానిమీదికి పడేపడే పోయినశించినట్లు దుష్టులసహవాసమువల్ల నష్టమున్నదని తెలిసినా, మూర్ఖుడు వారితోకలసి నష్టపోతాడు.

669 పతంత మనుధావతోగతః.

ఒకవేటకాడు వలలో కొన్ని పక్షులనుపట్టుకొన్నాడు. అందులో ఒకటి మెల్లగాతప్పించుకొని ఎగిరిపోయినది. వాడుదానివెంటపడినాడు. అప్పుడువలలో ఉన్న ఇతరపక్షులుకూడా తప్పించుకొని ఎగిరిపోయినవి. అట్లే, చేతిలో ఉన్న దానినివిడిచిపెట్టి, పోయినదానివెంట పరుగులెత్తేవాని గతికూడాను.

670 పతనాంతా స్వముచ్చయాః.

ఎగిరేదంతా క్రిందికిపడడముకోసమే.

671 పతితః పర్వతో లఘుః.

పర్వతముపడిపోతే అది తేలిక అయినదనుకొంటాము.

672 పతింవరా న్యాయము.

స్వయంవరము చేసికొనేకన్యక, అల్పులనందరినీ విడిచిపెట్టి, అంనరికంటె గుణవంతుడైనవానిని వరించేటట్లు, బుద్ధిమంతుడు తనద్రా ఫలములకాశపడక, అత్యుత్తమమయినవానినే కోరుచుండును.

673 పత్తనే విద్యమానేఁ పి గ్రామే రత్నపరీక్షా.

పట్టణముంటూఉండగా, పరీక్షకోసము రత్నమును గ్రామ ములోనికి తీసుకపోయినట్లు.

674 పథః శుచేర్దర్శయితార ఈశ్వరాః.

మలీమసామాదద తే న పద్ధతిమ్.

ఒకరికి శుచిఅయినమార్గము చూపించేవారు, తాము మలిన మార్గమునే అవలంబిస్తారు.

675 పదమభ్యధికాభావా త్స్మిరకాన్న విశిష్యతే.

ఒకశబ్దమువల్ల పుత్యత్వత్వర్థముకంటె విశేషమయిన అర్థము స్మారకమవుతూఉన్నప్పుడు, పుత్యత్వత్వర్థమునకు బలముండదు.

676 పదం నహేత భ్రమరస్యపేలవం, శిరీషపుష్పం న పునః పత త్త్రిణః.

మృదువయిన శిరీషపుష్పము తనమీద తుమ్మెదవాలితే ఓర్చు గలదుగాని, పక్షివాలితే నహించగలదా?

677 పదాతిన్యాయము.

చదరంగముఆటలో బంటుతిన్నగానడుస్తూ, చంపేటప్పుడు వక్ర గతినిపొందుతుంది. అట్లే, దుర్జనుడు తిన్నగానడుస్తూఉన్నట్టు కని పించినా, చప్పున వక్రగతినిపొంది ఇతరులకు హానిచేస్తాడు.

678 పదార్థః పదార్థేనాన్వేతి న పదార్థైకదేశేన.

ఒకశబ్దముయొక్క అర్థము తనతోసంగతమైన ఇతర అర్థముతో అన్వయిస్తుంది, కాని, అసంగతార్థముతో అన్వయించదు. గంగలో

గొల్ల వల్లెఉన్నది. అంటే, గంగబద్ధునఉన్నదని అర్థముకాని, నీటిలో ఉన్నదని అర్థముకాదు.

679 పద్మపత్రస్థిత తోయన్యాయము.

తామరాకుమీది నీటివలె. జ్ఞాని ప్రపంచమున జీవించిఉన్నా, విషయసుఖములను అంటడు.

680 పనసోదుంబరాదినత్.

(రజోదర్శనములేనిదే ఒకొక్క-ప్పుడు) పననచెట్టు, బొడ్డచెట్టు, వీటికిపువ్వులేకుండానే పిండెలుపుట్టినట్లు (గర్భముకలుగవచ్చును)

681 పయసా సిందితోనిత్యం న నింబో మధురాయతే.

వేపచెట్టుకు నిత్యమూ పాలుపోసిపించినా, అదితీయనకాదు.

682 పరవ్రతారణే పాండిత్యమ్.

ఇతరులను మోసగించే పాండిత్యము అందరికీఉన్నది.

683 పరస్పరవిరోధే హి నప్రకారాంతరస్థితిః.

నైకతాపివిరుద్ధానాముక్తిమాత్రవిరోధతా.

పరస్పరవిరుద్ధములైనవస్తువులు తమకంటే వేరుగాఉండవు, విరుద్ధ వస్తువులకు ఏకత్వములేకపోయినా, మాటలోనైనా వైరుధ్యముంటుంది.

684 పరాన్నం ప్రాణసంకటమ్.

ఇతరుల అన్నముకోసము ఆశపడడము ప్రాణసంకటము.

685 పరాష్ఠాచ్ఛాయాన్యాయము.

మధ్యాహ్నముతరువాత నీడకొంచెముగానుండి, అంతకంతకూ పొడుగవుతుంది. అట్లే, సజ్జనులమైతికూడాను. చూ. కుక్కుటధ్వానన్యాయము.

686 పరోపకారః పుణ్యాయ పాపాయ పరవీడనమ్.

ఇతరులకు ఉపకారముచేయడమువల్ల పుణ్యమున్ను, బాధపెట్టడమువల్ల పాపమున్ను కలుగుతవి.

687 పరోపకారాయ సతాం విభూతిః.

మంచివారి ఐశ్వర్యము ఇతరులకు ఉపకారముచేయడమునకే వినియోగపడుతుంది.

688 పరోపకారార్థ మిదంశరీరమ్.

ఈశరీరమును ఇతరులకు ఉపకారముచేయడముకోసము వినియోగించవలెను.

689 పరవ్యన్యాయము.

పర్షము భూమిమీదాకురుస్తుంది, సముద్రముమీదాకురుస్తుంది. దానివల్ల కొన్నిపంటలకులాభమున్ను, కొన్నిపంటలకు నష్టమున్ను కలుగుతుంది. అయినా, అదికురవడము దానిస్వభావముచేతనే కలుగుతుందిగాని, దానివల్లకలిగే లాభనష్టములకోసముకాదు. అట్లే, ఈశ్వరుడు పుణ్యవంతులమీద ప్రేమనున్ను, పాపులమీద ద్వేషమున్ను చూపడమునకై జగత్తును సృష్టించలేదు.

690 పర్వతాధిత్యకాన్యాయము.

అధిత్యకాలంటేనే పర్వతముయొక్క మీదిభాగము అనిఅర్థము. అయినా పర్వతాధిత్యకాలని పర్వతశబ్దముతోకలిపి ప్రయోగిస్తాము. (చూ. కరిబృంహితన్యాయము, కరకంకణన్యాయము, గజఘటాన్యాయము, చంద్రజ్యోత్స్నాన్యాయము, నీలేందీరన్యాయము, పర్వతోపత్యకాన్యాయము, వాఙ్మందురాన్యాయము, మృగవాగురాన్యాయము.)

691 పర్వతోపత్యకాన్యాయము.

ఉపత్యకాలంటేనే కొండయొక్క అడుగుభాగము అనిఅర్థము. అయినా, పర్వతోపత్యకాలని పర్వతశబ్దముతోకలిపి ప్రయోగిస్తాము. (చూ. కరిబృంహితన్యాయము, కరకంకణన్యాయము, గజఘటాన్యాయము, చంద్రజ్యోత్స్నాన్యాయము, నీలేందీరన్యాయము, పర్వతా

ధిత్యకాన్యాయము, వాఙ్మందు రాన్యాయము, మృగవాగురాన్యాయము.)

692 సవనతాడనన్యాయము.

గాలినికొట్టినట్లు. చూ. ఆకాశముష్టిహాననన్యాయము; గగనరోనుంధన్యాయము.

693 పశుసోమాధికరణన్యాయము.

సోమయాగములో పశువునువిధించినట్లు. ఇదిమీమాంసాశాస్త్రములో వచ్చేన్యాయము.

694 పాటచ్చరలుంతి తే వేశ్మని యామికజాగరణమ్.

ఇంటిలో దొంగలు దోచుకొనిపోయినతరువాత పోలీసువారు మేలుకొన్నట్లు.

695 పాతక్రమా దర్థక్రమో బలీయాన్,

వాక్యములోని పదములక్రమముకంటె, అర్థక్రమము బలవంతమగునది. అర్థమునకే ముఖ్యత్వముకాని, కేవలశబ్దములకుకాదు.

696 పాత్రాపాత్రవిచారస్తు ధేనుపన్నగయో రివ.

ఆవు గడ్డినితిని పాలనుఇస్తుంది. పాము పాలుత్రాగి విషము క్రొక్కుతుంది. అందుచేత పాత్రాపాత్ర విచారముచేయకదానముచేస్తే ఒకప్పుడు విషమిస్తుంది.

697 పాపాత్మనాం పాపశతేన కిం వా.

పాపాత్ములు నూరుపాపములు చేయడమునకైనా భయపడరు.

698 పాపీ పాపేన హస్యతే.

పాపముచేసేవాడు పాపమువల్ల నేచస్తాడు.

699 పారిషదన్యాయము.

ఒకసభలో పనిచేసేవాడొక్కడేఅయినా ఆసభలోఉండేవారందరూ ఆపనినిచేసినట్లుతలంచుతారు.

700 పాశాణేష్టకాన్యాయము

ఇటుక బెడ్డు, రాము, ఈయెడూ కఠినములైనవే అయినా, రాతి కంటే ఇటికమ్మనువైనదే. చూ. అశ్మలోష్టన్యాయము.

701 పిండం త్యక్త్వా కరం లేధి.

లడ్డువసుపారవైచి చేతనినాకినట్లు (బ్రహ్మనందమును విడిచిపెట్టి విషయానందమునుచేపట్టడము.)

702 పిణ్యాకయాచనార్థం గతస్య ఖారికాతైలదాత్మత్వా భ్యుపగమః

తెలికపిండి యాచించడమునకు పోయినవానికి పుట్టెనునూనె ఇచ్చేవాడు దొరకినట్లు.

703 పితాపుత్రీన్యాయము.

మనుష్యుడు ఒక్కడే తనకొడుకుకు తండ్రినీ, తనతండ్రికి కొడుకున్నా అవుతాడు. అట్లే ఒకవస్తువు ఇతరవస్తువులతో అనేక సంబంధములను కలిగిఉంటుంది.

704 పిత్రం యది శర్కరయా శామ్యతి కోఽర్థః పటోలేన.

కండచక్కెరతో పైత్యరోగము పోతూఉంటే చేదుమందు లేందుకు?

705 పిపీలికాన్యాయము.

చీమనడకవలె. (చెట్టుమీదఉన్న పండును రుచిచూడగోరిన చీమ చప్పున దానిమీదికి ఎగురలేకపోయినా ఎంతో ఓర్పుతో కష్ట పడి మెల్లగా ఆపండును చేరుకొంటుంది. అట్లే అజ్ఞాని అయినపురుషుడు శుభ్రస్మృతిపూరాణాదులలో చెప్పబడ్డ కర్మోపాసన మార్గమునవలం బించి శుద్ధాంతఃకరణమై జ్ఞాంతరమందమునా సంపూర్ణజ్ఞానమును పొంది బ్రహ్మనందనునుభవిస్తాడు.

706 పిపీలికాభిర్మంథానగిరి విలేపనన్యాయము.

చీమలతో మంథానపర్వతము చుట్టూ పూతపూసినట్లు చేయడ

ము. అశ్రద్ధేయమైన మాటలను చేప్పటప్పుడు ఈన్యాయము పనికిని
స్తుంది. చూ. అంగుల్యగే కరిణాం శతమ్.

707 పిశాచానాం పిశాచభాషయో వోత్తరః దేయస్,

పిశాచములకు పిశాచభాషతోనే ప్రశ్నోత్తరము చెప్పవలెను.

708 పిష్టపేషణన్యాయము.

నూరినబానిని నూరినట్లు (నిష్ప్రయోజనమున్నచూట.) చూ.
ఊమరవృష్టి న్యాయము, మొస.

709 పీలుపత్రఫలన్యాయము.

గొలుగుచెట్టుయొక్క ఆకులు కలుపుకొంటువి, పండ్లుతీయగా
ఉంటువి. అట్లే, మంచివాని ఆకారము అనవ్యముగా ఉన్నా మనస్సు
మంచిదయి ఉంటుంది,

710 పుత్రలిప్సయా దేవం భజంత్యా భర్తా ౭పినష్టః,

కొడుకుపుట్టవలెనని దేవుని పూజచేస్తే మగడుకూడా చచ్చిపో
యినాడట, ఒక ఫలముకోరి పనిచేసేవానికి ప్రతికూలఫలము కలిగినప్పు
డు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది,

711 పుత్రేణ కిం ఫలం యోవై పితౄ దుఃఖాయ వర్తతే.

తండ్రిని దుఃఖపెట్టే కొడుకువల్ల ఏమిప్రయోజనమున్నది?

712 పుమాన్ దుష్కీర్తినయ్యక్తో జవన్నపి మృతోపమః
అపకీర్తిపొందినవాడు జీవించిఉన్నా చచ్చినవారిలోనేలెక్క.

713 పురంధ్రీణాం చిత్తం కుసుమ సుకుమారం భవతి.

ముత్తైదువుల మనస్సు పువ్వువలె కోమలముగా ఉంటుంది.

714 పురాణ వైరాగ్య న్యాయము.

పురాణము వింటూఉన్నంతసేపూ వైరాగ్యము కుదురుతుంది.
అక్కడనుంచి లేచిపోగానే యథాప్రకారముగా సంసారములో
పడుతారు. చూ. శ్లోశాన్తవైరాగ్యము, ప్రసూతివైరాగ్యము.

715 పురుష కేశలోమ న్యాయము

దేహమునుండి వెండుకలుపుట్టునట్లు (అక్షరపరబ్రహ్మమునుండి విశ్వము పుట్టుతున్నది.)

716 పుంవిషయ న్యాయము

పురుషుడు విషయములనుండి ఎట్లుభిన్నుడై ఉన్నాడో జీవుడు కూడా ఈశ్వరునినుండి భిన్నుడై ఉన్నాడు. చూ. శకుని సూత్రన్యాయము, నదీ సముద్రన్యాయము, శుద్ధోదలవణన్యాయము, వోరాపహార్య న్యాయము, నానావృక్షరస న్యాయము,

717 పుష్కర పలాశ న్యాయము.

తామరాకు నీటిచేత తడియని యట్లు (జ్ఞానికర్మలనంటి యుండదు.)

718 పుష్పలగుడ న్యాయము

కుక్కలు అరుస్తూఉంటే వాటిని తోలడమునకు కఱ్ఱపట్టుకొని బయలుదేరినవాడు, మొవటబకకుక్కనుకొట్టి, తరువాత తక్కినవాటిని కూడావెంటబెట్టుతాడు. అట్లే ఒకదుష్టమతమును అణగద్రొక్కడమున కుపయోగించేయుక్తులు, ఇతరదుష్టమతములను నిరసించడమునకు కూడా ఉపయోగిస్తవి.

719 పుష్పవంతోపకార న్యాయము.

పుష్పవంతులంటే సూర్యచంద్రులు. వీరుతక్కిన గ్రహములను తమతమ రాసులలో నిలిపి ఉపకారముచేస్తారు. అట్లే ఉదారాశయు లయినవారు అనేకులకు అనేకవిధములుగా ఉపకారముచేసి వారందరి కంటే శ్రేష్టులై ఉంటారు.

720 పూతి కూష్మాండ న్యాయము.

పీతిలో పుట్టిన గుమ్మడికాయవలె అనుభవింపయోగ్యముకానిది.

721 పూర్వాబాధేన నోత్పత్తి రుత్తరస్య హి సేత్సృతి.

పూర్వమందుచేసిన విధికి బాధకలుగకపోతే, తరువాతచెప్పబడి

న విధి పుట్టకపోదు. ఉపవాసములు మొనలయినవాటిని చేయడమువల్ల ఆత్మశుద్ధి కలుగుతుంది, అనిచెప్పితే భోజనమును సకాలములో చేయడమువల్ల ఆత్మశుద్ధి కలుగుతుంది అనేవాక్యమునకు బాధకలుగదు.

722 పూర్వావ్యూహాచారా న్యాయము.

ఉదయమున నీడపెద్దగాఉండి అంతకంతకూ చిన్నిదవుతుంది. అట్లే దుష్టులతో స్నేహముకూడాను. చూ. గర్దభరుతన్యాయము.

723 పృథివ్యోషధి న్యాయము.

భూమిలోనుండి ఓషధులు పుట్టినట్లు.

724 పృష్ఠాకోటి న్యాయము.

అడిగినదానికి ప్రయోజనమున్నంతమట్టుకే ఉత్తరము చెప్పడము. ఒకధర్మ సందేహమును గురించి అడిగినప్పుడు దానిని గురించి సర్వమున్న తెలియకపోయినా ఎంతవరకు ఉపయోగమో అంతవరకైనా చెప్పితేచాలును.

725 పృష్ఠతాడ నాద్దంతభంగః .

తుంటెమీద కొట్టితే నోటిపళ్ళు రాలినట్లు (సందర్భములేని మాట.)

726 ప్రకరణావ్యాకృతం బలీయః.

సందర్భమునుబట్టి అర్థమునుచెప్పడముకంటె, వాక్యముయొక్క శబ్దములనుబట్టియే అర్థముచెప్పడముయొక్కము.

727 ప్రకృతిప్రత్యయార్థయోః ప్రత్యయార్థస్య ప్రాధాన్యమ్.

కేవలధాతు, ప్రాతిపదికరూపములకు అర్థముండదు. దానికి ప్రత్యయమునుచేర్చగానే ఆరూపమునకు అర్థశక్తికలుగుతుంది. అట్లే, రాజు, ప్రజ, అనేవారిలో ప్రజలకు ప్రాధాన్యముండవలెను. ప్రజలేని రాజు ఏమిచేయగలడు?

728 ప్రకృతివ దనుకరణంభవతి.

అనుకరణము దేనిననుసరిస్తుందో దానివలెనేఉంటుంది. ప్రపంచము పరమాత్మవలెనేఉన్నది.

729 ప్రకృతివ ద్వికృతిః కర్తవ్యా.

వికృతిఅనేది ప్రకృతినుంచి పుట్టినదేకాబట్టి, ప్రకృతిసేట్లునిర్మిస్తామో, వికృతినికూడా అట్లేనిర్మిస్తాము.

730 ప్రక్షాలనాద్ధి పంకస్య దూరాదస్పర్శనం వరమ్.

బురద అంటినతర్వాత దానిని కడుగుకొనుటకంటే, అసలు బురదను అంటకుండాఉండడమే మంచిది. దుష్టులతో స్నేహముచేసి, దుఃఖముపొంది, దానినితొలగించుకొన ప్రయత్నముచేయడముకంటే, అసలుదుష్టులదిరికి పోవకుండాఉండమేమంచిది.

731 ప్రణమం త్యనపాయముత్థితం ప్రతిపచ్చంద్రిమివ ప్రజానృపమ్.

తమకు అపాయముకలిగించకుండాఅభివృద్ధిపొందే రాజునుచూచి, ప్రజలు పున్నమచంద్రునిచూచినట్లు సంతోషించి, నమస్కరిస్తారు.

732 ప్రతిప్రధానం గుణ ఆవర్తనీయః.

ప్రధానార్థముచేప్పేచోట్ల నెల్ల, ఎస్తువుయొక్క ముఖ్యగుణమును తిరిగీతిరిగీ చెప్పుకోవలెను. ఇది మీమాంసాశాస్త్రము లో వచ్చే న్యాయము.

733 ప్రతిభాతశ్చ పశ్యంతి నర్వం ప్రజ్ఞావతాం ధియః.

ప్రజ్ఞావంతులబుద్ధులు ప్రతిభచేత సమస్తమునున్న కనుగొంటవి.

734 ప్రత్యక్షే కి మనుమానమ్.

ప్రత్యక్షముగాఉన్నదానిని చూపించడమునకు యుక్తులవసరము లేదు. (చూ. సహికరకంకణ...; సహిచ్చక్షేనుపపన్నమ్; ఖేద).

735 ప్రత్యవయవం చ వాక్యపరిసూప్తిః.

వాక్యములోఉన్న సంపూర్ణక్రియ ఆవాక్యములోని ప్రతిఅవయవము

వముతోను అన్వయముకలిగిఉంటుంది. దేవదత్త, యజ్ఞదత్త, విష్ణు మిత్రులకు భోజనము పెట్టవలెను అన్నప్పుడు, దేవదత్తునికి భోజనము పెట్టవలెను, యజ్ఞదత్తునికి భోజనము పెట్టవలెను, విష్ణుమిత్రునికి భోజనము పెట్టవలెను, అని ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా చెప్పనక్కరలేదు.

736 ప్రత్యాన త్రిన్యాయము.

చేరికగా ఉండడము (చల్ల కార్యసిద్ధి శీఘ్రముగా అవుతుంది).

737 ప్రథమగ్రానే మక్షీ కాచాతః.

మొదటికభవములోనే ఈగలు పడినట్లు, పనిఅరంభించగానే విఘ్నముకలుగడము.

738 ప్రదీపన్యాయము.

వత్తి, నూనె, ఈరెండును విరుద్ధపదార్థములు. ఈరెండును అగ్నికి విరుద్ధములు అయినా, ఈమూడున్నచేరి దీపముగా పరిణమించి వెలుతురునిస్తున్నవి. పరస్పరవిరోధులయిననా, అందరూకలసి ఒకమంచి కార్యమును చేయవచ్చును. మన దేశములో మితవాదులు, అతివాదులు, ప్రభుత్వవాదులు, ఈతీతిగా అనేకకక్షలవారు ఒకరితో ఒకరు విరుద్ధులుగా ఉన్నా, దేశస్వాతంత్ర్యవిషయమై అందరూకలిసిపనిచేస్తే, స్వాతంత్ర్యము వస్తుంది.

739 పృథీపే పృథీఽం ప్రజ్వాల్య తమోనాశాయ యతమానః
దివిటీకిదివిటీవెలిగించి చీకటిని పోగొట్టడమునకు ప్రియత్నించే వానివలె చిన్నప్రయత్నముతో సాధ్యమయేదానికి, పెద్దప్రియత్నము చేయడము.

740 ప్రధాన మల్లనిబర్హణన్యాయము.

కుస్తీపట్టడమునకు ఒకనిమీదికి అనేకులువచ్చినప్పుడు, వారిలో మిక్కిలి బలవంతుడయినవానిని చిత్తుచేస్తే, తక్కినవారినికూడా చిత్తు చేసినట్లే.

741 ప్రధానాప్రధానయోః ప్రధానే కార్యసంప్రత్యయః.

ముఖ్యమైనజన్తువు, ముఖ్యముకానివస్తువు, అనేవాటిలోముఖ్యమైనజన్తువునేయోచింపవలెను. సైన్యముతో అనేకరథములు పోతూ ఉన్నప్పుడు “ఎవరయ్యా ఆవెళ్లేవారు?” అనిప్రశ్నిస్తే, రాజుగారు వెళ్లుతున్నారని అని లోకములో అంటారుగాని, అప్రధానులయిన సైనికులు వెళ్లుతున్నారని అనరు.

742 ప్రధానే గృహతే ప్రధాన గ్రహస్యాన్యాయ్యత్వాత్.

ప్రధానమైనదానిని గ్రహించిన తరువాత, అప్రధానమైనదానిలోనిభాగములను గ్రహింపనక్కరలేదు. సముద్రశబ్దమును గ్రహించినతరువాత దానిలోని అలలు, బుడగలు, నురుగు, మొదలయినవానిని గ్రహింపనక్కరలేదు.

743 ప్రపామేలన్యాయము.

చలిపందిలివద్దకు ఎక్కడెక్కడివాగోవచ్చి నీళ్లుత్రాగి ఎవరినారినివారు పోతారు. (అట్లే, సంసారములో జీవులు కొంతకాలముకలిసి ఉండి తిరిగిఎడ బాసిపోతారు.)

744 ప్రభూణాం హి విభూత్యంధా ధావ త్యవిషయేషుః.

గొప్పవాని ధనాంధులై కానిపనులను చేస్తూఉంటారు.

745 ప్రసూనా న్యాయము.

ఒకభార్యవల్ల భర్తకుసుఖముకలుగుతుంది, ఆమెమూలముగా మరియొకభార్యవల్ల దుఃఖముకలుగుతుంది. ఈసుఖదుఃఖములు ఒక్కస్త్రీవల్లనే కలుగుతవి.

746 ప్రయోజనమనుద్దుశ్య స మందోఽపి ప్రవర్తతే,

ఎంత తెలివితక్కువవాడయినా లాభములేని పనినిచేయను.

747 ప్రసక్తానుప్రసక్త న్యాయము.

ఒకటితల పెట్టుతే, ఇంకొక ఫలముకూడాకలిగినట్లు.

748 ప్రసిద్ధానువాదేనాప్రసిద్ధం నిరూపణీయమ్.

ఒకరివాదము అప్రసిద్ధము అని నిరూపించడమునకు ప్రసిద్ధమయిన వాదమునుచేయవలెను. తానుకూడా అప్రసిద్ధవాదముచేస్తే అప్రసిద్ధవాదము నిరస్తముకాదు.

749 ప్రసూతివైరాగ్య న్యాయము.

బిడ్డనుకన్నప్పుడు నొప్పులకు సహించలేక, “అయ్యో, మరి మగనిప్రక్కలో పడుకోకూడదు” అనివైరాగ్యము కలుగుతుంది. పిల్లపుట్టగానే ఆవైరాగ్యమంతావెళ్ళిపోతుంది. చూ. శ్మశానవైరాగ్యము. పురాణవైరాగ్యము.

750 ప్రాకాశ్యం స్వగుణోదయేన గుణినో గచ్ఛంతి కిం జన్మనా.

గుణవంతులు తమ సద్గుణములచేతనే కీర్తినిసంపాదిస్తారు. వారి జన్మముతోపాటువని?

751 ప్రాగల్భ్యహీనస్య నరస్య విద్యా శత్రుం యథాకాపురుషస్య హస్తే.

బుద్ధిలేనివానివిద్య మూర్ఖులచేతి కత్తివంటిది.

752 ప్రాయేణ భార్యాదౌశ్చల్యం స్నేహంధో నేక్షతే జనః

భార్యమీద మోహముగలవాడు సాధారణముగా ఆమె దుష్ప్రతిభమును కనుగొనలేడు.

753 ప్రాయే సామగ్రివిధౌ గుణానాం పరాజ్ఞుభి విశ్వసృజః ప్రవృత్తిః.

బ్రహ్మ సాధారణముగా తానుచేసే వస్తువుల గుణగుణములను గురించి ఆలోచించడు. మంచివస్తువులను చెడ్డవస్తువులనుకూడా సృజిస్తాడు.

754 ప్రాసాదవాసి న్యాయము.

వారుమేడలోఉన్నారు, అంటే, ఎప్పుడూవారు మేడమీదిలం తన్నుమీదనే ఉండరు, క్రిందిభాగములోకూడాఉంటారు.

741 ప్రధానాప్రధానయోః ప్రధానే కార్యసంప్రత్యయః.

ముఖ్యమైనవస్తువు, ముఖ్యముకానివస్తువు, అనేవాటిలో ముఖ్యమైనవస్తువునేయోచింపవలెను. సైన్యముతో అనేకరథములు పోతూ ఉన్నప్పుడు “ఎవరయ్యా ఆవెళ్లేవారు?” అనిప్రశ్నిస్తే, రాజుగారు వెళ్లుతున్నారు అని లోకములో అంటారుగాని, అప్రధానులయిన సైనికులు వెళ్లుతున్నారని అనరు.

742 ప్రధానే గృహతే ౭ప్రధాన గ్రహస్యాన్యాయ్యత్వాత్.

ప్రధానమైనదానిని గ్రహించిన తరువాత, అప్రధానమైనదానిలోని భాగములను గ్రహింపనక్కరలేదు. సముద్రోత్పత్తియును గ్రహించినతరువాత దానిలోని అలలు, బుడగలు, నురుగు, మొదలయినవానిని గ్రహింపనక్కరలేదు.

743 ప్రపామేలన్యాయము.

చలిపందిలివద్దకు ఎక్కడెక్కడివాగోవచ్చి నీళ్లుత్రాగి ఎవరిగారినివారు పోతారు. (అట్లే, సంసారములో జీవులు కొంతకాలముకలిసి ఉండి తిరిగివిడిబాసిపోతారు.)

744 ప్రభూణాం హి విభూత్యంధా ధావ త్యవిషయేమతిః.

గొప్పవాను ధనాంధులై కానిపనులను చేస్తూఉంటారు.

745 ప్రమనా న్యాయము.

ఒకభార్యవల్ల భర్తకుసుఖముకలుగుతుంది, ఆమెమూలముగా మరియొకభార్యవల్ల దుఃఖముకలుగుతుంది. ఈసుఖదుఃఖములు ఒక్కప్రమననే కలుగుతవి.

746 ప్రయోజనమనుద్ద్యశ్య స మందో ౭పి ప్రవర్తతే,

ఎంత తెలివితక్కువవాడయినా లాభములేని పనినిచేయడు.

747 ప్రసక్తానుప్రసక్త న్యాయము.

ఒకటితల పెట్టు తే, ఇంకొక ఫలముకూడాకలిగినట్లు.

748 ప్రసిద్ధాసువాదేనాప్రసిద్ధం నిరూపణీయమ్.

ఒకరివాదము అప్రసిద్ధము అని నిరూపించడమునకు ప్రసిద్ధమయిన వాదమునుచేయవలెను. తానుకూడా అప్రసిద్ధవాదముచేస్తే అప్రసిద్ధవాదము నిరస్తముకాదు.

749 ప్రసూతివై రాగ్య న్యాయము.

బిడ్డనుకన్న పూవు నొప్పులకు సహించలేక, “అయ్యో, మరి మగనిప్రక్కలో పడుకోకూడదు” అనివై రాగ్యము కలుగుతుంది. పిల్లప్రట్టగానే ఆవై రాగ్యమంతా వెల్లిపోతుంది. చూ. శ్మశానవై రాగ్యము. పురాణవై రాగ్యము.

750 ప్రాకాశ్యం స్వగుణోదయేన గుణినో గచ్ఛంతి కిం జన్మనా.

గుణవంతులు తమ సద్గుణములచేతనే కీర్తినిసంపాదిస్తారు. వారి కిజన్మముతో ఏమివని?

751 ప్రాగల్భహీనస్య సరస్య విద్యా శత్రుం యథాకాపురం వస్య హస్తే.

బుద్ధిలేనివానివిద్య మూర్ఖులచేతి కత్తివంటిది.

752 ప్రాయో భార్యాదాశ్శీల్యం స్నేహాంధో నేక్షతే జనః

భార్యమీన మోహముగలవాడు సాధారణముగా ఆమె దుశ్చరితమును కనుగొనలేడు.

753 ప్రాయో సామగ్రివిధౌ గుణానాం పరాజ్ఞుభి విశ్వ సృజః ప్రవృత్తిః.

బ్రహ్మ సాధారణముగా తానుచేసే వస్తువుల గుణగుణములను గురించి ఆలోచించడు. మంచివస్తువులను చెడ్డవస్తువులనుకూడా సృజిస్తాడు.

754 ప్రాసాదవాసి న్యాయమం.

వారుమేడలో ఉన్నారు, అంటే, ఎప్పుడూ వారు మేడమీది అంతస్తుమీదనే ఉండరు, క్రిందిభాగములో కూడా ఉంటారు.

755 ప్రియబంధువినాశోత్థః శోకాగ్నిః కం న తాపయేత్.

ప్రియబంధువులనాశనమువల్ల కలిగినశోకాగ్ని ఎవరికి బాధాకరముకాదు.

756 ప్రియానాశే కృత్స్నం కిల జగదరణ్యం హి భవతి.

భార్యచనిపోయినవానికి జగత్తంతా అరణ్యమువలె ఉంటుంది.

757 ప్లవంగమగతి న్యాయము.

కోతిగతులవలె. చెట్టుమీదిపండ్లను తినడానికి కోతి కొమ్మమీదినుంచి కొమ్మమీదికి ఎగిరి పండ్లను తింటుంది. అట్లే, పూర్వజన్మమందు సుకృతము చేసుకొన్నవాడు, ఈజన్మములో సులభముగా జ్ఞానమునుపొంది బ్రహ్మాండము ననుభవిస్తాడు.

758 ఫలముఖి గౌరవం న దోషావహమ్.

గౌరవమువల్ల కలిగే ఫలమువల్ల దోషములేదు. గౌరవముగలవాడు ప్రయత్నము చేయకపోయినా ఒకప్పుడు ఫలమును పొందుతాడు. అదితప్పుకాదు. అదివానియోగ్యతవల్ల కలుగుతుంది.

759 ఫలవత్సహ కారన్యాయము.

పండ్లకోసము మామిడిచెట్టును నాటితే అది ఫలములనేకాకుండా మంచిదీడను, మంచిసుగంధమునుకూడా అయోచితముగా ఇస్తుంది. అట్లే ఇష్టదేవతను ఏదో ఒక ఫలముకోసము ప్రార్థిస్తే, దానితో ఇతర ఫలములుకూడా లభిస్తవి.

760 ఒకః పరమధార్మికః.

కొంగగొప్పధర్మవేత్త. (ఒకటి ధర్మము తెలిసినవానివలెనటిస్తాడు.)

761 ఒకబంధనన్యాయము.

కొంగను పంజరములో ఉంచుతే (చిలుకవలెమాట్లాడదు.)

762 ఒకవృత్తి న్యాయము.

కొంగపమీ ఎరుగనిదానివలె పరధ్యానముగా ఉన్నట్టునటిస్తూ

నీటిబడ్డనకూర్చుంటుంది. ఒక్కచేపపైకి రాగానే చప్పునదానిని ముక్కుతో పట్టుకొంటుంది. చూ. అజగరవృత్తి న్యాయము.

763 బంధనభృష్టో గృహకపోతః చిల్లామూ ముఖే సపాత.

పంజరములోనుంచి పారిపోయిన పావురము జేగనోటిలోపడినది. ఒకకష్టముతప్పించుకొంటే, అంతకంటే గొప్పకష్టము సంభవించినట్లు.

764 బధిరకర్ణజపన్యాయము.

చెవిటివానిచెవిలోగుసగుసలాడినట్లు (నిష్ప్రయోజనమన్నమాట.) చూ. ఊషరవృష్టిన్యాయము, మొద.

765 బధిరా నృందకర్ణః శ్రేయాన్.

చెవిటివానికంటే, సొట్టచెవివాడు శ్రేష్ఠుడు.

766 బలవంతం చికిత్సయేత్.

రోగికి బలమువచ్చినట్లుచేసి, చికిత్సచేయవలెను.

767 బలీయసీ కేవలమిశ్వరేచ్ఛా.

ఈశ్వరేచ్ఛయే అన్నిటికంటే బలమైనది.

768 బహుచ్ఛిద్రాదుటప్రదీపన్యాయము.

అనేకరంధ్రములుగల కుండలో దీపముపెట్టుతే, దానివెలుతురు ఊకన్నములద్వారా పైకివస్తుంది. అట్లే, దేహములోనున్న ఆత్మయొక్క తేజస్సు, చక్షురా దీందియములద్వారా పైకిప్రసరిస్తుంది.

769 బహుభ్యః శ్రోతవ్యబహుధాన్యాయము.

అనేకులు అనేకరకములుగా ఉపదేశిస్తారు గనుక ఉత్తమమైన గురువునొక్కనినేచేపట్టి, నిశ్చయజ్ఞానమును పొందవలెను.

770 బహురాజకపురన్యాయము.

ఒక్కపట్టణమునకు అనేకమంది రాజులయితే, వారిలోవారికిఐకమత్యముకుదురక, ఎవరిమట్టుకువారు ప్రజలను బాధపెట్టుతారు. అపట్టణవ్యవహార మొక్కటిన్నీ సాగదు. అట్లే, దేహములోని చక్షురాది

స్రియములు దేనిమట్టుకదే స్వతంత్రించి ప్యవహరిస్తే ఒక్కొక్కరియమున్నూ తనవ్యవహారమును చక్కగా చేసుకోలేదు.

771 బహువృత్తాకృష్ట మృగన్యాయము.

తోడేళ్ళమధ్యపడిన లేడివలె. లేడి తోడేళ్ళమధ్యనుపడితే అవిదేని మట్టుకది తమకుదొరికిన అవయవములను కొరికి తినివేస్తవి.

772 బహుసపత్నీక న్యాయము.

అనేకమంది భార్యలుకలిగినవారు అందరినీ ఏకకాలమందు సం తోషపెట్టలేక దుఃఖపడుతారు. అట్లే, అన్ని ఇందియములకున్నూ ఏకకాలమందు విషయానందము కలుగకపోవడముచేత, మనుష్యుడుదుఃఖపడుతాడు.

773 బహూనా మనుగ్రీహో న్యాయ్యః.

అనేకులు అల్పులయినా ఒకచోట కలిసికట్టుగాఉంటే బలవంతులవుతారు. చిన్నగడ్డిపోచలుకలసి త్రాడుగావర్పడి, పెద్దపనుగునుకూడా కట్టివేస్తవిగదా.

774 బహూనా మనుమరణం న్యాయ్యమ్.

నలుగురితోకలిసి చచ్చిపోవడముమంచిది. (నలుగురితోనా రాయణ అని తెనుగుసామెత.)

775 బహూనా మనురోధో న్యాయ్యః.

అందరినీ సంతోషపెట్టడమునకు సాధ్యముకాదు.

776 బహూనామ ప్యసారాణాం సమవాయో హి దుర్జయః.

బలహీనులయినా అనేకులు పనిచేస్తే, వారినిజయించేవారుండరు.

777 బాణోష్ఠీన్యాయము.

ఒకఒంటెను ఒకకొండచిలువచుట్టుకొని మ్రింగివేయడమునకుప్రయత్నించినది. అప్పుడుఒంటెయజమాని కొండచిలువను బాణముతో చంపి ఒంటెను రక్షించినాడు. అట్లే, ఈపనిచేయకూడదు, ఇదిధర్మవిరుద్ధ

ము, అని చెప్పే నిపే.ధవాక్యములు మనుష్యుని బాధింపన, అతనికి శ్రేయస్కరములే అవుతవి.

778 బాలశవ యో నపశ్యతి తత్త్వం కిం తేన పంకితేనా 2వి.

బాలునివలె సత్యమును తెలుసుకోలేనివాని పాండిత్యమెందుకు?

779 బాలాగ్రశతభాగో 2 పిన కల్వోన్వి నిష్ప్రచూణకః,

ప్రమాణవంత్యదృష్టాని కల్వానిసుబహూన్యపి.

ప్రమాణములేనిమాటను లేశమైనను ఆడకూడదు, కనబడనివాని ని నిర్ధారించుటకోసము ప్రమాణవాక్యముల నెన్నిటి నైనను కల్పింప వచ్చును.

780 బాలాదపి సుఖాషితం గ్రాహ్యమ్.

పిల్లవాడయినా మంచిమాటచెప్పుతే వినవలెను.

781 బిందుః సింధుః సింధురవ్యేక బిందుః.

సాధువు బిందువంత ఉపకారమునైనా సింధువువలె ఎంచుకొంటాడు; దుర్జనుడు సముద్రమంత ఉపకారమునుకూడా ఒక బిందువువలె చూస్తాడు.

782 బిలవర్తి గోధాన్యాయము.

కన్నములోదూరినబల్లిని (పామును) చంపడమునకు వీలులేనట్లు (ప్రతిపక్షిచేసిన సిద్ధాంతము మరుగుపడిఉన్నప్పుడు దానిని దూషించడమునకు వీలులేదు.)

783 బిల్వఖిల్వాటన్యాయము.

మట్టమధ్యాహ్నమప్పుడు ఒట్టతలవాడొకడు వీధిలోపోతూ, సూర్యకిరణములచేత తలచురుక్కుమనగా దగ్గరనున్న మారేడుచెట్టు క్రిందికి చేరినాడు. అక్కడ మీదినుండి ఒకమారేడుపండు తలమీద పడి తలచితికినది. (దరిదు)డు తలంటుకోవలెనంటే వడగళ్ళవానపడి నట్లు అని తెలుగుసామెత.)

784 బిల్వవిభజన న్యాయము.

మారేడుపండును పగులగొట్టడము. తెలియనివిషయములోపూర్తి వర్తింపడము శక్యముకాదని తెలుపడమునకు ఈ న్యాయమును ఉపయోగిస్తారు.

785 బీజవృక్షన్యాయము,

“విత్తుముందా, చెట్టుముందా” అనే తెలుగుసామెతకు ఇది సరియైన సంస్కృతము. (చూ, బీజాంకురన్యాయము, అండకుక్కుటీన్యాయము.)

786 బీజాంకురన్యాయము.

విత్తుముందా, మొలకముందా అనే తెలుగుసామెతకు ఇది సరియైన సంస్కృతము (చూ. బీజవృక్షన్యాయము. అండకుక్కుటీన్యాయము.)

787 బుభుక్షితం న ప్రతిభాతి కించిత్.

ఆకలివేసినట్లేలేదు. ఇది “బుభుక్షితః కిం ద్వికరేణభంక్తే” అనే ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరము.

788 బుభుక్షితః కిం ద్వికరేణ భంక్తే.

ఆకలివేసినవాడు రెండుచేతులతోనూ తింటాడా?

789 బుభుక్షితః కిం న కరోతిపాపమ్.

ఆకలివేసినవాడు ఎట్టిపాపమైనా చేస్తాడని.

790 బ్రాహ్మణగ్రామన్యాయము.

ఒక గ్రామములో ఇతరవర్ణములవారు కూడా ఉన్నా, మొదట బ్రాహ్మణులు ఎక్కువమందిగా ఉండిఉంటే ఆ గ్రామమునకు బ్రాహ్మణగ్రామమని పేరుపడుతుంది. (చూ. మల్లగ్రామన్యాయము, అమ్రవణిన్యాయము.)

791 బ్రాహ్మణపరివ్రాజకన్యాయము.

బ్రాహ్మణులకు భోజనము పెట్టవలెను, అన్న పప్పు పరివ్రాజకులు

కూడా బ్రాహ్మణులెగనక వారికికూడా భోజనముపెట్టవలెనని అర్థము కాదు. (చూ. కుంభీధాన్యన్యాయము.)

792 బ్రాహ్మణ వసిష్టన్యాయము.

“బ్రాహ్మణులువచ్చినారు, వసిష్టశుకూడావచ్చినాడు” అన్నప్పుడు, వసిష్టశుకూడా బ్రాహ్మణుడే అయినా వసిష్టనిమీదఉండే గౌరవముచేత అట్లుఅతనిని ప్రత్యేకించిచెప్పినామని అనుకోవలెను.

793 బ్రాహ్మణశ్రమణన్యాయము.

బ్రాహ్మణుడు తనధర్మములను విడిచిపెట్టి బౌద్ధశ్రమణునివలె సంచరించినా అతనిని బ్రాహ్మణుడేఅంటారు. అట్లే, శివసారూప్యమును పొందినవారినికూడా పూర్వమువారికుండిన మానవసంజ్ఞతోనే వ్యవహరిస్తారు.

794 బ్రువతే హి ఫలేన సాధవో న కంఠేన నిజోపయోగితామ్.

సాధువులు తమప్రయోజనమును కార్యమువల్ల చూపిస్తారు గాని మాటలతో చూపించరు.

795 భక్షి తేఽపి లభునేన వ్యాధిశాంతిః.

వెల్లుల్లితీన్నా వ్యాధిపోలేదు. ఒకసాధనము ఇష్టముకానిదైనా, దానివల్ల ఫలప్రాప్తి అవుతుండని నమ్మి ఆప్రకారముగాచేసినా ఆఫలము సిద్ధించనప్పుడు ఈన్యాయమువ ర్తిస్తుంది.

796 భక్ష్యనియమే నాభక్ష్యప్రతిషేధో గమ్యతే.

ఇట్టిఆహారమునుమాత్రమే తినవలెననినియమించినప్పుడు ఇట్టి ఆహారమును తినకూడదు అనేప్రతిషేధముకూడా చేసినట్లే.

797 భట్ట స్తుఘ్నో ముష్టిపిష్టం దదాతి.

భట్టుమెచ్చుకొంటే, విడికెడుపిండి ఇస్తాడు.

798 భద్రో మభద్రోం వా కృత మాత్మని ప్రకల్ప్యతే.

మంచిచేసినా, చెడ్డచేసినా, అది మనస్సుకు తెలుస్తూనేఉంటుంది.

799 భర్షన్యాయము,

ఒకరాజుకు భర్షణనేఒకమంత్రి ఉండేవాడు. రాజు అతనిని ఒకనాడు దూరదేశములోఉన్న ఒకశత్రురాజును స్వాధీనముచేయడానికి పంపినాడు. మంత్రిపోయి ఆశత్రురాజునుచంపి, ఆరాజ్యములో శాంతినెలకొల్పడానికి కొంతకాలము అక్కడనేనిలిచినాడు. ఈలోగా మంత్రిశత్రువులు రాజుగారికి “భర్షుని శత్రువులు చంపినారు” అని ఒకఉత్తరముపంపినారు. అదిచూచికొని రాజుమరిఒకమంత్రిని ఏర్పాటుచేసుకొన్నాడు. తరువాత భర్షుడు తనదేశమునకువచ్చి, తనస్థానములో మరిఒకమంత్రి ఉండడముచూచి, విరాగియై, భస్మముపూసికొని అడవిలోతపస్సుచేసుకొనడానికి పోయినాడు. అప్పుడు అతనిశత్రువులు రాజుగారితో, “మహాప్రభూ, భర్షుడు పిశాచమయి, భస్మముపూసికొని అడవిలోతిరుగుతున్నాడు” అనిచెప్పినారు. ఒకనాడు రాజు వేటకై అడవికిపోయి, విభూతిపూసుకొనిఉన్న భర్షుని అక్కడచూచి, అతడు పిశాచమయినాడని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఇట్లే, ఒకఅపవాదువచ్చినప్పుడు ఊరకొంటే అదిస్థిరపడిపోతుంది. చూ. భైరవవిప్రన్యాయము.

800 భస్మీభూతస్య దేహస్య పునరాగమనం కుతః

దేహము బూడిదలయినతరువాత తిరిగీపుట్టకము ఎక్కడిది?

801 భామతీన్యాయము.

భామతీఅనేస్త్రీ ఒకరితేలియినప్పటికీ మాపయావనాదిసంపదలచేత భర్తనుసుఖపెట్టుతుంది, సవతులపదుఃఖపెట్టుతుంది, మరొకమనుష్యునిలో మోహముకలుగజేస్తుంది. అట్లే, ఎవ్వడూ అందరినీసంతోషపెట్టలేడు. ప్రతిఒక్కఁడున్నా అనేకులతో అనేకసంబంధములుకలిగి ఉంటాడు.

802 భావాధికారణన్యాయము.

“స్వర్గకాముడు భావించవలెను” అని అంటే, ఏమి భావించవలెను, దేనిచేత భావించవలెను, ఎట్లు భావించవలెను, అనేవ్యక్తాలు వస్తవి.

803 భిక్షుపాదప్రసరణన్యాయము

బిచ్చగానికి అన్నము, బట్ట, ఇల్లు, అన్నీలోకే. వాడుధనవంతుని ఇంటికిపోయి ఇవన్నీ ఒక్కసారి అడిగితే అతనిని తగిలివేస్తారు. అందుచేత వాడు మొదట ఈధనవంతునియింటిలో అడుగుపెట్టుతే చాలునని మెల్లగా పిడికెడుబిచ్చము అడుగుతాడు. అంతకంతకూ పరిచయముకలుగజేసుకొని తనకు కావలసినవన్నీ క్రమక్రమముగా సంపాదిస్తాడు. అట్లే మోక్షమునుకోరేవాడు వెంటనేదానికోసము పరుగెత్తడమువల్ల లాభములేదు. క్రమముగా సాధనచేస్తేనే కాని వానికి మోక్షము లభించదు.
(చూ. సోపానారోహన్యాయము.)

804 భిక్షుభియా స్థాల్పనధిశ్రీయన్యాయము.

బిచ్చగాడు వస్తాడని భయపడి వంటమాని వేసుకొన్నట్లు.

805 భిల్లీచందనన్యాయము

అతిపరిచయమువల్ల చిన్నతనమున్ను, తరుచుగా ఒకరియింటికి పోవడమువల్ల అనాదరమున్ను కలుగుతవి. ఎప్పుడూ అడవిలో గంధపు చెట్టును చూస్తూ ఉన్న అడవిజాతిస్త్రీ ఆ చెట్టును కొట్టి వంటకట్టలుగా ఉపయోగిస్తుంది.

806 భీమభాసదృఢన్యాయము

భీముడు, భానుడు, దృఢుడు, అనేముగ్గురు రాక్షసులను శంఖరాసురుడు తనమాయచేత నృశించినాడు. వారు క్రమముగా తత్త్వవిదులయి స్వర్గమును పొందినారు. జ్ఞానముకలవాడు తన ఉచ్చదశనుండి భ్రష్టుడుకాడు. చూ. దామవ్యాలకటన్యాయము.

807 భుక్త్యా శతపదం గచ్ఛేత్.

భోజనముచేసినతరువాత నూరు అడుగులు నడువవలెను.

808 భుజంగవచ జానీతే భుజంగచరణం నఖే.

పాముకాళ్ళుపాముకే తెలుస్తవి. ఏజాతివారిగుట్టు ఆజాతివారికే తెలుస్తుంది.

809 భజయా శిరోవేష్టనేన నాసికాస్పర్శః

నీముక్కు ఎక్కడనున్నదో చూపెట్టమంటే చేజిని భుజముల చుట్టూ తలచుట్టూ త్రిప్పి ముక్కును చూపించినట్లు.

810 భూతం భవ్యాయ కల్ప్యతే.

వెనుకచేసుకొన్నదే ముందుకు ఫలిస్తుంది.

811 భూతం భవ్యా యది దృశ్యతే.

చూచినట్లయితే వెనుకజరిగినదే ముందుకూడా జరుగుతుంది.

812 భూయస్తా వ్రత ద్వాదశః

ఎక్కువభసముగలవానిమీద అపవాదులు ఎక్కువగా వస్తవి.

813 భూలింగశకుని న్యాయము.

హిమాలయప్రాంతమందు భూలింగమనే ఒకపక్షి ఉన్నది. అది ఎప్పుడూ “సాహసముచేయకుము” అని అరుస్తూ తానుమాత్రము సింహముదవడలలో ఉండే మాంసముముక్కను ముక్కుతో లాగుకొంటుంది. అట్లే ఇతరులకు ఉపదేశముచేస్తూ తానుమాత్రము ఆ ఉపదేశము ప్రకారము ఆచరించనివాడుకూడాను.

814 భూశైత్యోష్ణ్యన్యాయము.

భూమికి శైత్యమును ఉష్ణత్వమును ఆరోపించినట్లు. చూ. జతాష్ణ్యన్యాయము, వాయుశైత్యోష్ణ్యన్యాయము.

815 భేకోఽపి పాదప్రసారాయ చేష్టతే.

కప్పకూడా కాళ్ళనుచాచి తన్నడమునకు ప్రయత్నిస్తుంది. (అనమర్థుడయినవాడు ఒకపనినిచేయడమునకు ప్రయత్నించే అప్పుడు ఈ న్యాయమువర్తిస్తుంది.)

816 భేదకా గుణాః

గుణములవల్ల వ్యక్తికివ్యక్తికి భేదముకలుగుతుంది.

817 భేద్యాభాతన్యాయము.

ఒకడుఇరువై అంశగులకొకసారిన్నీ, ఒకడు ముప్పైఅంశగులకొకసారిన్నీ, ఒకడునలభైఅంశగులకొకసారిన్నీ, భేదీనివాయించుకొంటూ పోతారు. ఇందులో నియమములేదు. నియమములేకుండా జరిగేవిషయములో ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

818 భైరవవిప్రన్యాయము.

ఒక బ్రాహ్మణుడు యజ్ఞముచేయవలెనని సంతకుపోయి నల్లని మేకనుకొని యింటికితీసుకవస్తూఉండగా, ముగ్గురుదొంగలు అతనివద్ద నుండి ఆమేకను ఎట్లయినా అపహరించవలెనని దూరదూరముగానిలబడినారు. మొదటివాడు “బాపనయ్యా, నల్లకక్కను తీసుకవస్తున్నావేమిటి?” అనిఅడిగినాడు. “ఛీ, ఇది కక్కకాదు, మేక” అనినడుస్తూ ఉండగా రెండోదొంగకూడా అట్లేఅన్నాడు. బ్రాహ్మణునికి అనుమానముగలిగినా, దానినివిడిచిపెట్టకుండా ముందుకుసాగినాడు. అంతట మూడోదొంగకూడా అట్లేఅన్నాడు. బ్రాహ్మణుడు అదినిజముగా కుక్కేకాబోలునని దానినివిడిచిపెట్టినాడు. దొంగలు మేకనుఎత్తుకొని పారిపోయినారు. చూ. భర్షన్యాయము.

819 భృమరన్యాయము.

తేనెటీగ పువ్వులలోని ముండ్లనువిడిచి, సుగంధమునుమాత్రమే తీసుకొన్నట్లు బుద్ధిమంతుడు దోషములనువిడిచి, గుణములనుమాత్రమే స్వీకరిస్తాడు.

820 భృమరన్యాయము.

తేనెటీగ పువ్వుపువ్వునకుపోయి సుగంధమును తీసుకొంటుంది. కాని, వాసనలేనిపువ్వువద్దకుపోదు. అట్లే, బుద్ధిమంతుడు గుణవంతులతోకలసి, దుష్టులకుదూరముగా ఉంటాడు.

821 భృమరన్యాయము.

తేనెటీగ తనముంటితో ఎట్టికట్ట నైనను కన్న ముపాడువగలదు. కాని, కమలములోనికిపోయి, దానిలోని తేనెనుచూత్రముతీసుకొని, దాని కెట్టిహానిన్నీ చేయదు. అట్లే, బుద్ధిమంతుడు శత్రువులయెడలను మిత్రులయెడలను సంచరిస్తాడు.

822 భృష్టావసరన్యాయము.

వేళకు రాకపోతే, ఆ వేళకు కలుగవలసిన ఫలము కలుగదు.

823 భృద్ధిన్యాయము.

‘భూ’ అనే ధాతువునకు సంస్కృతములో అనేక అర్థములున్నవి. అట్లే అన్ని ధాతువులకున్న వివిధార్థములున్నవి. వాటికి ఉపస్థలను చేర్చడమువల్ల వేరేవేరే అర్థములను పొందుతవి. అట్లే, వివిధప్రత్యయములను చేర్చుటవల్ల అర్థభేదముకలుగుతుంది. అట్లే, బ్రహ్మము ఒక్కటే అయినా ఉపాధిభేదములచేత నానారూపములను పొందుతున్నది.

824 మక్షికాన్యాయము.

ఈగ శరీరమునంతా విడిచిపెట్టి పుండుమీసనేవాలుతుంది. అట్లే దుష్టుడు మంచినివిడిచిపెట్టి దోషములకే ఎంచుతాడు. చూ. జతాకాన్యాయము.

825 మక్షికాస్థానే మక్షికాపాతః.

అన్నములో పడ్డ ఈగను తీసిపారవేస్తే, మరిఒక ఈగ వచ్చిపడి నట్లు ఒకకష్టముపోతే మరొకకష్టము ప్రాప్తించడము.

826 మంజూషాఖున్యాయము.

పాములవాడు పెట్టలో ఒకపామును ఉంచగా, దానిలో ఏదో తిండిఉన్నదని ఒక ఎలుక ప్రవేశించగా పాముదానిని తినివేసినది. ఇష్టార్థ సిద్ధికలుగుతుందని అనుకోగా అనిష్టము సంభవించినప్పుడు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

827 మజ్జ నోస్సజ్జనన్యాయము

నదిలోపడి, నీళ్ళలో ఈది, ఒడ్డుకు చేరలేనివాడు మునుగుతూ తేలు తూడుంటాడు. అట్లే జీవుడు సంసారమహాసముద్రములోపడి ఒడ్డుకు చేరలేక భగవచ్చరణారవిందాశ్రమము కలిగేవరకూ నానాదుఃఖములూ అనుభవిస్తూఉంటాడు.

828 మండూకశోలనన్యాయము.

కప్పలతక్కిడ. తక్కిడలోకప్పలను రెండుప్రక్కలాపెట్టి తూచడానికి ప్రయత్నిస్తే ఈప్రక్కకప్పకూర్చుంటే అప్రక్కకప్పగెంతుతుంది. అప్రక్కకప్పకూర్చుంటే ఈప్రక్కకప్పత్రుళ్ళుతుంది. ఒకరిమాట ఒకరికిపొందకుండాఉన్నప్పుడు ఈన్యాయమును ఉదాహరిస్తారు.

829 మండూకశ్శుత్తిన్యాయము.

కప్పగెంతులవలె ఒకపనిచేసి ఆమార్గముననే ఇతరకార్యములను కూడాచేయకుండా మరియొకదిక్కుగా పనిసాగించడము.

830 మణిప్రదీప పృథాన్యాయము.

ఒకయింటిలో ఒకకాంతిగలదీపమునుపెట్టినారు. దానిప్రభ గుమ్మములోపడి మణివలెప్రకాశిస్తున్నది. అదేయింటయింటలో ఒకమణిని ఉంచినారు. దానిప్రభకూడా అయింటిగుమ్మములో మణివలెప్రకాశిస్తున్నది. ఈరెండుప్రభలను దూరమునుంచిఇద్దరుచూచి ఇదిమణి అని దీపప్రభవద్దకు ఒకడు పరుగెత్తినాడు. ఇదిమణిఅని రెండోవాడు మణిప్రభవద్దకు పరుగెత్తినాడు. ఇద్దరూకూడా అప్రభలు మణులు కావనిన్నీ తాముభ్రమపడినామనిన్నీ తెలుసుకొన్నారు. దీపప్రభను మణిఅనుకొన్నవానిది వినంపాదిభ్రమ, మణిప్రభను మణిఅనుకొన్నవానిదివినంపాదిభ్రమ.

831 మణిమంత్రీన్యాయము

అగ్నిజ్వాలలను ఆర్పుటకు మణులుగాని మంత్రీములు గాని

శక్తములుకావు, అట్లే విషయకాములనుసవారికి జ్ఞానోపదేశమువల్ల
లాభములేదు

832 మత్తకాశిన్యా దృష్టా తిర్యక్తు కామితా.

చక్కనిస్త్రీకనబడుతూఉంటే పశువులను మోహించినట్లు.
ఎక్కువ లాభముకనబడుతూఉంటే దానినివిడిచిపెట్టి తక్కువలాభ
మును అవేక్షించేటప్పుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

833 మత్త కుంజర సంఘాతం భిసత్త్యకోఽపి కేశరీ.

ఏనుగులనమూహమునైనా ఒక్కసంహమే చంపగలగు.

834 మత్స్యకంటకన్యాయము.

చేపలోనిముల్లుపుతీసివేసి నండుకొనితిన్నట్లు. ఒకనుంచివస్తువు
దోషయొక్కమైఉంటే ఆదోషమునుపరిహరించి దానినిఅనుభవిస్తాము.

835 మందాయంతే స ఖలు సుహృదా మభ్యుపేతార్థకృత్యాః

మిత్రులకార్యములనుచేయుదుమని నిశ్చయించుకొన్న దృఢ
ప్రతిజ్ఞలను నెరవేర్చడములో మంచివారు మాంద్యమునుచూపరు.

836 మందోఽప్యవీరతోద్యోగః సదా విజయభాగవేత్.

మందుడయినా ప్రియత్నమునువిడువకపోతే విజయముపొందు
తాడు.

837 మధుకరరాజ మధుమక్షీ కాన్యాయము.

పోతుతేనెటీగను తేనెనుకూర్చేఆడుతేనెటీగలు అనుచరించేటట్లు
(ఇంద్రియములు చిత్తమునుఅనుచరిస్తవి.)

838 మధురరసభవితామ్రబీజన్యాయము.

అంతకంతకూ తీయనిపండ్లనుగలిగించే మామిడివిత్తువలె. ఒక
కార్యముయొక్క ఫలము క్రిమముగాకనబడేటప్పుడు ఈన్యాయము
వర్తిస్తుంది.

839 మధ్యదీపకన్యాయము.

ఇంటిగదులమధ్యనుంచినదీపము చుట్టూఉన్న గదులకన్నిటికీ వెలుతురునిచ్చేటట్లు.

840 మధ్యమ మణిన్యాయము.

ఒకనగలో చుట్టూముత్యములుంచి, వాటిమధ్యకెంపునుపొదుగుతే కెంపుయొక్క ఎరువునల్ల ముత్యములకుకూడా ఎఱ్ఱనిశోభ కలుగుతుంది. అట్లే, సజ్జనుడు తానుసంఘమునకు శోభ తెస్తాడు.

841 మధ్యాసీనో ఘటః.

ఘటముమధ్యముగావచ్చినది. దానిఅర్థమేమో తెలియక తంటాలుపడుతున్నాడట. అసలు విషయమేమో తెలియదు. దానిప్రయోజనమేమో అంతకంటే తెలియదు. అప్పుడావిషయమై విచారము చేయడమువల్ల కార్యములేదు. చూ. యత్రార్థావగతిరేవనాస్తి తత్రానందేహస్య కా కథా.

842 మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః.

మనుష్యులకు బంధముగాని మోక్షముగాని మనస్సువల్లనే కలుగుతుంది.

843 మనుష్యా మర్త్యధర్మాణః.

మనుష్యులు మర్త్యధర్మముగలవారు. అంటే, తప్పకమరణము పొందవలసినవారే.

844 మనో ధావతి సర్వత్ర మదోన్మత్తగణేంద్రవత్.

మనదిపిచ్చియై త్రివిధగువలె మనస్సు అన్నిదిక్కులకూ పరుగెత్తుతుంది.

845 మనో నిపాశూన్యం భ్రామతి.

మనస్సు నిలుకడలేక చలిస్తుంది.

846 మనోరథా నామ గతి ర్న విద్యతే.

కోరికలకు ఒకత్రోవలేదు.

847 మనోరాజ్య విజృంభణన్యాయము.

కోరికలకు అడ్డులేదు. కోరికలమీదకోరికలు పుట్టుతూనేఉంటవి.

848 మన్యః సత్పురుషాణాం తుల్యః స్నేహేనసీచానామ్.

సజ్జనులకోపము నీచులతోడి స్నేహముతో సమానము.

849 మరణాద్వరం వ్యాధిః.

చచ్చిపోవడముకంటె రోగముతో ఈశుకొనడము మంచిది.

850 మర్కటకిశోరన్యాయము.

కోతిపిల్ల కోతినివిడిచిపెట్టకుండా పట్టుకొనిఉంటుంది. బలహీనుడు బలవంతుని ఆశ్రయమును విడిచిపెట్టడు.

851 మర్కట మదిరాపానాది న్యాయము.

అసలేకోతి. అదికల్లుత్రాగినది. దుష్టుని చేపట్టడము అట్టిదే.

852 మర్దనం గుణవర్ధనమ్.

శిక్షవల్ల సద్గుణములు కలుగుతవి.

853 మలినదర్పణన్యాయము.

అద్దముమలినముగాఉంటే దానిలోనిప్రతిబింబము సరిగా కనబడదు. ప్రతిబింబముకూడా మలినముగానేఉంటుంది. అట్లే, హృదయముస్వచ్ఛమైనదైతే లోకము మంచిదిగా కనబడుతుంది. అది స్వచ్ఛముగాలేకపోతే లోకముకూడా దుష్టముగానే కనబడుతుంది.

854 మల్లగామన్యాయము.

ఒకగామములో ఇతరజాతులవారుకూడాఉన్నా, మల్లజాతివారు విశేషముగాఉంటే, ఆగామమునకు మల్లగామమని పేరుపడుతుంది. (నూ. బ్రాహ్మణగామన్యాయము. అమృతాన్యాయము.)

855 మహతో నాస్తి పాతకమ్.

గొప్పవారిని పాపమంటదు.

856 మహాగజా పలాయంతే మశకానాంశు కా గతిః

గొప్పవచనగులే పారిపోతూఉన్నప్పుడు దోమలగతి ఏవైనా?
(చూ. ఆహావాతే చలతి ద్విపేంద్రే చక్రీవతో వారిధిరేవ కాష్ఠా.)

857 మహాదోషత్యాగోల్పదోషాంగీకారోయథాలోకప్రసిద్ధిః
దోషముచిన్నదయినా దానినిబహుళోనడము, గొప్పదోష
మును విడిచిపెట్టినట్లు అవుతుంది.

858 మహామత్స్య తీరన్యాయము.

పెద్దచేప నదిలో ఈబిడ్డనుంచి ఆబిడ్డకు తిరుగుతూఉంటుంది.
అయినా, అది ఆబిడ్డలకంటే వేరయిఉండి, బిడ్డలనుతాకదు. అట్లే,
దేహిఅయిన ఆత్మ జాగ్రదాన్యవస్థలలోసంచరించినా, ఆఅవస్థలకంటే
భిన్నమయి, ఆఅవస్థలధర్మములను పొందదు.

859 మహాన్ మహాత్స్యేవ కరోతి విక్రీమమ్.

గొప్పవాడు గొప్పవారిమీదనే శౌర్యము చూపిస్తాడు. అల్పు
లపైకిపోడు.

860 మహిషీ పృసవోన్మృతీ, మహిషో మదనాతురః

గేదె ఈనడమునకు సిద్ధముగాఉన్న సమయములో, దున్నపో
తు దానితోరమించడమునకు సిద్ధమయినట్లు, విషయాతురులై నవారు
పగులకు బాధలుకలిగినానరే, తమభోగములను విడువరు.

861 మా జీవన్యః పరావక్షా దుఃఖదగ్ధోపి జీవతి

ఇతరులచేత అవమానముపొంది దుఃఖముచేతకాలిపోతూ ఉండి
వాడు చస్తేనేమేలు. (అట్టివాడు ఘట్టకపోతేనే బాగుండును.)

862 మాతాపుత్రవిరోధాయ హిరణ్యాయ సమోనమః

తల్లికీ బిడ్డకూ విరోధముపుట్టించేబంగారమునకు సమస్కారము.

863 మాత్స్యన్యాయము.

చిన్న చేపలను పెద్దచేపలున్ను. ఆపెద్దచేపలను అంతకంటే పెద్ద
చేపలున్నూ మ్రింగేటట్లు. “అలుపుడిని బలుపుకుట్టితే, బలుపుడిని
బ్రహ్మదేవుకుట్టినా ఉన్నట్లు” అని తెనుగుసామెత.

864 మానాధీనా మేయసిద్ధిః; ప్రమాణాధీనా ప్రమేయసిద్ధిః;
కాలతపాత్రలనుబట్టి ఇదిఇంతఉన్నదని నిశ్చయమవుతుంది.

అట్లే ప్రమాణమునుబట్టి, ప్రమేయము సిద్ధిస్తుంది.

865 మాయీకాగుణా వాస్తవం నిర్గుణత్వం న విఘ్నంతి.

గుణములు మాయవల్లపుట్టుతున్నవి. అవి సత్యస్వరూపమున
నిర్గుణపరబ్రహ్మమునకు బాధకములుకావు.

866 మారణాయ గృహితోఽంగచ్ఛేదం స్వీకరోతి.

చావడానికి సిద్ధపడినవాడు నరుకుకొనడమునకు కూడా ఒప్పు
కొంటాడు.

867 మార్జాలకిశోరన్యాయము.

పిల్లి తనపిల్లను నోటితోకరచికొనితిరుగుతుంది. బలవంతుడు బల
హీనునిమీద అధికారముకలిగిఉంటాడు.

868 మార్జాలాభ్యంజనమ్.

పిల్లికి నూనెతలయంటినట్లు.

869 మార్దవే బహవో దోషాః.

మెత్తనివారిని మెత్తబుద్ధి అని తెలుగుసామెత. మెత్తగా
ఉంటే, అతనిలో ఏవోదోషాలు ఉన్నవనుకొంటారు.

870 మాఠీపుష్ప మశ్మనా హంతు మీహ శే.

మాఠీపుష్పమును రాతితో నలగగొట్టినట్లు. కఠినహృదయు
లు సాధువులయెడల అట్లేనంచరిస్తారు.

871 మాల్యం కన్య విచిత్రపుష్పరచితం వీరైత్య న సంజాయతే.

రంగురంగుల పువ్వులుగుచ్చిన పూలదండ ఎవ్వరికి ప్రీతిపుట్టిన
వదు? ప్రతీవానికి సుందరవస్తువుల మీద ప్రీతిఉంటుంది.

872 మాంసం మాంసేనవర్ధతే.

మాంసము మాంసా హారముచేతనేవృద్ధిఅవుతుంది.

873 ముఖ మస్తీలి వక్తవ్యం దశహస్తా హరితకీ.

కరక్కాయకు ఒక మొగమున్న పదిచేతులున్న ఉన్నవన్నట్లు.
అసంభవకార్యమునుగురించి చెప్పేటప్పుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

874 ముఖే ముఖే సరస్వతీ.

మాటలు చెప్పడములో అందరూగట్టివారే.

875 ముఖ్యాసంభవే గౌణగృహణం యుక్తమ్.

ఒకశబ్దముయొక్క ముఖ్యార్థము తెలియనప్పుడు దాని గౌణార్థమును గ్రహించుట యుక్తము.

876 ముంజా దిషీకోద్ధరణన్యాయము.

ముంజగడ్డిలోనుంచి మధ్యనున్న మోపును నేర్పుగాతీసినట్లు బ్రహ్మచర్యాదినాథనములనుపయోగించి, మూడువిధములయిన శరీరములనుంచి ఆత్మను జాగ్రత్తగా విడదీసినయెడల అది చిదానందరూపముతో ప్రకాశిస్తుంది.

877 మురారే స్త్రతీయః పన్థాః

మురారిది మూడోమార్గము. (అతడు కాళిదాసునీ అనుసరింపడు, భవభూతినీ అనుసరింపడు.) స్వతంత్ర)మార్గమునవలంబించేవానిని గురించి ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

878 ముసలః కిసలాయతే.

రోకలి చిగిర్చినట్లు (అసాధ్యము, అసంభావ్యము.)

879 మూఢం మూఢభాషయైవ బోధయేత్.

మొరటువానిని మొరటుమాటలతోనే బోధపరచవలెను.

880 మూర్ఖ సేవనన్యాయము.

మూర్ఖునికొలిచినట్లు (నిష్ప్రయోజనమున్నమాట.) చూ. ఊషరవృష్టిన్యాయము, మొద.

881 మూర్ఖస్య మూర్ఖో గతిః.

మూర్ఖుడు మూర్ఖునితోకూడిఉండడమే మంచిదనుకొంటాడు.

882 మూఁదేణ కిం భాషణమ్.

మూఁదునితో మాటలేమిటి?

883 మూషకవిషాణన్యాయము.

ఎలుకకు కొమ్ములువచ్చినట్లు. అసంభావ్యమైనమాట. చూ. గగనారవిందన్యాయము, శశవిషాణన్యాయము.

884 మూషాసిక్త తామ్రన్యాయము.

మూసలోకరిగించినరాగివలె, మూసలోరాగినికరించుతే, అది ఆమూసలకారముపొందుతుంది. అట్లే, రూపాదులను భావించేచిత్తము ఆరూపములకారమును పొందుతుంది.

885 మృగతృప్తాన్యాయము.

ఎండమావులలోనినీటివలె భ్రాంతినికలిగించడము. సంసారము ఎండమావులవంటిదై, భ్రమను పుట్టిస్తుంది.

886 మృగభియా సస్యానాశ్రయణన్యాయము.

పశువులుతినివేస్త వని పొలములో సస్యమునుసంచనట్లు.

887 మృగవాగురాన్యాయము.

వాగు - అంటేనే మృగబంధనముని అర్థమయినా, మృగవాగురా అని మృగశబ్దముతోకలిపి ప్రయోగిస్తాము. (చూ. కరిబృంహితన్యాయము, కరకంకణన్యాయము, గజఘటాన్యాయము, చంద్రజ్యోతాస్నిన్యాయము, నీలేందీపరన్యాయము, పర్వతాధిత్యకాన్యాయము, పర్వతోపత్యకాన్యాయము, వాజమండూరాన్యాయము.)

888 మృతమారణన్యాయము.

చచ్చినవానినిచంపినట్లు (నిష్ప్రయోజనమన్నమాట) చూ. ఊపరవృష్టిన్యాయము, మొగ.

889 మృతం స్యా ద్యాచితం భక్ష్య మమృతంస్యా దయాచితమ్.

అడుగుకొనితిన్న అన్నము మృత్యువుతోనమానము. అడుగుకోకుండాఅభించినఅన్నము అమృతముతోనమానము.

890 మేఘానయే శాలిసమృద్ధా కోద్రవాఽ (స) శసమ్

వర్షముకురిసి మంచిధాన్యము పండిఉండగా ఊదలువంశుగొని ఎవరుతింటారు? జ్ఞానోదయమయిన తరువాత కర్మలననుసరించడము తుచ్ఛమే. ఈన్యాయములో 'మేఘానయే' అనేమాటనుకొందరు విడిచి పెట్టుతారు

891 మానం పండితలక్షణమ్.

ఊరకుండడమే పండితునిలక్షణము.

892 మాన మధ్ధాంగీకారః

ప్రత్యుత్తరము చెప్పకుండాఊరుకొంటే సగముబప్పుకొన్నట్లే.

893 మానం సన్వార్ధసాధకమ్.

ఊరకుండువాని కూరెల్లనోపదు.

894 మానా తృత్యం విశిష్యతే.

ఊరుకొనిఉండడముకంటే, సత్యముపలుకడము ఎక్కువది.

895 మానేన కలహో నాస్తి నాస్తి జాగరతో భయమ్.

ఊరకొంటేజగడముపుట్టదు, మేలుకొనిఉంటే భయముకలుగదు

896 యః కల్పః స కల్పపూర్వకః

ఈకల్పమునకుముందు మరిఒకకల్పముండనేఉన్నది. కాలము అనంతమయినది. కారణకార్యములు నిరంతరమున్న సాగుతునేఉంటవి.

897 యః కారయతి స కరోత్యేవ.

ఒకపనినిచేయించేవాడు దానిని తానుచేసినట్లేఅగును. సైనికుల చేతయుద్ధముచేయించినా, యుద్ధము రాజుచేసినట్లేఅగును. (చూ. కారయతుః కర్తృత్వమ్.)

898 యః కురుతే స భుంక్తే.

ఎవడుచేసుకొన్నది వాడే అనుభవిస్తాడు.

899 య చ్చస్తూయతే త ద్విధీయతే.

దేనినిపొగడుతారో, దానినిచేయవలెనని ఉన్నదన్నమాట.

900 యతో ధర్మ స్తతో జయః.

ఎక్కడధర్మముంటే అక్కడజయముకలుగుతుంది.

901 యత్కార్యం జాయతే యస్మా త్తస్మిం స్తత్ప్రతిష్ఠితి.

దేసినంచికార్యముపుట్టుతుందో, అదేకార్యమునకుఆధారము
న్నూ కారణమున్ను అవుతుంది.

902 యత్కృతకం తదనిత్యమ్.

కృతకమయినవస్తువు అనిత్యమయినదే, కృతకమంటే కార్య
మన్నమాట, కార్యమెప్పుడూ అనిత్యమయినది. ఎందుచేతననగా అదే
కారణమయి మరిఒకకార్యముగా మారిపోతుంది.

903 యత్పరః శబ్దః అనున్యాయము.

అర్థముకలదేశబ్దము, అర్థములేనిది శబ్దముకానేరదు.

904 యత్రాప్తయః శ్రూయతే అనున్యాయము.

ఏదిసాధారణముగా వినబడుతూఉంటుందో, అదేనిజమనిఅను
కొంటాము. లోకులు నలుగురూఅనుకొనేమాటను నమ్ముతారు. దాని
లోని సత్యాసత్యములను గ్రహించరు.

905 యత్రాప్తయే యచ్చ యావృక్చ తత్తాదృగవగమ్యతే.

ఏదిసాధారణముగా ఎట్లుకనబడుతుందో దానిని ఆవిధముగానే
గ్రహిస్తాము.

906 యతో తిష్ఠతి ధర్మాత్మా తతో దేవోఽపి తిష్ఠతి.

ధర్మాత్ముడెక్కడఉంటే దేవుడుకూడా అక్కడఉంటాడు.

907 యతో ధూమ స్తతో వహ్నిః

పొగఉన్నచోట అగ్నికూడాఉంటుంది.

908 యత్రాస్థావగతిరేవ నాస్తి తతోనందేహస్య కాకథా.

అసలుఅర్థమే తెలియకపోతేనందేహముఎక్కడనుంచిపుట్టుతుంది

909 యత్రోభయోస్సమోదోషో సతతైరోఽనుయోజ్యః

(చూ. యతోభయోస్సమోదోషః పరిహరోఽపివాసమ్య)

910 యత్యోభయోఃసమోదోషఃపరిహారోఽపి వా సమః

నైకః పర్యనుయోక్తవ్యస్తా దృగర్థవిచారణే.

పరస్పరమువివాదము చేస్తూఉన్నవారిలో ఇద్దరివల్లను దోషముంటే ఇద్దరినీకూడా విడువవలెను. అందులో ఒకరిపక్షమును బలపరుపకూడదు.

911 యథాకృతున్యాయము.

మనుష్యుడు తానుపూచించే దేవతతో సమానుడౌతాడు.

912 యథాదేవస్తథాభక్తః

దేవుడెటువంటివాడయితే భక్తుడుకూడా అట్టివాడే అవుతాడు.

913 యథానామ తథాగుణః

పేరుకుతగినట్లే గుణములుకూడా ఉంటవి.

914 యథాపితా తథాపుత్రః

తండ్రిఎటువంటివాడయితే, కొడుకుకూడా అటువంటివాడవుతాడు.

915 యథాబీజం తథాంకురమ్.

విత్తనమెట్టిదవుతే, మొక్కకూడా అట్టిదేఅవుతుంది.

916 యథాభావస్తథాదేవః

మనమెట్లుభావించుకొంటే దేవుడట్లేఉంటాడు.

917 యథా రాజా తథా ప్రజా.

రాజెట్టివాడయితే ప్రజలుకూడా అట్టివారవుతారు.

918 యథార్థవాదీ స లోక (బంధు) విరోధీ.

యథార్థమునుపలికేవాడు లోకమునకు (బంధువులకు) విరోధి అవుతాడు.

919 యథాసంఖ్యన్యాయము.

ఇదిపాణినీయములోని ఒకన్యాయము. 'యథాసంఖ్యమనుచేశః

సమానామ్ 'టాజసిజసామినాత్ స్యాః' అనగా తృతీయాపంచమీషష్ఠీ ఏకవచనములలో యథాసంఖ్యముగా ఇన, అత్, స్య, అనే ప్రత్యయములు చేరుతవి. అంటే, ఏకవచనమందు తృతీయావిభక్తిలో 'ఇన' ప్రత్యయమున్ను, పంచమిలో, అత్, ప్రత్యయమున్ను, షష్ఠిలో, స్య, ప్రత్యయమున్ను చేరుతవి—అని అర్థము, ఇట్లే ఇతర స్థలములయందున్న తెలుసుకొనేది.

920 యథేచ్ఛం విహర నృషభరాజ.

బసవన్నా, నీయిష్టమువచ్చినట్టూ తిరుగు. అచ్చు వేసివిడిచిన ఆభోతు.

921 యనంతరేణ య న్న సంభవతి తస్య తనర్థత్వంతద పేక్షమ్.

ఏదిలేకపోతే ఒకకార్యము జరుగదో, అది ఆకార్యమునకుకారణమవుతుంది. అగ్ని లేకపోతే ఇల్లుతగులబడదు. అందుచేత, అగ్ని ఇల్లుకాలుటకుకారణమని చెప్పబడుతుంది.

922 యదన్నః పురుషో లోకే తదన్నాస్తస్య దేవతాః.

ఎవడు ఏమి అన్నమునుంటే, వాడు పూజించే దేవతలకు కూడా ఆ అన్నమునే నైవేద్యము పెట్టుతాడు.

923 యది హృదయమశుద్ధం తస్య సర్వం విరుద్ధమ్.

హృదయము మంచిదికాకపోతే, అంతా విరుద్ధముగానే కనబడుతుంది.

924 యదే వోపనతం దుఃఖాత్ సుఖం తదగ్రసవ త్తరమ్.

దుఃఖము ననుభవించిన తరువాత కలిగిన సుఖము మరీ సుఖవంతముగా ఉంటుంది.

925 యద్గతం తద్గతం గతమ్,

పోయినది పోయేపోతుంది, తిరిగిరాదు,

926 యద్రహే యదపేక్షం చక్షుస్తదభావగ్రహేపి తదపేక్షతే.
ఒకవస్తువున్నదని తెలియడమునకు కన్ను కావలసినట్లే, అది లేదని
తెలుసుకోవడమునకుకూడా కన్ను కావలెను.

927 యద్దినం తద్దినం నాస్తి తద్దినం దుర్దినం మమ.
ఏరోజు తద్దినము (పితృభోజనము) లేదో, ఆరోజునాకు దుర్దినము
(తిండిపోతులుచెప్పేమాట.)

928 యద్వృష్టం దృశ్యతే స్వప్నేననభూతం కదాపి న.
జాగ్రదవస్థలో చూచినవస్తువు కలలోకూడా కనబడితే, అది
ఎన్నడున్ను అననభూతముకానేరదు.

929 యద్యథావర్తతే తస్య తథాత్వం భూతి మానతః.
ఏదిదేనితోకలసివర్తిస్తుందో, దానికారూపము కలుగుతుంది.
నీరు ముత్యైపుచిప్పలోపడి, ముత్యముయొక్క ఆకారమునుపొందుతుంది.

930 యద్యదా యత్కరణసమర్థం తత్తదా తత్కరోతి.
ఏదియెప్పుడు ఏమిచేయసమర్థమైఉంటుందో, అదిఅప్పుడు దా
నినిచేస్తుంది.

931 యద్యదా యన్న కరోతి తత్తదా తత్రాసమర్థమ్.
ఏదియెప్పుడుదేనినిచేయ సమర్థముకాదో, అదిఅప్పుడు దానిని
చేయసమర్థముకాదు.

932 యద్వివాహస్తగ్గీతగానమ్.
పెండ్లిఎట్టిదైతే వాద్యముకూడా అట్టిదేఉంటుంది. అట్లే, పురా
ణములలో ఏదేవతనుగురించి ఒకపురాణముచెప్పుతుందో, దానిలో
ఆదేవతయొక్క మాహాత్మ్యమే ఉంటుంది.

933 యద్విశేషయోః కార్యకారణభావోఽసతి బాధకే తత్సా
మాన్యమౌరపి.

రెండు విశేషవస్తువులకు కార్యకారణ సంబంధములేకపోతే, అవి

శేషవస్తువులకు సంబంధించిన సామాన్యజాతులకుకూడా కార్యకారణ సంబంధముండదు.

934 యన్నివృత్తిమద్వస్తు త దుత్పత్తిమదపి.

చచ్చిపోయేవస్తువు మరిఒకవస్తువును పుట్టిస్తూఉంటుంది. అట్లే, చచ్చినవానికి పునర్జన్మముకూడా ఉంటుంది. ఆకూ, అలమూ, చచ్చి, కుళ్ళి, ఎరువయి, మరికొన్ని మొక్కలు మరింతబలముగా పుట్టడమునకు హేతువులవుతవి.

935 యమన్య కరుణా నాస్తి తస్మాత్ జాగృత జాగృత.

యమునికి కరుణలేదు. మేలుకోండి, మేలుకోండి, ప్రతిక్షణమూ ధర్మమునాచరించండి.

936 యవాః ప్రకీర్ణా న భవంతి శాలయః.

యవలనువెదజల్లుతే, వరిపండదు.

937 యశస్తు రక్ష్యం పరతో యశోధనైః

యశస్సేధనముగాగలవారు తమయశస్సును ఎక్కువగా రక్షించుకోవలెను.

938 యశ్చార్థా దర్థో న స చోదనార్థః

వేదములోనున్న వాక్యములనుబట్టియే వేదములకు అర్థమును నిర్ణయించకపోతే అదివేదార్థముకానేరదు.

939 యశ్చోభయోస్సమోదోషో న తే నైకశ్చోద్యోభవతి.

వివాదముచేస్తూఉన్న వారిద్దరిలోనూ దోషమున్నప్పుడు వారిలో ఒక్కనినిమాత్రమే నిందించకూడదు.

940 యః సర్వజ్ఞ మాత్మానం మను తే స ఏవ మూఢః

సర్వజ్ఞుడననుకొనేవాడే మూఢుడు.

941 యః సర్వజ్ఞోఽపి మూఢమానీ భవతి స ఏవవిద్వాన్.

అన్నీ తెలిసినవాడయినా ఏమీ తెలియని వాడ ననుకొనేవాడే విద్వాంసుడు.

942 యస్యదండః స్తస్య మహిషీ.

ఈగేదెవరిది అనిఅడుగుతే ఈకట్టవరిదోవానిది అన్నాడట. ఈకట్టవరిది అనిఅడుగుతే, గేదెవరిదో కట్టకూడావానిదేఅన్నాడట.

943 యస్యాజ్ఞానం భ్రమస్తస్య భ్రాతృస్సమ్యక్ జ్ఞవేద సః
అజ్ఞానముగలవానికి భ్రమకలుగుతుంది. భ్రాతుడయినవాడు
తానజ్ఞానినని తెలుసుకొలేడు.

944 యాగానాందైక్షస్య చేతరేషు.

యజ్ఞముచేయడమునకు దీక్షపూనినవాడు, ఇతరకార్యములను
చేయడములోదీక్షను పొందడమునకుకూడా అర్హుడై ఉంటాడు.

945 యాదృశం తాదృశమేవ సాధయతి.

ఎటువంటిది అటువంటిదానినే సాధిస్తుంది. చూ. అశ్రుమస్త్రీణా
గమ్యతి; చౌరాన్వేషణే చౌరవ ప్రియోక్తవ్యః.

946 యాదృశః పురుషస్యాత్మా తాదృశం సంప్రభావతే.

పురుషుని అంతఃకరణము ఎట్లుంటే వలుకుకూడా అట్లేవస్తుంది.

947 యాదృశం ముఖం తాదృశం చ పేటికా.

మొగ మేలాంటివయితే చెంపకాయకూడా ఆలాగేకొట్టుతారు
మద్దు మొగమబచూచి మెల్లగాబుగ్గలుపుణుకుతారు. కురూపి మొగము
చూచి గట్టిగాచెంపకాయవేస్తారు. అట్లే వారివాదిగుణములను బట్టి
ఇదరమో, అనాదరమో కలుగుతుంది.

948 యాదృశీభావనా యస్య సిద్ధి ర్భవతి తాదృశీ.

ఎవనిఊహ ఎట్లుపరుగెత్తుతుందో కార్యసిద్ధికూడా అదీతిగానే
భవతుంది.

949 యాదృశీమాతా తాదృశీపుత్రీ.

తల్లియెట్టిదైతే కూతురూ అట్టిదేఅవుతుంది.

950 యాదృశీ శీతలాదేవీ తాదృశీ ఖరవాహనమ్.

శీతలాదేవిలనే త్సుద్రదేవత స్వరూపమునకు తగినట్లే గాడిద మీద కూర్చోపెట్టిడారేగిస్తారు. ఎవరికితగినట్లు వారికిచేయడము.

951 యాప్రీతి రపవేకానాం విషయే ష్వనపాయినీ
త్యామసుస్మరత స్సా మే హృదయా న్నాపసర్పతు.

విషయసుఖములందు అవివేకులకు ఎంతవృథమయిన ప్రీతిఉండు నో నాకునీయందు (ఈశ్వరునియందు) అట్టివృథమైనప్రీతి నాహృదయమునుండి వదలిపెట్ట కుండునుగాక.

952 యా యస్యాభిమతా తాత నురూపా తస్య సా భవేత్.
ఎవనికి ఏదిఇష్టమయిఉంటుందో అదిచాలాచక్కనిదిగాతోస్తుంది.

953 యావచ్ఛిర స్తావతీ శిరోవ్యథా.
తలఉంటేనే తలనొప్పి.

954 యావత్తైలం తావద్వ్యాఖ్యానమ్.

దీపమునకు చమురున్నంతనే పేచదువు. తరువాత మానివేయ వచ్చును. ధనమున్నంతనే పే దానిననుభవించడముకూడాను. ఎంతమట్టు కుఉంటే అంతతోనేకాలక్షేపముచేసుకొనే సందర్భములో ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

955 యావత్సంపాతముషి త్వా.

పుణ్యఫలముల నెంతకాలమనుభవింపవలసియున్నదో. అంత పర్యంతమే స్వర్గలోకమునవసించుట. “క్షీణేపుణ్యేమర్త్యలోకవిశంతి” పుణ్యముక్షీణించగానే పునర్జన్మమునెత్తుతారు.

956 యావత్స్నానం తావత్పుణ్యమ్.

ఎంతస్నానముచేస్తే అంతేపుణ్యము. ఎక్కడికక్కడే సద్దానము ష్టుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

957 యావదేవ భవేత్కల్య స్తావత్ శ్రేయః సమాచరేత్.

దేహము ఆరోగ్యముగాఉన్నప్పుడే మంచిపనులనుచేయవలెను.

958 సూర్యద్వచనం వాచనికమ్.

మాటకుఎంతలర్థముంటే, అంతమట్టుకే గ్రహింపవలెను.

959 యావచ్ఛృతిగతం పిండం తావన్నధురభాషణమ్.

నోటిలో అన్నముపెట్టుతూ ఉన్నంతసేపూ ఇంపయినమాటలు వస్తవి.

960 యుక్తముక్తం వచో గ్రాహ్యం బాలాదపి శుకాదపి.

బాలుడువలికినా, చిలుకపలికినా, యుక్తముగా మాట్లాడిన మాటను గ్రహింపవలెను.

961 యుగపదేన విశేష్యేవిశేషణంతత్రైవచవిశేషణానంతరం.

విశేష్యమున్ను విశేషణమున్ను ఒక్కటే అయినప్పుడు, ఆవిశేషణమునకు మరిఒకవిశేషణముంటుంది.

962 యూకాభియా కంథా ౭నాశ్రయణన్యాయము.

నల్లులుకుట్టుతవని బొంతమీదపరుండకుండడము.

963 యూపరశనాన్యాయము.

యజ్ఞములో రెండు యూపస్తంభములకు ఒకత్రాడుకట్టినట్లు, (ఒకపురుషుడుఇద్దరుభార్యలను పెండ్లిచేసుకోవచ్చును.)

964 యేనకేనా పృథివీయేన పృథివీపురుషో భవేత్.

ఏడిపాయముచేతనయినా పృథివినిపొందవలెను.

965 యేన నాప్రాప్తే యోవిధిరారభ్యతే సతన్య బాధకోభవతి.

ఒకపనిచేయడమువల్ల ఒక ఫలముకలుగక పోయినప్పుడు, మరిఒక పనినిఆరంభిస్తే, ఈరెండోపని మొదటిదానికిబాధకమవుతుంది.

966 యేనోపక్రమ్యతే యేనోపసంహ్రాయతే స వాక్యార్థః

చెప్పేదానికి మొదలూ తుదా ఉండవలెను. తర్కశాస్త్రముపరీకారము ఒకసిద్ధాంతముచేయడములో వాక్యార్థమునకు అయిదుఅవయవములున్నవి. ప్రతిజ్ఞ, హేతువు, ఉదాహరణము, ఉపనయము, నిగ

మనము అనునవి అవయవములు. కొండలో అగ్ని ఉన్నది; ఇది వత్తిడి. పొగ ఉన్నది కనుక, ఇది హేతువు. పొగ ఉన్నచోట్ల నెల్లా అగ్ని ఉంటుంది, వంటింటిలో వలె—ఇది ఉదాహరణము. ఈ కొండమీద కూడా పొగ కనబడుతున్నది—ఇది ఉపనయము; అందుచేత కొండలో అగ్ని ఉన్నది—ఇది నిగమనము, (చెప్పేదానికి తలాతో కాండవలెను, అని తెలుగువాడుక.)

967 యేషాం పునరవయవా అనర్థకా స్పముదాయా అపితేషా మనర్థకాః

సముదాయముయొక్క అవయవములు అనర్థకములయితే, ఆ సముదాయముకూడా అనర్థకమవుతుంది. ఒక్కొక్క ఇసుక రేణువునుంచి నూనెరాకపోతే, ఇసుక కుప్పనుంచికూడా నూనె రాదు.

938 యేషాం సంఘాతా అర్థవంతోఽవయవా అపితేషా మర్థవంతః

వేటియొక్క సముదాయము అర్థవంతమవుతుందో, వాటిభాగములుకూడా అర్థవంతములవుతవి. సువ్వలనుండి నూనె వస్తే, ఒక్క సువ్వ గింజలోనుంచికూడా నూనె వస్తుంది.

969 యోగాద్యూధి ర్బలీయసీ.

యోగార్థముకంటే రూఢ్యర్థము బలమైనది.

970 యోగ్యప్రయుక్తం సాధనం కార్యసాధకమ్.

సాధనముమంచిదే అయినా, దానిని ఉపయోగించేవాడు దాని నుపయోగించడమునకు సమర్థుడై ఉంటేనే కాని ఆ కార్యము సిద్ధింపదు. బాడిదమంచిదే అయినా, అలవాటులేనివాడు కట్టను చెక్కబోయి కాలిని చెక్కుకొంటాడు. అట్లే, సర్వకర్మములును ఈశ్వరాధీనములని తలంచి, వాటినిచేస్తూ, మోక్షమునుకోరేవాడు మోక్షమును పొందుతాడు.

971 యోగ్యో యోగ్యేన సంబధ్యతే.

ఏవరికితగినవారితో వారు స్నేహముచేస్తూ ఉంటారు.

972 యోజనప్రాయాయాంకావేర్యం మల్లబంధనన్యాయము.

కావేరీనది జ్ఞాపకమునకురాగానే, చేపలవానిని, (ఓడనడిచేవానిని,) పట్టి బంధించినట్లు, కావేరిని చాటడమునకు ఓడనడిచేవాడు దొరుకుతాడో దొరకడో అని, అట్టివాడు కనబడగానే వానిని నిర్బంధించి పట్టుకోవడము ఆచారము. కావేరీనది దగ్గరలేకపోయినా, అనది జ్ఞాపకమునకురాగానే ఒకనిని బంధించడము, అధికారచార్జన్యమును తెలియజేస్తుంది.

973 యోయద్వపతి బీజం హి లభతే సోఽపి తత్ఫలమ్.

ఎవడు ఏవిత్తులను విత్తుతే ఆపంటనే పొందుతాడు. పుణ్యము చేస్తే సుఖమునున్న, పాపముచేస్తే దుఃఖమునున్న అనుభవిస్తాడు.

974 యోయన్నిరూపిత సాంసిద్ధిక ప్రకారాక్రాంత స్స తన్ని

రూపిత తజ్జాతీయ విశేషాధాన విశేష సంతానకః.

ఏదిదేనిచేత నిరూపింపబడ్డ మర్యాదచేత అర్థసిద్ధిని పొందుతుందో, అది ఆజాతికి సంబంధించిన విశేషములనుకూడా స్ఫురింపజేస్తుంది.

975 యోయం ప్రతి నేవ్య స్స తస్మాద్భిన్నః.

నేవింపబడేవాడు నేవించేవానికంటె ఇతరుడై ఉంటాడు.

976 యోయస్య ప్రసంగే లభతే సౌతత్కృతాని కార్యాణి.

శిష్యుడు గురువుమూలముగా గొప్పప్రజ్ఞావంతుడయితే, శిష్యుని ప్రజ్ఞావిశేషములను బట్టి గురువునకు కీర్తివస్తుంది.

977 యోయస్య మిత్రం న హి తస్యదూరమ్.

స్నేహితునికి దూరమన్నదిలేదు. ఎంతదూరములో ఉన్నా మిత్రులు ఒకరినొకరు ప్రేమించుకొంటారు.

978 యోవై చిత్తేన దూరస్థః సమీపస్థో హి దూరతః.

మనస్సుదూరమయితే, దగ్గరగాఉన్నవాడుకూడా దూరముగా ఉన్నతే కనబడుతాడు.

979 యోహిభుక్తవంతం సృతి బ్రూయాన్నా భుక్తా ఇతి కిం
తేన కృతం స్యాత్.

కడుపునిండాతిన్నవానితో “సీపుతింశితివద్దు” అని చెప్పడము.
వల్ల ఏమిప్రయోజనము.

980 రక్తపటన్యాయము.

‘బట్ట, అనిఅంటే ఎటువంటిబట్ట’ అనిప్రశ్నవస్తుందేమో అని
ఆకాంక్షచేసుకొని ఎట్టనిబట్ట, అనిముందేచెప్పినట్లు.

981 రజ్జు సర్ప న్యాయము.

తొటినిచూచి పామునుకొన్నట్లు, జగత్తునుచూచి అదియేఈ
శ్వరుడనుకొన్నట్లు.

982 రథకారాధికరణన్యాయము.

“రథకారుడు హోమాగ్నిని ప్రజ్వలంపజేయవలెను” అన్న
ప్పుడు రథకారుడు, అనే పేరుగల బ్రాహ్మణుడని అర్థము, కాని, రథ-
ములను నిర్మించేశూద్రుడని అర్థముకాదు.

983 రథ వడవాన్యాయము.

రథమునకు పూచినరెండు గుట్టములున్న ఒకదానికొకటిసహ-
యముచేసి ఐకమత్యముగా ఉంటేనే అవి రథమునులాగగలవు. ఒకటి
ముందుకూ, ఒకటివెనుకకూలాగుతే రథమునడవదు. అట్లే, సంసార-
ములో భార్యాభర్తలకు అన్యోన్యము అనుకూలముగాఉంటేనే
ఆసంసారము అభివృద్ధికివస్తుంది.

984 రథ్యాదీపన్యాయము.

దారిలోదీపముపట్టుకొని నడుస్తూ ఉన్నప్పుడు, దీపమువెలుతురు
ముందున్నస్థలముమీద పడుతుంది. తరువాత ఆస్థలముమీదికి దీపమే
వస్తుంది. వెలుతురుముందుకుపోతుంది, వెనుకటిచోటునుంచి వెలుతురు
పోతుంది.

985 రశ్మిశృణాది న్యాయము.

సూర్యరశ్మి గడ్డిపోచల మొహము నిందిరంగురంగులుగా కనబడుతుంది. సూర్యకాంతపు రాత్రిపైబడి, భగ్గునమండజేస్తుంది. అట్లే, మనుష్యునికి ఒకరిమీర అనుగ్రహమున్న, మరిఒకరిమీర కోపమున్న ఉంటవి.

986 రాజపుత్రవ్యాధన్యాయము.

ఒక రాజకుమారుని అతనిసవతిత్వం ఎక్కడికో తొలివేసింది. అతడు ఒక బోయవానిచేత చీక్కి, పెంపబడి, తానుబోయవాడనే అనుకొన్నాడు. కొన్నాళ్ళకు మంత్రులు, అతనిముఖలక్షణములవల్ల రాజపుత్రుడని తెలుసుకొని, తీసికొనివచ్చి, సింహాసనముమీరకూర్చి పెట్టినారు. చూ. కర్ణకాంతేయన్యాయము.

987 రాజపురప్రవేశన్యాయము

రాజుగారిపట్టణములోనికి అనేకమంది ఒకసారిగా ప్రవేశించడమునకు నగరద్వారరక్షకులు ఒప్పుకొనకు, ఒకరితరువాతనొకరు ఎంతమంది అయినా ప్రవేశింపవచ్చును.

రాజుగారిపట్టణములోనికి ఒకొక్కరిచొప్పనపొతే రాజపురుషులు వారిని హింసిస్తారు. కాని అనేకమందికలసి ఒక్కసారిగా వెళ్ళినట్టయితే భయముచేత రక్షకభటులేమీచేయలేరు.

988 రాజసం తామసంచైవ దూరతః పరివర్జయేత్.

రాజస తామసగుణములను దూరముగా విడిచిపెట్టవలెను. అవి సత్త్వగుణమును ఆవరించుకొనిఉండి, దానినిర్మలత్వమును బయలుపడనీయవు. వాటిని విడిచిపెట్టినట్టయితే జగత్కల్యాణ హేతువయిన సత్త్వగుణము బయటపడుతుంది.

989 రాజానునృత వివాహ ప్రవృత్త భృత్యన్యాయము.

రాజుగారు పెండ్లికిపోతే, అతనివెంట భృత్యుడు కూడాపోతాడు.

మంచివారిననుసరించినవారు, వారికికలిగేమేలును తాముకూడా పొందుతాము.

990 రాజా ప్రత్యక్ష దేవతా.

రాజే ప్రత్యక్ష దైవము.

991 రాత్రి సత్యాన్యాయము.

“రాత్రియందుచేసినయజ్ఞము” అని చెప్పడమువల్ల అట్లురాత్రి చేసినయజ్ఞమునకు ఫలమేమో తెలియనప్పుడు, దానికిప్రతిష్ఠయేమిమని కల్పింపబడుతున్నది.

992 రాత్రొ దీపశిఖాకాంతి ర్న భానావురితే సతి.

దీపపుకాంతి రాత్రియందే కావలెనుగాని, సూర్యుడుదయించిన తరువాత అక్కరలేదు.

993 రామాయ స్వస్తి, రావణాయ స్వస్తి.

రాముడూఅక్కరలేదు, రావణాసురుడూ అక్కరలేదు. లాభమూఅక్కరలేదు, నష్టమూ అక్కరలేదు. ఉన్నదినిలిస్తే చాలును.

994 రాసభరుత న్యాయము.

గాడిద ఆరంభముతో గట్టిగాఆర్పి, అంతకంతకూ స్వరమును తగ్గిస్తుంది. అట్లే, దుర్జనులన్నే హముకూడాను. చూ. పూర్వాహ్లాచ్ఛాయాన్యాయము.

995 రాహ్లోశ్చిరః

రాహువుయొక్క శిరస్సునుగురించి అనేకాభిప్రాయములున్నవి. కొందరు రాహువు శిరస్సనిన్నీ, కేతువు అతని మొండెమనిన్నీ అంటారు. కొందరు రాహుకేతువులిద్దరులేరు. ఇద్దరూ ఒకరేఅంటారు. సూర్యచంద్రులను పట్టుకొనే రాహువు ఒకగ్రహముకాదు, అది ఒకానొకే ఛాయ అని అంటారు. ఈరీతిగా అనేకవాదములున్నవి. వివాదగ్రస్తమయిన ఒకవిషయమును గురించి ఈన్యాయమును చెప్పుతారు.

996 హాథిర్యోగ మపహరతి.

హాథ్యర్థము స్పష్టముగా తెలుస్తూ ఉన్నప్పుడు, యశాగికార్థమును చెప్పకూడదు. 'పంకజ' శబ్దమునకు 'వన్దము' అని హాథ్యర్థమున్నది గనుక పంకజమునందుపుట్టిన సత్తగుల్ల అని దానికి యశాగికార్థమును చెప్పకూడదు.

997 హాపసామాన్య న్యాయము.

హాపసామాన్యముచేత రెండువస్తువులు ఒక్కటిగానే తలంచడము. నీవిచ్చినహాపాయి నీవుతీసుకో అంటే, మొగటపుచ్చుకొన్న ఆ హాపాయే కానక్కరలేదు. ఆపూల్లో తిన్న బియ్యమేకవి, అంటే, ఈబియ్యమూ ఆబియ్యమూ ఒక్కటికాదు. ఈబియ్యము ఆబియ్యము వలె నున్నవన్నమాట.

998 రేఖాగవయన్యాయము.

ఒకడుగవయమనే జంతువునెప్పుడూ చూడలేదు. గవయమెట్లుండునని మరిఒకనినిఅడుగగా వాడు గీతలతోగవయముయొక్క బొమ్మ వేసిచూపించినాడు. ఆగీతలబొమ్మయే గవయమని వాడనుకొన్నాడు. ఒకనాడు వాడుఅరణ్యమునకపోయి అచటగవయమనేజంతువునుచూచి గీతలతోవ్రాసినబొమ్మగవయముకాదు. అది ఒకజంతువు. ఈరూపము గాడంటుంది అని తెలుసుకొన్నాడు. అట్లే, అజ్ఞాని ఆత్మనెట్లుంటుంది. అనిఅడిగి, ఈలాగునఉంటుంది అనిచెప్పగా ఆత్మకానిదేదో ఒకవస్తువే ఆత్మఅనుకొని, కొన్నాళ్ళకు గురూవదేశమువల్ల నిజమైనఆత్మవదో తెలుసుకొంటాడు.

999 రోగిన్యాయము.

రోగిచస్తే, రోగముకూడాచస్తుంది.

1000 లక్షణప్రమాణాభ్యాం వస్తుసిద్ధిః

ఇదియీవస్తువు అనినిర్ధానముచేయడమునకు మొదటదానిప్ర

ధానలక్షణములను తెలుసుకొని, అది ఆవస్తువని తెలుపడమునకు గల ప్రమాణములను కూడా తెలిసిఉండవలెను.

1001 లక్షణాశ్రయా లక్ష్యస్యస్యవస్థా న్యాయ్యా.

లక్ష్యము లక్షణమునాశ్రయించి ఉంటుంది.

1002 లక్ష్యోక్తయేణ తు లక్షణవ్యవస్థాపనంగత్యంతరాభావాత్
లక్షణమునిర్ణయించడానికి మరిఒకగతిలేనప్పుడు లక్ష్యమునుంచే
లక్షణమును ఏర్పాటుచేసుకోవలసిఉంటుంది.

1003 లంఘనం పరమాషధమ్

ఉపవాసముచేయడమే గొప్ప ఔషధము.

1004 లంఘయత్ ఖలు తేజసా జగన్న మహానిచ్ఛతి భూతిమన్యతః
మహాత్ముడు తన తేజస్సుచేత జగత్తును తూలనాడి విశ్వర్యమును
కోరడు.

1005 లజ్జా కుతోఽంతర్మలినాశయానామ్.

లోపలకుళ్ళు ఉన్నవారికి లజ్జఎక్కడిది?

1006 లజ్జా ప్రీభూషణం.

సిగ్గే ప్రీతి అలంకారము.

1007 లతాయాం పూర్ణలూనాయాం ప్రసూనస్యాగమంకుతః
అసలు లతనే వేరుతో ఊడబీకివేస్తే దానినుంచి పువ్వుఎట్లుపుట్టుతుంది?
(భార్యయే చనిపోతే పుత్రోదయమెట్లుకలుగుతుంది?)

1008 లపోరశంఖన్యాయము.

శంఖమువలె ఘోషించడమేకాని, క్రియమాత్రము శూన్యమై
యినప్పుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

1009 లాఘోరసావసిక్లకార్పానబీజన్యాయము.

ఎఱ్ఱరంగులో నానవేసినప్రత్తిగింజలనుంచి ఎఱ్ఱనిప్రత్తిపుట్టు
తుంది. అట్లే, పూర్వకర్మానుసారముగా ఫలముకూడా కలుగుతుంది.

1010 లాంగలః జీవనమ్.

'నాగలిజీవనము' అంటే నాగలి జీవనమునకు నిమిత్తకారణమున్న మాట (చూ. అంతరేణాసి నిమిత్తశబ్దం నిమిత్తార్థో గమ్యతే.)

1011 లూతాతంతు న్యాయము.

సాలెపురుగు తనలోనుంచే దారమును ఏర్పాటుచేసుకొని వలప న్నినట్లు (నరమాత్మకూడా తనలోనుంచే జగత్తును నిర్మిస్తాడు)

1012 లోకే గురుత్వం విపరీతతాం వా

స్వచేష్టితాన్వేష నరం నయంతి.

మనుష్యుడుతనచేష్టలవల్లనే గొప్పవాడో, పేదవాడో అవుతాడు.

1013 లోకో భిన్నరుచిః

లోకములో ఒకొక్కరికి ఒకొక్కటి ఇష్టము.

1014 లోభో మూల మనర్థానామ్

లోభమే సమస్తానర్థములకున్న కారణము.

1015 లోష్ట ప్రస్తరన్యాయము.

లోష్టమంటే మంటిముద్ద. ప్రస్తరమంటే పాషాణము. ఈరెండింటిని ఎత్తిచూస్తే ఏదిబరువైనదో, ఏది తేలికయినదో తెలుస్తుంది.

1016 లోష్టప్రస్తరన్యాయము.

మంటితో కుమ్మరివాడు కుండలను, గూనలను, పిడతలను, ఈరీతిగా అనేకరూపములుగల పాత్రలను చేసేటట్లు, ఈశ్వరుడు ప్రకృతిని అనేకరూపములుగా రచించినాడు.

1017 లోష్టలగుడన్యాయము

మట్టిముద్దా, కట్టావలె. మట్టిముద్దను కట్టతో కొట్టి, కుమ్మరిమర్దిస్తాడు. బాధపెట్టేవాడున్నూ, బాధపెట్టబడ్డవాడున్నూ, చెప్పబడేటప్పుడు ఈన్యాయమును ఉదాహరిస్తారు.

1018 లోహచుంబక న్యాయము.

సూదంటురాయి ప్రత్యేకముగా తన ప్రభావమును చూప

లేదు. కాని దానిని ఇనుముదగ్గరకుచేరుస్తే, ఇనుమును ఆకర్షించడమే కాకుండా, దానికికూడా ఆకర్షణశక్తినిస్తుంది. అట్లే చేతనుడైన పురుషుడు ప్రత్యేకముగా ఏపనినీ చేయలేకపోయినా, శరీరముతో సంయోగమునుపొంది, దానికి మహత్త్వము నిస్తాడు.

1019 లోహాగ్ని న్యాయము.

లోహముఅగ్నితోచేరిఉంటే అగ్నివలెనే ప్రవర్తిస్తుంది. అట్లే, సుగుణ దుర్గుణములు సహవాసమువల్ల కలుగుతవి.

1020 వక్రిణి బహవో గుణాః.

వక్రమార్గములో సంచరించేవాడు అనేకగుణములు కలవాడుగా ఎంచబడుతాడు. విదియచంద్రుని శివుడు తలపై పెట్టుకొన్నాడు, అతనికి అందరూ నమస్కారముచేస్తారు.

1021 వచనే కో దర్శిదః.

మాటలకు బీదతనములేదు.

1022 వజ్రలేపన్యాయము.

వజ్రముచుమార్గముచేసి పూతపూస్తే వస్తువు అతిదృఢముగా ఉంటుంది. ఏదయినా సువృథముగాఉన్నప్పుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

1023 వటే యక్ష న్యాయము.

ఈమణ్ణిచెట్టుమీద భూతము (యక్షుడు) ఉన్నది, అనిఎవడోఒకమాట ఆరంభిస్తే, తక్కినజనులు మొదటివానివలె ఆభూతమునుచూడకపోయినా, భూతమున్నదనినమ్ముతారు. ఇట్లు వక్త్రపరంపరచేతమణ్ణిచెట్టుమీద భూతమున్నమాట స్థిరపడిపోతుంది.

1024 వత్సక్షీరన్యాయము

పాలుఅచేతనపదార్థమయినా, దూడకు వృద్ధిహేతువయినట్లు (అచేతనప్రకృతి ఆత్మమోక్షణమునకు సహాయపడుతుంది.)

1025 వదతోవ్యాఘాతన్యాయము.

చెప్పినవానికివిరుద్ధముగా మాట్లాడడము. “నాకునాలుకలేదు, నాతల్లిగొడాయి” అనిచెప్పినట్లు.

1026 వధ్యఘాతకన్యాయము

వధింపయోగ్యులయినవారున్ను, వధించేవారున్ను, ఒక్కచోట ఉండరు. ఒకవసములో పాములుఎక్కువగా ఉన్నవంటే, అచ్చటగరు తృంతులు ఎక్కువగాలేవని తెలుసుకోవచ్చును.

1027 వనవ్యాఘ్రానయము.

అడవి పులినిరక్షిస్తుంది. పులిభయమువల్ల అరణ్యమునకు నాశము కలుగదు. అవిఅన్యోన్యమున్ను కాపాడుకొంటవి. కాని వాటికి ఎడబాటు కలుగుతే, రెండూనశిస్తువి. అడవిలో పులిలేదని భయము విడిచి చెల్లినకొట్టివేస్తారు. మరుగులేకపోవడముచేత పులినిచంపివేస్తారు.

1028 వధ్యతాం వధ్యతాం బాలో నాననాన్ధోఽస్తిజీవతాన్వపక్షహానికర్తృత్వా ద్యః కులాంగారతాం గతః

ఈకొడుకువల్లఎట్టిప్రయోజనమున్ను లేదు. వీడుతనవారికే హాని చేస్తూ కులమునకు అగ్నివలెఉన్నాడు. వీనినిచంపివేయవలెను. సదాచారమును వదలిపెట్టినవాడు కొడుకైనను విడిచిపెట్టవలెను.

1029 వరగోష్ఠీ న్యాయము.

కన్యకకోసము వదుని నిశ్చయించడమునకు బంధువులందరూ ఒకచోటచేరి, ఒకనిశ్చయమునకువస్తే అప్పుడు వివాహమనేకార్యరూపమునకు వస్తుంది. అనేకులు అనేకరీతులుగా మాట్లాడినా తుదకు ఒక నిర్ణయము చేసుకొనేటప్పుడు అందరూ ఆనిర్ణయమును ఆమోదించి ఆచరణలోనికి తెస్తారు.

1030 వరఘాతాయ కన్యావరణమ్.

పెండ్లికొడుకును చంపడానికి పెండ్లికూతురును వెదకినట్లు. మన కభీష్టముయినదైనను అదిఅనిష్టాంతరమునుకలుగజేస్తే దానిని కోరకూడదు. (చూ. స హి వరఘాతాయ కన్యా ముద్వాహయంతి.)

1031 వరమద్యకపోతః శ్వోమయూరాత్.

రేపు నెమలిదొరకడముకంటె నేను పావురము దొరకడము మంచిది. చూ. వరం సాంశయికాన్నిష్కాదసాంశయికః కార్వాపణః

1032 వరంసాంశయికాన్నిష్కాదసాంశయికః కార్వాపణః

బంగారపునాణెము లభించడము సందేహముగాడన్నప్పుడు, వెండినాణెము సందేహములేకుండా లభించడముమంచిది. చూ. వరమద్యకపోతః శ్వోమయూరాత్

1033 వరాట కాన్వేషణే ప్రవృత్త శ్చింతామశి లబ్ధవాన్ గవ్వకోసము వెతకడానికి బయలుదేరగా చింతామశీరత్నము దొరకినట్లు

1034 వస్తుశక్తిన్యాయము.

వస్తువుయొక్క బలాబలములు దానిశక్తిననుసరించి ఏర్పడుతవి, “జలేతైలంఖలేగుహ్యం పాతేదానం మనాగపి ప్రాజ్ఞేశాశ్రుం స్వయం యాతి విస్తారం వస్తుశక్తితః”

1035 వస్తూని మానా స్యపేక్షం తే న ప్రయోజనాని.

వస్తువులకు స్వయముగా ఏమీప్రయోజనములేదు. వాటిప్రయోజనము వాటిని ఉపయోగించుకొనే వారిలోఉన్నది. కత్తిని ఒక ఘూలించుతే ఎందుకూపనికిరాదు. దానినికట్టెలుకొట్టేనాను ఒక ప్రయోజనమునకున్న, గొత్తలు నదికేవాసు మరిఒక ప్రయోజనము నకున్న ఉపయోగిస్తారు. అట్లే, శుశ్రుులకుస్వయముగా ప్రయోజనము లేకున్నా వారిలోని వాక్యములను తీసికొని ఒకొక్కరు ఒకొక్కరీతిగా ఉపయోగించుకొంటారు.

1036 వహ్నిధూమన్యాయము.

అగ్ని ఉన్నదగ్గరపొగఉంటుంది, పొగఉన్నదగ్గర అగ్ని ఉంటుంది. దుష్టుడుఉన్నదగ్గర దుష్టత్వము ఉండనేఉంటుంది,

1037 వహ్ని న్యాయము.

అగ్ని ఒక్కటే అయినా ఒకప్పుడది కొంపలు తగలపెట్టుతుంది. ఒకప్పుడు వంటచేస్తుంది, ఒకప్పుడు నెలుతురునిస్తుంది. చూ. భామతీ న్యాయము.)

1038 వహ్ని విస్ఫులింగ న్యాయము.

అగ్నినుండి అగ్నికణములు బయలుదేరినట్లు, పరమాత్మనుండి జీవాత్మలు బయలుదేరినవి.

1039 వాక్యన్యసి ద్విగతాని భవంతి.

వాక్యములకు రెండేసి అర్థములు వస్తవి. “పాండురాజయశమే న్నవైతివి” అంటే, “పాండురాజా, యశస్సును అలోచించినావు కావు” అని భారతార్థమున్ను, పాండుర అజయశమే న్నవైతివి” అని రామాయణార్థమున్ను వచ్చినవి.

1040 వాక్యార్థప్రతిపత్తి న్యాయము.

వాక్యము యొక్క అర్థము స్పష్టముగా ఉండేటట్లు. ఇది మీమాంసాశాస్త్రములో వచ్చే న్యాయము.

1041 వాఙ్మయమన్యాయము.

ఎక్కువమాటలనాడకుండా నియమ మేర్పరచుకొన్నట్లు. ఇది మీమాంసాశాస్త్రములో వచ్చే న్యాయము.

1042 వాచః కర్మా తిరిచ్యతే.

మాటలకంటె పని ఎక్కువ అయినది.

1043 వాజిమందురాన్యాయము.

మందురా అంటేనే గుఱ్ఱపుశాల అయినా, వాజిమందురా అని వాజిశబ్దముతో కలిపి ప్రయోగిస్తాము. (చూ. కరిబృహితన్యాయము, కరకంకణన్యాయము, గజఘటాన్యాయము, చంద్రజ్యోత్స్నాన్యాయము, నీలేందీవరన్యాయము, పర్వతాధిత్యకాన్యాయము, పర్వతోపత్యకాన్యాయము, మృగవాగురాన్యాయము.)

1044 వాతప్రదీపన్యాయము.

గాలికి దీపచూరిపోయినట్లు.

1045 వాయుభక్షణన్యాయము.

చూ. అభ్యక్షణన్యాయము.

1046 వాయు గ్నాన మివాంభసి అనున్యాయము.

సీటిలోనున్న ఓడ గాలికి చలించినట్లు, (నునస్సు విషమనుభవము లచేత సంతోభముపొందాతుంది.)

1047 వాయు శైత్యోష్ణ్య న్యాయము.

వాయువునకు శైత్యమును, ఉష్ణత్యమును ఆరోపించినట్లు. చూ. జ్ఞత్యోష్ణ్యన్యాయము, భూశైత్యోష్ణ్య న్యాయము.

1048 వాలి సుగ్రీవన్యాయము.

వాలిసుగ్రీవులుయుద్ధముచేసినప్పుడు, శ్రీరాముడు సుగ్రీవునిపక్షమై వాలినిచంపినాడు. అయినా, వాలికంటే సుగ్రీవుడేబలవంతుడని అంటారు.

1049 విక్రీతే కరిణికి మంకుశే వివాదః.

ఏనుగును అమ్మివేసినతరువాత, అంకుశముతోనము గుడ్డులాట ఎందుకు? పెద్దవస్తువునువదలుకొని, చిన్నవస్తువుతోనము దేవులాడడము

1050 విద్యయాసహ మర్తవ్యం నచైనామూషరే వనేత్.

తనకున్నవిద్యను ఎవ్వరికీచెప్పకుండా చచ్చిపోవచ్చునుగాని, దానిని గొడ్డుబుద్ధిగలవానికి మాత్రము చెప్పకూడదు.

1051 విద్యావాక్ ధనవాక్ భవేత్.

విద్యావంతుడే ధనవంతుడవుతాడు.

1052 విద్యాపీనః పశుః.

విద్య లేనివాడు (వింత) పశువు.

1053 విధేయం స్తూయతే వస్తు.

ఒకవస్తువుకావలసిఉంటే, దానిని పొగడుకొంటామని,

1054 వివాహము ముగ్యుల చందసం న ప్రరోహతి.

మలయపర్వతముమీసతప్ప మరెక్కడా గంధపుచెట్టు పెరుగదు.
అట్లే, మంచివంశములోనే మంచివాడుపుట్టుతాడు.

1055 వినాశకాలే విపరీతబుద్ధి.

చావుగర్హణితే ఉప్పున్నబుద్ధులుపుట్టుతవి.

1056 వినిగమన విరహాన్యాయము.

ఒకవిషయమును గురించి రెండురీతులుగా ఆలోచించుటకువీలు
న్నప్పుడు, వానిలోపేదో ఒక్కరీతిగానే ఆలోచించవలెననే పక్షపాత
మునకు వినిగమనమనిపేరు. సూర్యసిద్ధాంతము ప్రకారముగామాత్రమే
జ్యోతిర్గణితమును చేయవలెనని చెప్పుతారు. మరికొందరు దృగ్గణితము
నుమాత్రమే అనుసరింపవలెననిచెప్పుతారు. ఈరెండుపక్షములవారు
నూన, తమతమపక్షములప్రకారము మాత్రమే గణితముచేసేటప్పుడు
విపరీతఫలము సంభవిస్తే, తమతమవాదములు నిరర్థకములవుతవిగదా.

1057 విష ద్విపశ మనుబధ్నాతి.

ఒకఆపద వెంటనే మరిఒకఆపద వస్తుంది.

1058 విపులకదలీఫలలిప్సయా శివోచ్చేరనమ్.

అరటిపండ్లన్నీదొరకలేదని నాలుకకోసుకొన్నట్లు.

1059 విముంచే స్మృత్యమానేషు. అనున్యాయము.

విడువవలసినవారినీలెను. విడిచివేయన తల్లిదండ్రులు, అన్నద
మ్మలు, స్నేహితులూ, మొదలయినవారు అనిత్యులుగనుక బుద్ధిమం
తులు వారిని మొదటనేవిడిచిపెట్టితేయించిది.

1060 వివేకభ్రష్టానాం భవతి వినిపాతః శతముఖః.

వివేకము పోయినవారు నూరువిధములభ్రష్టులవుతారు.

1061 విశిష్టధర్మే వృత్తస్య విశేషాప్రవృత్తిత్వనియమః.

విశిష్టధర్మముగలవస్తువు ఒకరీతిగా ప్రవర్తిస్తూఉన్నదనిచెప్పిన

ప్పుడు ఆవిశిష్టధర్మముతోనే ప్రవర్తిస్తున్నదని తెలుసుకోవలెను. సూదిఅనేది బట్టలుకుట్టడమనే ధర్మముగల ఒకపనిముట్టు. సూదితో పని చేస్తున్నాడు అన్నప్పుడు బట్టలుకుట్టుతున్నాడు అని ఊహించవలెనుగాని దానితో గోయిత్రివృత్తున్నాడని ఊహించకూడదుగదా.

1062 విశిష్టస్య వైశిష్ట్యమ్.

పదములు ప్రత్యేకముగా ఉన్నప్పుడు ప్రత్యేకార్థములను కలిగిఉన్నా ఆపదములనన్నిటిని ఒకవాక్యములోనికి తీసికొనివచ్చినప్పుడు వాటికూడికవల్ల మరిఒకగొప్పఅర్థము కలుగుతుంది.

1063 విశేషణాభావే విశిష్టాభావః.

విశేషణముతో కూడుకొన్నదే విశిష్టమవుతుంది. విశేషణము లేకపోతే విశిష్టముకూడాఉండదు. మంచిగుణములు గలవాడే గౌరవింపబడుతాడు.

1064 విశేషవాక్యోదర్శనే హి సామాన్యవాక్యస్య నానా విఘోఽర్థో వ్యాకర్తుం శక్యతే.

ఒకవిషయమునుగురించి ఇదమితమని చెప్పబడనప్పుడు, దానికి అనేక అర్థములు చెప్పుకోవచ్చును.

1065 విశేషనన్నిధానే హ్యేమాతం సామాన్యం తద్వ్యతిరిక్తే సామాన్యే వర్తతే.

ఒకవిషయమునుగురించి విశేషముగాచెప్పి, దానికివ్యతిరిక్తము లయినవానిని గురించి సామాన్యముగాచెప్పుతే, ఈసామాన్యమునుంచి మొదటచెప్పిన విశేషవిషయములను వర్జించవలెను. “బ్రాహ్మణులు వచ్చినారు. వసిష్ఠుడుకూడా వచ్చినాడు” అన్నప్పుడు వసిష్ఠుడు బ్రాహ్మణుడుకాడని అర్థముకాదు. వసిష్ఠుడువచ్చినాడు, ఇతర బ్రాహ్మణులు కూడా వచ్చినారు అని అర్థము.

1066 విశేషాభావే విశిష్టాభావః.

విశేషములేకపోతే, విశిష్టవస్తువునూడా ఉండదు. చూ. విశేషణాభావే విశిష్టాభావః.

1037 విశేష్యే విశేషణం తత్ప్రాపి చ విశేషణమ్.

‘భూమికుండవలె ఉన్నది’ అన్నప్పుడు, కుండకూడా పృథ్వీవికారమే అయినా, అది భూమిఆకారమును తెలుపడమునకు విశేషణమవుతుంది.

1068 విశుద్ధ సత్త్వా విరలాః శుభః స్త్రీయః.

విశుద్ధవ్రతనముగలస్త్రీలు ఎంతోమంది ఉండరు.

1069 విశ్వజన్మాయము.

“విశ్వజన్మాయేన యజ్ఞమునుచేయవలెను” అంటే, ఆయజ్ఞము యొక్క ఫలము విశ్వమును జయించడము కాదనినీ, దానికి ఫలము స్వర్గమే అనినీ తెలుసుకోవలెను.

1070 విశ్వానః ఫలదాయకః.

విశ్వానమే ఫలమునిస్తుంది.

1071 విషకీటన్యాయము.

విషకీటకము విషములో పుట్టి, విషముతింటూ, విషములోనే జీవిస్తుంది. అట్లే, దుష్టుడుకూడాను. ఈక్రిందిశ్లోకములో ఈన్యాయము ఉదాహరింపబడినది.

విప్రాఽస్మిన్నగరే మహాన్కథయ కః? తాలదుర్మాణాం గణః;

కో దక్షః? పరవిత్తదారహరణే సర్వేఽపి పౌరోజనః;

కోదాతా? రజకో దదాతి వసనం పౌతర్లహిత్యా నిశి;

తత్కిం జీవసి హేసఖే? విషక్రిమిన్యాయేన జీవా మ్యహమ్.

“ఓ బ్రాహ్మణుడా, ఈనగరములో అందరికంటె ఉన్నతుడవడు?” “తాటిచెట్టు.” “ఇచ్చట మిక్కిలిసమర్థుడవడు?” “ఇతరుల ధనమును భార్యలను దొంగిలించడములో ఈఊరివారందరూ సమర్థులే”

“ఇక్కడ దాతలయినవాడున్నాడా?” “చాకలివాడున్నాడు, గొప్ప దాత. బట్టలు ఉదయము తీసుకొనిపోయి రాత్రికి తెచ్చియిచ్చివేస్తాడు.” “అయితే, మిత్రాడా, ఈడారిలో ఎట్లుజీవిస్తున్నావోయి?” “విషక్రిమ న్యాయముగా జీవిస్తున్నాను.”

1072 విషభక్షన్యాయము.

విషమును త్రాగి జీవించేటట్లు. ఏవిషపదార్థమునైనా కొంచెము కొంచెముగా నేవించడమారంభించి, అంతకంతకూ మోతాదుఎక్కువ చేస్తూఉంటే ఆవిషమువల్ల హానికలుగక, కొంతకాలమునకు అదేఆహార మవుతుంది. అట్లే, దుష్టవర్తనమును కొంచెము కొంచెముగా ఆరంభిస్తే కొన్నాళ్ళకు దుష్టత్వమే స్వభావముగా ఏర్పడుతుంది.

1073 విషం మృత్యుః.

‘విషము మృత్యువు’ అంటే విషము మృత్యువునకు నిమిత్తకారణము అన్నమాట (చూ. అంతరేణాపి నిమిత్తశబ్దం నిమిత్తార్థోగమ్యతే)

1074 విషయాశృవ్యమాణా హి తిష్ఠంతి నుపధేకథన్

విషయానందములకు లోనయినవారు మంచిపూర్ణము నెట్లవలంబింపగలరు!

1075 విషవృక్షోఽపినంవర్ధ్య స్వయం ఛేత్తుమసాంప్రతమ్.

విషవృక్షమునైనా తనచేతులతో పెంచితానేసరకీ మేముడముఎక్కడాచూడలేదు. (ఈన్యాయము “వధ్యతాం వధ్యతాం బాలో... అనేన్యాయమునకు వ్యతిరేకమయినది.)

1076 విషస్య విష మాషధమ్.

విషమునకు విషమేబాషధము. దుష్టునికి నిగ్రహమే చేయవలెను.

1077 విహంగమన్యాయము.

పక్షియెగిరినట్లు. చెట్టుమీది ఒకపండును తినవలెనంటే, పక్షి తిన్నగా ఎగిరి దానిని తినగలదు. అట్లే, పూర్వజన్మములో సంపూర్ణమై

సకృషిచేసిన ఉత్తమజ్ఞాని, ఈజన్మములో వెంటనే బ్రహ్మనందమును అనుభవిస్తాడు.

1078 వీచీతరంగన్యాయము.

మొదట చిన్న అలలుగా బయలుదేరి తుదకు పెద్దకెరటముల యేటట్లు. ఏపనియైనా స్వల్పముగా ఆరంభించి, అంతకంతకూ అల్లకల్లోలముగా పరిణమించేటప్పుడు ఈన్యాయమును ఉపయోగిస్తారు.

1079 వృకబంధనన్యాయము.

కొంగను పట్టుకొనేకథ. “కొంగను పట్టుకొనడమునకు దానిదగ్గరకుపోయి, దానితలమీద వెన్నముద్దను పెట్టితే, ఆవెన్న ఎండకు కరిగి నేయిదానికంటిలోపడుతుంది. అప్పుడుదానికి కన్నులు కనబడవు. వెంటనేదానిని పట్టుకొవచ్చును.” అని చెప్పినట్లు.

1080 వృక్షప్రకంపనన్యాయము.

కొంతమంది చెట్టుక్రింద నిలబడి, ఒకనిని చెట్టెక్కుమన్నారు. క్రిందనున్నవారిలో ఒకడు ఒకకొమ్మను కదల్చమన్నాడు. మరిఒకడు మరిఒకకొమ్మను కదల్చమన్నాడు. ఇట్లు, తలా ఒకకొమ్మను కదల్చమన్నారు. చెట్టెక్కినవాడు కొమ్మలను ఒకదానితరువాత మరిఒకదానిని కదలించినాడు. మరిఒకడు చెట్టునంతా కదల్చమన్నాడు. అప్పుడు వాడు మ్రానిని పట్టుకొని చెట్టును కదల్చగా కొమ్మలన్నీ ఒక్కసారికదలినవి. అప్పుడు క్రిందనున్నవారి అందరి అభీష్టములు చెల్లినవి. అట్లే, అనేక మతములవారు ఈశ్వరుని అనేకవిధములుగా భావించినా ఉపనిషత్తులలో చెప్పబడిన మహేశ్వరుడు వీతరాగులైన ముముక్షువులకు ఇష్టమై ఉంటాడు.

1081 వృక్షవృత్తిన్యాయము.

ప్రాయత్నములేకుండానే అభివృద్ధికలుగునప్పుడు ఈన్యాయము

వక్షిస్తుంది. చెట్టు మేఘమునుంచి పడిననీటిచేతను చంద్రకిరణముల చేతను పెరుగుతుంది.

1082 వృద్ధి మిష్టవతః మూలం వినష్టమ్.

వక్షి ఎక్కువగాకోరేవాడికి అసలుకూడా పోతుంది. అత్యాశ కూడదు అని అభిప్రాయము.

1083 వృక్షమూలనిషించనన్యాయము.

చెట్టుమొదట నీళ్ళనుపోస్తే అవి దానిని మ్రోగిని శాఖలనుకూడా వర్ధిల్లజేయును. అట్లే ఇంద్రియములకును ప్రాణములకును తృప్తికలుగజేయుటచేత అచ్యుతుని పూజజరుపుటకు వీలుకలుగుచున్నది.

1084 వృద్ధకుమారీవరన్యాయము.

ఒకకన్యకకు ఎన్నాళ్ళకయినా నరుడులభించలేదు. ఆమెచాలా కాలముకన్యకగాఉండి, తుదకు తపస్సుచేయడానికి అడవికిపోయినది. ఆమెతపస్సుకుమెచ్చి, ఇంద్రుడు ప్రత్యక్షమై, వరముకోరుకోమన్నాడు. అప్పుడామె “నాపుత్రులుబంగారుపళ్ళెరములో పాలునేకులుతోఅన్నముతందుగుగాక” అనివరముకోరినదట. అనగా ఒక్కవరములోనే భర్తను, పుత్రులను, ధనధాన్యగోసంపత్తిని కోరుకొన్నది. ఒక్కపనిచేయడమువల్ల అనేకఫలములుకలిగేటప్పుడు ఈన్యాయమును ఉపయోగిస్తారు. కొందరు ‘కాశీమరణా న్ముక్తిః’ కాశిలోచచ్చిపోతేముక్తికలుగుతుంది. అనిచెప్పేనందర్భములో ఈన్యాయమును ఉపయోగిస్తారు. ఎన్నిసాధనములచేతముక్తి కలుగకపోయినా కాశిలోమరణించుటవల్ల అదిసిద్ధిస్తుందనిదానిభావము. (ఈన్యాయమునకే వృద్ధకుమారీన్యాయము, వృద్ధకుమారీవాక్యన్యాయము, అనికూడాపేళ్ళున్నవి.) (చూ. వృద్ధబ్రాహ్మణవరన్యాయము.)

1085 వృద్ధబ్రాహ్మణవరన్యాయము.

ఒకబ్రాహ్మణుడుండేవాడు. అతడుపుట్టుగ్రుడ్డి. గర్భనరిదుడు.

వివాహముకాలేదు. అతడనేకదుఃఖములనుభవించి, అడవికితపస్సుకు పోయి పరమేశ్వరుని ఆరాధించినాడు. పరమేశ్వరు డతని తపస్సుకుమెచ్చి ఏడయినాఒకవరము కోరుకొమ్మన్నాడు. అప్పుడా బ్రాహ్మణుడు “నాకీ గ్రుడ్డితనముపోవలెనని వేడితినా, దరిద్రముపోదు. భార్యనుకోరితినా దారి ద్ర్యము, గ్రుడ్డితనముపోవు. సంతతికూడాకలుగదు. ధనముకోరితినా గ్రుడ్డివాడనై ధనమునెల్లనుభవింపగలను” అని అనేకవిధములఅలోచించి, “నామనుమడు రాజ్యసింహాసనముమీదకూర్చొనిఉంటే, చూచేభాగ్య ముఇమ్ము” అనివరమువేడినాడు. అతనిబుద్ధికుశలతకుమెచ్చి పరమేశ్వరుడతనికి ధనమును, చూపును, చక్కనిభార్యను, సంతతినికూడా ఇచ్చినాడు. (చూ. వృద్ధకుమారీవరన్యాయము.)

1086 వృశ్చికీగర్భన్యాయము.

తేలుయొక్క గర్భమువలె. తేలు పిల్లలనుపెట్టి తానుచస్తుంది. చూ. అశ్వతరీగర్భన్యాయము, కదలీఫలన్యాయము.

1087 వృషభకలహే వత్సపాదభంగః.

అఃభోతూ అఃభోతూ పోట్లాడి లేగకాలువిరుగకొట్టినవన్నట్లు. (బలవంతులుకలహిస్తే, ఆమధ్యనున్న బలహీనులకు అపాయముకలుగుతుంది.)

1088 వేణ్యాకాశన్యాయము.

ప్రయాగవద్ద గంగా యమునా సరస్వతులు ఒక్కచోటకలుస్తున్నవి. దీనికే త్రివేణీసంగమమనిపేరు. గంగ తెల్లగాఉంటుంది; యమున నలుపువర్ణముగాఉంటుంది; సరస్వతి ఎఱ్ఱగాఉంటుంది; ఈమూడురంగులూకలిసి ఆకాశమయొక్కరంగు ఏర్పడుతున్నది. అట్లే త్రిగుణాధిపాతలును పరమేశ్వరులును అయిన బ్రహ్మవిష్ణుశివులు అన్యోన్యసంసర్గముచేత భేదములేక ఉంటారు.

1089 వైద్యే మిత్రే నిరంతరా కథా.

వైద్యునితోను, స్నేహితునితోను, చెప్పకొనేచూటలకు అంత మంటూఉండదు.

1090 వైశేష్యాత్తు తద్వాదః అనేన్యాయము.

వైశేషికశాస్త్రమునుసరిచి, ఆశాస్త్రమునుగురించివానించేట్లు

1091 వ్యక్తి న్యాయము.

కొన్నిలక్షణములచేత ఒకవ్యక్తికి ఒకఅర్థమున్నప్పుడు, ఆవ్యక్తి సగురించి మాట్లాడటంబట్టి, లక్షణావృత్తిచేత మరి ఒక అర్థము చెప్పకూడదు.

1092 వ్యాఖ్యీక్షీరన్యాయము.

పులిపాలు బంగారుగిన్నెలోమాత్రమే ఉంచవీలవస్తుంది. చూ. సింహీక్షీరన్యాయము.

1093 వ్యంజకవ్యంగ్య న్యాయము

వ్యంజకమంటే ఒకఅర్థమును తోపజేసే సంజ్ఞ. అది ఒకశబ్దము తోచేరి దానికి విలక్షణమైన అర్థమునిస్తుంది. “అయ్యో, తమవంటి పండితులున్నారా?” అన్నప్పుడు ‘అయ్యో’ అనే శబ్దమువల్ల తాము పండితులుకారు అనేవిలక్షణమైన అర్థము వచ్చినది.

1094 వ్యవగతలేపాలాజ్ఞాన్యాయము.

ఆనబతుంబలో మట్టినింపి నీటిలో పడవేస్తే మునిగిపోతుంది. ఆమట్టి నీటిలో కరిగిపోతే తిరిగి తేలిపోతుంది. అట్లే ఆత్మ దేహముతో కూడి ఉండి సంచారములో ప్రవర్తిస్తుంది. దేహము సళించగానే ఊర్ధ్వగతిని పొందుతుంది. చూ. పరండబీజన్యాయము.

1095 వ్యవదేశిన్యాయము

ఒక్కధర్మమునందే రెండుధర్మములకు ఆరోపించడము వ్యవదేశము. దేవదత్తునికి ఒక్కడే కొడుకు. అతడేజ్యేష్ఠుడు, అతడేకనిష్ఠుడు, అన్నప్పుడు ఒక్కనియందే జ్యేష్ఠత్వమూ, కనిష్ఠత్వమూ కూడా ఆరోపించినాము. దానికే వ్యవదేశిన్యాయమనిపేరు.

1096 వ్యభిచారిణీన్యాయము.

వ్యభిచారిణి అయిన స్త్రీ ఇంటిపనులు చేసుకొంటు ఉన్నా తన కాముకుని హృదయములో తలంచుకొంటూ, ఆనందిస్తూనే ఉంటుంది. అట్లే, యోగి కర్మలను చేస్తూఉన్నా బ్రహ్మానందపనులై ఉంటాడు.

1097 వ్యాఖ్యానతోవిశేషప్రతిపత్తి గ్న హి సందేహాదలక్షణమే ఒకవిధియొక్క అర్థమును గురించి సందేహ మున్నప్పుడు, దానిని శిష్టులు చేసిన వ్యాఖ్యానమువల్ల తెలుసుకోవలెను.

1098 వ్యాఘ్రచోరధనుర్నాశయము.

పెద్దపులి పొదలలో పొంచుండి మృగములమీదికి ఎగురుతుంది. దొంగ ఒకచోటదాగుండి కన్నము తృప్త్యుతాడు. పిల్లు మొదట వంగి బాణమును విడిచిపెట్టుతుంది. అట్లే, దుష్టుడు వినయమును సటిస్తూ కొంప తీస్తాడు.

1099 వ్యాపక వ్యావృత్త్యా వ్యాప్య వ్యావృత్తిః

వ్యాపకముంటేనేకాని వ్యాప్యముండదు. వ్యాపకమనగా అన్యూనదేశకాలవృత్తిత్వము. అనగా, దేశకాలభేదములచేత విభజంపరానిది. వ్యాప్యమనగా అనధిదేశకాల నియమము. ఆకాశమును దేశకాలభేదములచే విభజంపవీలులేదు. అయినా ఆకాశమనే వ్యాపకము లేకపోతే, శబ్దమనే వ్యాప్యము ఉండదు.

1100 వీహిబీజ న్యాయము

ధాన్యముగింజలోని బియ్యపుగింజమీద పైని కళసరి పొట్లు తొక్క ఒకటిన్నీ దానికింప సూక్ష్మమయిన తవునులేబువులున్ను ఉంటవి. ఈరెండింటినీ తీసివేస్తే బియ్యపుగింజబయలుపడుతుంది. అట్లే సత్త్వగుణము పైని తమోగుణముచేతను దానికింది రజోగుణముచేతను ఆవరింపబడి ఉంటుంది. ఆరజస్తమో గుణములను తొలగిస్తే నిర్మలమైన సత్త్వగుణము బయలుపడుతుంది.

1101 ప్రీహిబీజన్యాయము.

ధాన్యము పండేలప్పుడు మొదట పై పొల్లుబడులు దేరుతుంది. తరువాతదానిలో మెత్త నిపదార్థముకలుగుతుంది. అంతకంతకూ ఆమెత్తని పదార్థము గట్టిపడి బియ్యపుగింజ అవుతుంది. పై పొల్లు తమోగుణముతో పోల్చవచ్చును. మెత్త నిపదార్థమును రజోగుణముతోను బియ్యపుగింజను సత్త్వగుణముతోను పోల్చవచ్చును. బియ్యపుగింజకు పై పొల్లు మొదలయినట్లు సత్త్వగుణమునకు తమోగుణము మొదలయిఉన్నది. అందుచేతనే తమోగుణప్రధానుడయిన శివుడు జగత్తునకు మూలకారణమని శైవులంటారు.

1102 శంకాభి స్సర్వ మాకాంతమ్.

ప్రతీవిషయమున్నూ సందేహముతో కూడుకొనిఉన్నది. ఏవని కూడా తప్పకుండా అయితీరుతుందని చెప్పడానికి ఏలులేదు.

1103 శంకూత్థాత దంష్ట్రోరగన్యాయము

కోరలు ఊడబెరికినపామువలె. (తనకుసహాయులైన వారిని నాశనము చేస్తే శత్రువు అపకారము చేయలేడు.)

1104 శకుని సూత్రీన్యాయము

పక్షిన్ని దానిని పట్టుకొనేవలయున్ను, ఎట్లుభిన్నములో అట్లే జీవమున్ను ఈశ్వరుడున్ను భిన్నులు. చూ. సదీనముద్రన్యాయము, శుద్ధోద లవణన్యాయము, చోరాపహర్యన్యాయము, పుంవిషయన్యాయము, నానావృక్షరసన్యాయము.

1105 శంఖవేలాన్యాయము.

ఒకవేళఅప్పుడు శంఖమును ఊడవలెనని నియమమున్నప్పుడు శంఖముయొక్క ధ్వనివిసబడగానే ఆవేళఅయిననని తెలుస్తుంది.

1106 శతపత్రీవత్రీభేదన్యాయము.

పద్మములోని రేకులను ఒకదానితరువాత ఒకదానిని చిదిమి

వేస్తే, తువకుపద్మయంతా నాశనమవుతుంది. ఒకపనిక్రమక్రమముగా జరుగగా అదిఒక్కసారిగానే అయినదని భ్రమపడినప్పుడు ఈన్యాయము వర్తిస్తుంది.

1107 శతం విహాయ భోక్తవ్యమ్

నూరుగురినుండి తప్పించి తాను భోజనము చేయవలెను.

1103 శతశ్లోకేన పండితః

నూరుశ్లోకములునేర్చుకొంటే పండితుడవుతాడు.

1109 శతే పంచాశత్ అనున్యాయము

నూటిలో ఏభయిదిమిడిఉన్నట్లు ఒకలాభము అందరికీ సమానముగాకలిగినప్పుడు వారిలోకొందరికి కలుగకపోదు.

1110 శత్రోరపి గుణావాచ్యాదోషావాచ్యాగురోరపి.

శత్రువునివైనా మంచిగుణములను చెప్పవలెను. గురువువైనా దోషములను చెప్పవలెను.

1111 శనైః శనైః షీపే త్పాదమ్

అసుగులు మెల్లమెల్లగా వేయవలెను.

1112 శరపురుషీయః అనున్యాయము

బాణముకొట్టగానే కోటగోడవెనుకనుంచి ఒకపురుషుడులేవగా అదివానికి తగిలిచచ్చినాడు. చూ. కాకతాలీయన్యాయము

1113 శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనమ్

ధర్మమును సంపాదించడమునకు శరీరమేముఖ్యసాధనము.

1114 శరీరం వ్యాధిమందిరమ్

శరీరము రోగములకుఇల్లు.

1115 శర్కరోన్మజ్జనీయ న్యాయము.

పైననుండి ఒకరు కంకర నీటిలోనికి వినరినాడు, అసమయముండే

నీటిలో మునిగి ఉన్నవాడు పైకిలేచినాడు. ఇదివెళ్ళి వానికి తగిలినది. చూ. కాకతాళీయన్యాయము, శరపురుషీయన్యాయము.

1116 శల్యకవానాఖున్యాయము.

చుంచువలె. చుంచుచిన్నఎలుక. అది పరుండి ఉన్నవారిపాదములను మెల్లగా కరుస్తుంది. అట్లేరాజుకూడా ప్రజలను అట్టే కష్టపెట్టకుండా పన్నులను గ్రహింపవలెను.

1117 శవోద్వర్తన న్యాయము.

శవమును మేల్కొనజేయ ప్రయత్నించునట్లు (నిష్ప్రయోజనమన్నమాట.) చూ. ఊషరవృష్టి న్యాయము, మొర.

1118 శశవిపాణ న్యాయము.

చెవులపిల్లికొమ్మువలె అసంభావ్యమన్నమాట. చూ. మూషకవిపాణ న్యాయము, గగనారవిందన్యాయము.

1119 శశినాసహ యాతి కౌముదీ, సహమేఘేన తడి త్ప్రళీయతే, ప్రమదా పతివర్తగాఐతి, ప్రతిపన్నం హి విచేతనై రపి.

వెన్నెల చంద్రుని అంటిపెట్టుకొని ఉంటుంది; మేఘముతో కూడా మెరుపుతీగ అంతరిస్తుంది; ఉత్తమస్త్రీలు పాతివ్రత్యమును పరిపాలిస్తారని అచేతనవస్తువులుకూడా తెలుపుతున్నవి.

1120 శాకాయ వా స్యాత్ లవణాయ వాస్యాత్.

(దమ్మిడి) కూరకయినా పనికివస్తుంది. ఉప్పుగిల్లుకయినా పనికి వస్తుంది (అనిపేదవాడనుకొంటాడు.)

1121 శాఖాచంద్రమణ న్యాయము.

(కోతులు) కొమ్మమీరిననుంచి కొమ్మమీరినికి ఎగురునట్లు.

1122 శాఖాచంద్ర న్యాయము.

శుక్లద్వితీయచంద్రుని చూపుమని ఒకడు తన స్నేహితుని అడిగినాడు. అప్పుడాస్నేహితుడు అతనిదృష్టిని ఒకప్రక్కకు సూత్రమే త్రిప్ప

డమునకు “అదిగో, ఆచెట్టుకొమ్మలలో విదియచంద్రుడున్నాడు” అని చూపినాడు. తరువాత, ఇతరనక్షత్రములనుంచి అతనిదృష్టిని మరల్చి డమునకు “అదిగో, ఆనక్షత్రములమధ్య ప్రకాశమానముగా ఉన్న వాడేచంద్రుడు” అనిచెప్పినాడు. అట్లే, బ్రహ్మమునుబోధించే అష్టాడు గురువు క్రమక్రమముగా శిష్యునిబుద్ధిని ఇతరనశ్యవస్తువులనుంచి మరల్చి బ్రహ్మముమీదనే బుద్ధి ఏకాగ్రముగా ఉండేటట్లు చేస్తాడు.

1123 శాబ్దీ హ్యకాంతౌ శబ్దేనైవ పూర్యతే.

మాటకుమాత్రము కలిగినకోరిక మాటతోనే ఫలిస్తుంది.

1124 శామ్యే త్ప్రత్యపకారేణ నోపకారేణ దుర్జనః.

దుర్జనుడు అపకారమువల్ల లొంగుతాడుగాని, ఉపకారమువల్ల లొంగడు.

1125 శిరశ్చేదేఽపిశతం న ఽదాతి వింశతిపంచకంతుప్రయచ్ఛతి శాకటికః.

బండివాడు “తలతరిగినా నూరుపాపాలివ్వను, ఏడుఇరవై లు ఇస్తాను.” అంటాడు. మూర్ఖునికి ఏదోఒకటేపట్టు. దానిని విడువడు.

1126 శిరో నాస్తి శిరోవ్యధా.

తలయేలేకపోతే తలనొప్పి ఎక్కడనుంచినస్తుంది. (బుద్ధిలేకపోతే శాస్త్రవాదము చేయగలడా?)

1127 శిరోవేష్టనేన నాసికాస్పర్శన్యాయము.

చూ. ద్రవిడప్రాణాయామన్యాయము.

1128 శిష్యాపరాధే గురో ర్దండః.

శిష్యుడుతప్పుచేస్తే గురువుకుదండన.

1129 శీతకిరణ క రావలంబన న్యాయము

చంద్రునికిరణములను పట్టుకొనప్రయత్నించినట్లు. శక్తికిమించిన ఫనిని చేసేటప్పుడు ఈన్యాయమున ర్తిస్తుంది.

1130 శీతలాప్రిస్త రన్యాయము

చలువరాతిని విగ్రహముగా చెక్కి పూజిస్తారు. దానినే తూనిక
రాయిగాకూడా ఉపయోగిస్తారు. పూజ్యభావముగాని నిరసనభావము
గాని భావనవల్లకలుగుతవి.

1131 శీర్షే సర్వో దేశాంతరే వైద్యః

తలమీద పాముఉన్నది. సర్పవైద్యుడు దూరదేశములోఉన్నా
డు. సమయమునకు సహాయముదొరకనప్పుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

1132 శీలం హి విదుషాం ధనమ్

విద్వాంసులకు శీలమేధనము.

1133 శుక నలికా న్యాయము

శుకము, నలికము, అనేవి అస్త్రవిశేషములు. ఫిరంగులవలె ఉం
టవి. అవిపైకిఅందముగా కనబడినా యుద్ధములో రథగజతురగములకు
చాలాహానిచేస్తవి. అట్లే పైకిమంచివాడుగా కనబడినా, దుష్టుడువెనుక
నుండి హానిచేస్తాడు.

1134 శుద్ధోదలవణన్యాయము.

మంచినీళ్ళుఉప్పు ఎల్లుబిన్నములో అట్లే జీవేశ్వరులుకూడా
భిన్నులు. చూ. శకునిసూత్రన్యాయము, నదీసముద్రన్యాయము, చో
రాపహర్యన్యాయము, పుంవిషయన్యాయము, నానావృక్షరసన్యాయము.

1135 శునఃపుచ్ఛమివానర్థం పాండిత్యం ధర్మవర్జితమ్.

ధర్మములేనిపాండిత్యము కుక్కతోకవలె నిర్ధర్మము.

1136 శుభస్య శీఘ్ర మశుభస్య కాలహరణమ్

మంచికార్యము చేయడమునకు త్వరపడవలెను. చెడుకార్యము
చేయడమునకు కాలహరణముచేయవలెను.

1137 శుష్కవైరం వివాదంచ న కుర్యాత్ కేనచిత్ సహ

ఎవరితోనూ వృథాశత్రుత్వముకాని వృథావాదముగాని పెట్టు
కొనకూడదు.

1138 శూకరవాటికాన్యాయము.

చక్కనిపువ్వులు, పండ్లుగలతోటలోనికి పంది ప్రవేశించి వాటి ననుభవించక అచ్చటి అమేధ్యమునేతింటుంది. అట్లే దుష్టుడు గుణములను గ్రహించక దోషములనే గ్రహిస్తాడు.

1139 శూరా హి ప్రాణతిస్త్రియాః.

శూరులయినవారు అణకువగానే ఉంటారు.

1140 శూర్పన్యాయము.

చేట ఊకను తొడును వేరుచేసి బియ్యమునుమాత్రము మిగుల్చునట్లు శిష్యుడు గురువుయొక్క సుగుణములనుమాత్రము గ్రహించి, ఆతని దోషములను విడిచిపెట్టును.

1141 శృంగగ్రాహికాన్యాయము.

ఆవులమందలోనికి పోయి ఇందులో నాఆవు యేది? అని ఆవుల కాపరిని అడుగుతే, వాడు ఆఆవును కొమ్ములతోపట్టుకొని చూపించేటట్లు, వస్తునిర్దేశముచేసేటప్పుడు దానిప్రధాన లక్షణమును నిరూపిస్తాము.

1142 శైలూషీన్యాయము.

నాటకములో వేషమువేసేస్త్రీ ఒక్కతేలయినా, వివిధవేషములను ధరించి, వివిధపాత్రములుగా నటిస్తుంది. అట్లే, ఉపమ అనే అలంకారము ఒక్కటేఉన్నా, అనేకార్థభేదములచేత ప్రతీపాద్యనేక అలంకారభేదములుగా కనిపిస్తుంది.

1143 శృశానవైరాగ్యన్యాయము.

శృశానమునకు వీరుగను తీసుకొనిపోయి తగల బెట్టేవరకూ, “అయ్యో, ఈజీవనమనిత్యమే” అని వైరాగ్యము కలుగుతుంది. ఇంటికి రాగానే తిరిగి సంసారముమీదభ్రాంతి కలుగుతుంది. చూ. పురాణావైరాగ్యన్యాయము, ప్రసూతివైరాగ్యన్యాయము.

1144 శ్యామరక్తన్యాయము.

బట్టకు శ్యామలవర్ణముపోతే, ఎరుపురంగువస్తుంది. వస్తువులకు ఏదో ఒకగుణము అంటేయే ఉంటుంది. గుణరహితమైన వస్తువుండదు.

1145 శ్యాలశునకన్యాయము.

ఒకడు తనభార్యకు కోపమురావడముకోసము ఒకకుక్కను పెంచి దానిని 'బావా' అనిపిలుస్తూ, తీట్టడము ఆరంభించినాడు. అతని భార్యకూడా ఆకుక్క తనతమ్ముడే అనుకొని దుఃఖించడానికి ఆరంభించినది. ఇట్లే, భ్రాంతిచేత 'ఇదినాది' అనుకొని దానికి హానికలిగినప్పుడు దుఃఖించడముకూడాను.

1146 శ్యేన కపోతీయన్యాయము.

డేగావచ్చింది, పావురము అక్కడనేవాలింది. డేగ పావురము నుచంపివేసినది. చూ. కాకతాలీయన్యాయము.

1147 శ్యేనాధికరణన్యాయము.

గ్రద్దను చేవలకు రాజుగా నియమించినట్లు (దుష్టునికి అధికారమివ్వడము.)

1148 శ్రద్ధామూల భక్తి.

శ్రద్ధఉన్నదేభక్తి.

1149 శ్రియం హి సతతోత్సాహీ దుర్బలోపి సమశ్నుతే.

బలహీనుడయినా నిరంతరప్రయత్నముచేత భాగ్యవంతుడవు అాడు.

1150 శ్రుతయాగికలాభే సత్యనన్వితచూఢార్థ స్త్యాజ్యః.

ఒకశబ్దమునకు ప్రసిద్ధమయిన యాగికార్థమున్నప్పుడున్ను, దానికిసరియైన రూఢ్యర్థములేనప్పుడున్ను, రూఢ్యర్థమును విడిచిపెట్టి, యాగికార్థమునే గ్రహింపవలెను. "మండమును. త్రాగుచున్నాడు" అన్నప్పుడు మండశబ్దమునకు మండపమనియు, సారాయమనియు, అని

ధారితముగా పెండర్థములున్నవి. అందుచేత, త్రాగుచున్నాడు అనేక్రియతో అన్వయించుచున్నది గనుక, మండశబ్దమునకు సారాయి అనే యాగికార్థమునే చెప్పకోవలెను.

1151 శ్రుతానుమితయోః శ్రుతసంబంధో బలీయాన్.

శ్రుతి, అనుమానము, అనేవాటిలో శ్రుతిప్రమాణమే ఎక్కువ బలముగలది.

1152 శ్రేయాంసి బహువిభూని భవంతి మహతామపి.

గొప్పవారికికూడా శ్రేయస్సునకు అనేకవిభుములుకలుగుతూ ఉంటవి.

1153 శ్వః కర్తవ్య మ్మద్యైవ కురు.

రేపుచేయవలసినపనిని ఈదినముననే చేయుము.

1154 శ్వపిశునన్యాయము.

లోభి కుక్కవంటివాడు. లోభి అస్థిరత గలిగిఉంటాడు; కుక్కకూడా అస్థిరత (ఎముకలమీదప్రీతి) కలది. లోభి వక్రమయిన బాలధి కలవాడు (చిన్నబుద్ధి, వక్రబుద్ధి)కలవాడు; కుక్కవక్రమయిన వాలముకలది; లోభికి జ్ఞాతివిరోధము హెచ్చు. కుక్కకూడా తక్కిన కుక్కలనుచూచి మొరుగుతుంది.

1155 శ్వపుచ్ఛన్నాశునన్యాయము.

కుక్కతోకపైకెత్తిచట్లు (నిష్ప్రయోజనమన్నమాట) చూ. ఊపరవృష్టిన్యాయము మొద.

1156 శ్వశుగృహం పరిమనుఖం, త్రిరాత్రాత్ శునకసమానః

మామగారిఇల్లు మంచిసుఖముగాఉంటుంది, మూడురాత్రులు దాటితే అల్లుడు కుక్కతోసమానుడవుతాడు.

1157 శ్వశుష్కాస్థిన్యాయము.

కుక్కఎండినఎముకనునాకినట్లు. దానినాలుకనుండి రక్తముకూరు

తూఉన్నా, అది ఆ ఎముకనువిడిచిపెట్టదు. అట్లేమూర్ఖుడు పనికి మాలి నవస్తువును పట్టుకొని విడిచిపెట్టడు.

1158 శ్వశ్రూనిర్గచ్ఛక్తి న్యాయము.

ఇంటికివచ్చినబిచ్చగాడిని కోడలుపొమ్మంటూ ఉంటే, అత్తగారు కోడలితో కొట్లాడి, తాచేస్వయముగా బిచ్చగాడిని పొమ్మన్నదట.

1159 శ్యానారోహే కతః సౌఖ్యమ్.

కుక్కమీద స్వారిచేస్తే ఏమిసౌఖ్యముకలుగుతుంది?

1160 పట్కర్ణో భిష్యతే మంత్రః.

ఆరుచెవులలో (అనగా మూడోవానికి తెలుస్తే) పడితే రహస్యము బయలుపడుతుంది.

1161 వజ్రాం రసానాం లవణం ప్రధానమ్.

ఆరురుచులలోను ఉప్పురుచిమొదటిది.

1162 వస్తాద్యన్యాయము

'ఆరింటిలోమొదటిది' అంటే ఏది మొదటిదో తెలియకపోతే దానిని నిర్దేశముచేయలేము.

1163 పావృ తిర్యగధికరణన్యాయము.

ఆరువంకలుగా చేసినసిద్ధాంతము. సరియైనసిద్ధాంతముకాదనుట.

1164 సకృదుచ్చరిత శృబ్దః సకృదేవార్థ మవగమయతి.

ఒకశబ్దమును ఉచ్చరించే ఉచ్చరించడములో దానిఅర్థమును కూడా తెలుపుతుంది. శబ్దమునకున్న అర్థమునకున్న అవినాశావసంబంధమున్నది.

1165 సక్తున్యాయము.

చేలపిండివలె. ముఖ్యమయినదానినివదలిపెట్టి తేలిక అయినపనులనుచేయడము.

1166 సంగగుణదోషన్యాయము.

గుణదోషములు సాంగత్యమువల్ల కలుగుతవి. నీరు కాలినఇను

ముమీదపడి ఆవిరిలయి సశిస్తుంది; తామరాకుమీద ఒక్కక్షణము నిలిచి ముత్యమువలెప్రకాశిస్తుంది. ముత్తైపుచిప్పలోపడి ముత్యమేలవుతుంది.

1167 సచ్చిద్రఘటాంబున్యాయము.

కన్నము పడినకుండలోనినీటివలె. మీదనుంచి నీరుపోస్తూఉంటే క్రిందినుంచి నీరుకారిపోతూఉంటుంది. అట్లే ఖర్చుపెట్టేవాడు ఎంతనం పాదించినా ధనముకూడబెట్టలేడు.

1168 సంతముపతిష్ఠతే సాధుః.

మంచివాడు మంచివానితో స్నేహముచేస్తాడు.

1169 సంతః స్వయం పరహితే విహితాభియోగాః

సజ్జనులు స్వయముగా పరోపకారమునుచేస్తారు.

1170 సతి కుడ్యే చిత్రమ్.

గోడఉంటే చిత్రమువ్రాయవచ్చును. భార్యపోయిన వానిని ఓదార్చడమునకు ఈన్యాయము ఉపయోగిస్తారు.

1171 సత్యేన లోకాః జయంతి.

సత్యమువల్ల లోకములను జయింపగలము.

1172 సతే భుక్తి ర్మతే నిద్రా.

సత్యములోభోజనము, మతములోనిద్రా. (నిర్విచారపురుషుడు.)

1173 సత్సంగజాని నిధనా న్యపి తారయంతి.

సజ్జనసహవాసముచేత చావునుకూడా దాటవచ్చును.

1174 సందశ పతిత న్యాయము.

పట్టుకారులో చిక్కుకొన్నట్లు. ఇటూ అటూ కడలలేకుండా పాదములో పట్టుపడినప్పుడు ఈన్యాయము పనికివస్తుంది.

1175 సందిగ్ధం సప్రయోజనం చ విచారమర్హతీ.

ప్రయోజనముగలకార్యము సందిగ్ధావస్థలోఉంటే, దానినిగమరిం

చి విచారము చేయవలసిఉంటుంది. తెలియని దానిని గురించిన్నీ, తెలిసినదానిని గురించిన్నీ, విచారముచేయనక్కరలేదు. సందిగ్ధముగాఉన్న దానిని గురించే విచారము ఆవశ్యకము.

1176 సందిగ్ధేషు వాక్యశేషాత్ -

సగముచదివినప్పుడు సందేహముకలుగుతే, మిగిలినదికూడా చదివితే సందేహము తీరిపోతుంది.

1177 సదనతోరుత్పత్తి నివృత్త్యసంభవేన పరస్పర విరోధే చ ప్రకారాంతర స్థితిః.

ఉన్నదానికి ఉత్పత్తిలేదు, లేనిదానికి నాశములేదు. గనుక, ఆ రెండింటిని విరోధము కలిగినప్పుడు, మరిఒకస్థితి సంభవిస్తుంది.

1178 సద్భావార్థాః ఫలతి స చిరేణోపకారో మహత్సు.

ఉపకారమనేవృక్షము సద్భావమనేనీటిచేత గొప్పవారియందు అచిరకాలములోనే ఫలిస్తుంది.

1179 సద్యో దదాతి చతురః సద్యోనాస్తీతి చతురతః;

వెంటనేఇచ్చేవాడు జ్ఞాన. ప్రస్తుతములేదనిచెప్పేవాడు అంత కంటేజ్ఞాన.

1180 సన్నియోగశిష్టానామన్యతరాపాయఉభయోరప్యపాయః

కలసి ఉన్న రెండువస్తువులలో ఒకదానికి అపాయము కలుగుతే రెండోదానికికూడా అపాయము కలుగుతుంది. “దేవదత్తుడు, యజ్ఞదత్తుడు, అనేవారిద్దరూ కలసి ఈపనినిచేయవలసినది” అనిచెప్పినప్పుడు, దేవదత్తుడు ఆపనినిచేయకపోతే యజ్ఞదత్తుడుకూడాచేయడు.

1181 సన్నిహితే బుద్ధి రంతరంగమ్.

రెండుశబ్దములు కలిసి ఉన్నప్పుడు అవి వాక్యములో దూరముగా ఉన్నప్పటికంటే ఎక్కువదగ్గరఅన్వయముకలిగిఉంటవి.

1182 సంవీతిభోజ్య స్యన్నాని.

అన్నమును సంతోషముతో తినవలెను.

1183 సంబంధశబ్దైర్వా తుల్యమేతద్.

అర్థమునుబట్టి శబ్దములసంబంధమును నిర్ణయింపవలెను. తల్లికి నమస్కరింపవలెను, తండ్రికిశుశ్రూషచేయవలెను, అనిచెప్పినప్పుడు ఎవనితల్లికివాడు నమస్కరింపవలెను. ఎవనితండ్రికివాడు శుశ్రూష చేయవలెను, అని సంబంధమువల్లనే తెలుస్తుంది, ప్రత్యేకముగాచెప్ప నక్కరలేదు.

1184 సంభవతి సామానాధికరణ్యే వైయధికరణ్యస్యాఽన్యాయ్యత్వమ్.

ఏకాశ్రయముగల వస్తువులకు, అనేకాశ్రయత్వమును చెప్ప కూడదు.

1185 సంభవవ్యభిచారాభ్యాం స్యాద్విశేషణ మర్థవత్.

'కుండనీలముగాఉన్నది' అన్నప్పుడు నీలత్వమునీలికుండయందు వర్తిస్తుంది. పచ్చకుండయందు పట్టదు. అందుచేత 'కుండ' అనేదానికి నీలము అనే విశేషము అర్థవంత మవుతుంది.

1186 సంభవత్యేకవాక్యత్యే వాక్యభేదో హి నేవ్యతే.

ఒకవాక్యములో అర్థము స్పష్టముగాఉన్నప్పుడు, దాని అర్థమును తెలుపడమునకు మరిఒకవాక్యమును ఉదాహరింప నక్కరలేదు 'పశునా యజేత' అనేవాక్యములో యాగమును పశువుతో చేయవలెను, అనేవోట యజ్ఞములో ఒకపశువును వేయవలెను, అని అర్థముకాని ఒక్కపశువుతో ఒక్కయజ్ఞమును మాత్రమే చేయవలెనని అర్థముకాదు.

1187 సమం స్యా దశ్రుతత్వాత్.

ప్రత్యేకముగా కొన్నివిధులనుగురించి చెప్పనప్పుడు, ఆవిశేషము ప్రతీవిధికిన్నీ ప్రత్యేకముగా వర్తిస్తుంది. ఒకొక్కమంతరిము చెప్పి, ఒకొక్క ఆహుతి చేయవలెనని స్మృతి.

1188 సమాగమా స్సమాపగమాః.

ఒకదగ్గరచేరేవస్తువులు, ఎప్పటికయినా విడిపోవలసినవే. అట్లే, బంధుమిత్ర కళత్రాదులు కూడాను.

1189 సమానశీలవ్యసనేషు సఖ్యమ్.

సమానస్వభావమున్న, సమానవ్యసనములున్న గలవారికి స్నేహము కలుగుతుంది.

1190 సమీపలక్షకశబ్దమంగీకృత్య తదర్థః క్రియతే.

ఒకశబ్దమునకు సరియైన అర్థమునుగురించి వివాదమున్నప్పుడు, దానికిదగ్గరగా ఉన్న అర్థమునుచెప్పవలెను. “రాహుదర్శనమువల్ల సర్వవర్ణములవారికిన్ని సూతకముకలుగును” అని స్మృతి. అయితే, రాహువనేవాడేలేదు. భూమియొక్క ఛాయకే రాహువనిపేరు, అని కొందరంటారు. అప్పుడు, సూర్యచంద్ర గ్రహణకాలములందు అని అర్థముచెప్పుకోవలెను.

1191 సముదాయే వాక్యపరిసమాప్తిః.

మొత్తముమీదచెప్పిన అర్థము మొత్తమునకే చెందుతుంది గాని, దానిలో ప్రత్యేకభాగములకు చెందదు. “ఈగ్రామమువారినుండి వేయిరూపాయలు అపరాధము రాబెట్టవలెను” అంటే, మొత్తము మీద వేయిరూపాయలు రాబెట్టవలెనని అర్థముగాని, గ్రామములోని ఒక్కొక్కని వద్దనుండి రాబెట్టవలెనని అర్థముకాదు.

1192 సముద్రో మాపః ప్రవిశంతి యద్వత్.

గంగా, నర్మదా, గోదావరీ, కృష్ణా, కావేరీ, సింధు, మొదలయినగొప్పనదులు, అనేకవిధములయిన వర్ష, రస, గంధ గుణములు కలిగినవయినా, తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు మొదలయిన వర్ణములను కలిగిఉన్నా, తీసి, ఉప్పు, మొదలయిన రుచులుకలిగిఉన్నా, సువాసన, దుర్వాసన మొదలయినవాసనలు కలిగిఉన్నా, తేలిక, బరువు, మొదలయిన గుణములుగల నీళ్ళను కలిగిఉన్నా, వేరువేరుపేళ్ళనుకలిగిఉన్నా,

సముద్రములోనికిపోయి, తమప్రత్యేకగుణములనువిడిచి, అఖండానంత
సముద్రములో లీనములయిపోయేటట్లు, ప్రత్యేకజీవాత్మలు తమతమ
ప్రత్యేకగుణములను విడిచిపెట్టి, అఖండానంతవరబ్రహ్మములో తుదకు
లీనములైపోవును.

1193 సముద్రీమృష్టిన్యాయము.

సముద్రీములోపడిన వర్షమువలె (నిష్ప్రయోజనమయినది.)
చూ. ఊపరవృష్టి, జలతాడన, జలమంథన, శవోద్వర్తన, వృతమా
రణ, పిష్టపేషణ, అంధదర్పణ, శ్వపుచ్ఛోన్నానున, కాకదంత
పరీక్షా, గర్దభరోమగణనా, అరణ్యరోదన, మూర్ఖసేవన, బధిరకర్ణ
జప, నహివివాహానంతరం వరపరీక్షా, కృతేకార్యే కింముహూర్తప్ర
శ్న, సుప్తడింభముఖచుంబనన్యాయములు.

1194 సమూహాలంబనన్యాయము.

ఒకవాక్యములో అనేకశబ్దములుండి, వాటిలో ప్రత్యేకశబ్దము
లకు అన్వయముకుదురకపోతే, శబ్దముల కన్నిటికిన్నీకలిపి అన్వయ
ముకుదురుతుంది.

1195 సర్వ ఇమే స్వభూత్యర్థం ప్రవర్తంతే.

ప్రతీవారున్న తమ అభివృద్ధికోసమే ప్రయత్నిస్తారు. చూ.
సర్వః స్వార్థంసమీహతే; నను స్వార్థవరో లోకః.

1196 సర్వః కల్యే వయసి యత తే లబ్ధు మర్థాన్ కుటుంబీ.

సంసారి సరియైనవయస్సులోనే ధనమును సంపాదించప్రయత్ని
స్తాడు.

1197 సర్వం కార్యం సకారణమ్.

కారణములేనిదీ కార్యముపుట్టదు. మట్టి, కుమ్మరీ, లేనిదీకుండపుట్ట
దు. చిత్రీకారుడులేనిదీ చిత్రముపుట్టదు. అట్లే, జగన్నిర్మాతయైన
యీశ్వరుడులేనిదీ జగత్తుకలుగదు.

1198 సర్వం ఖలస్యచరితం మశకః కరోతి.

దోమసరిగా దుష్టునివలె సంచరిస్తుంది. దోమ దుష్టునివలెనే ముందరఉన్నప్పుడు కాళ్ళమీదపడి (కరుస్తుంది), వెనుకకుపోయి గట్టిగా పొడిచిర క్తముపీల్చుతుంది. చెవిదగ్గరచేరిచక్కగా సంగీతముపాడుతుంది. (ముక్కులోను, చెవులలోను) అవకాశముచూచుకొని చప్పనలోనికి ప్రవేశిస్తుంది.

1199 సర్వనాశే సముత్పన్నే హ్యర్థం త్యజతి పండితః

అర్థేన కురుతే కార్యం సర్వనాశో హి దుస్సహః

(అర్థనాశే సముత్పన్నే సర్వం త్యజతి దుర్మతిః.)

పండితుడయినవాడు తనసర్వధనమున్నూ పోబోయేటప్పుడు, దానిలో సగమునువదిలెట్టుకొని, మిగిలినసగముతో కార్యముచేసుకొంటాడు. సర్వమున్ను నాశముచేసుకొనడము దుస్సహముకదా. (మూఢుడు తనధనములో సగమునకునాశముకలుగునప్పుడు అంతటిసీవదలుకొంటాడు.)

1200 సర్వం వదం హస్తీవదే నిమగ్నమ్.

చిన్నజంతువుల అడుగుజాడలు ఏనుగుకాలిజాడలో ఇమిడిఉన్నట్లు. పెద్దదానిలో చిన్నవస్తువుఇమిడిఉన్నప్పుడు ఈన్యాయమువర్తిస్తుంది.

1201 సర్వమేకం జగన్నాథే.

జగన్నాథములో అందరూ సమానమే (జాతిభేదములేదు.)

1202 సర్వం వాక్యం సావధారణమ్.

అవధారణము క్రియాన్వితము, విశేషణాన్వితము, విశేషాన్వితము, అని మూడువిధములు. ఉత్పలమునల్లగాఉండును, అనేవాక్యము క్రియాన్వితమయిన అవధారణమును కలిగిఉన్నది. శంఖము తెల్లనిది అన్నప్పుడు విశేషణాన్వితమయిన అవధారణముచెప్పబడినది. పార్థుడు మాతృమేధసుర్ధుడు అన్నప్పుడువిశేషాన్వితమయిన అవధారణము,

1203 సర్వం విశేషణం సావధారణమ్.

ఒకపస్తువునుగురించి ఒకవిశేషణముచెప్పినప్పుడు, అది అవిశేషణమాత్రమేకాని అంతకెక్కువఅయిఉండదు. శంఖము తెల్లనిది అని చెప్పినప్పుడు అది మరియొకరంగుకలిగి ఉండదని చెప్పినట్లే.

1204 సర్వవేదాంత ప్రత్యయః.

సర్వవేదాంతములవల్లను ఒక్కపరబ్రహ్మమే తెలియబడుతుంది.

1205 సర్వశాఖాప్రత్యయ మేకంకర్మ.

ఆయాశాఖలవారు చేసేకర్మ భిన్నభిన్నముగా ఉన్నా, చేసేకర్మ మాత్రము ఒక్కటే. ఎట్లునగా సర్వవేదశాఖలవారున్న అగ్నిహోత్రము భిన్నముకాకుండా చూచుకొంటారు. కాని, కొందరు 'ఉది తేజహోతి' అని శ్రుతిని ఆశ్రయించి సూర్యోదయమయినతరువాతను మరికొందరు 'అనుది తేజహోతి' అనేశ్రుతినాశ్రయించి సూర్యోదయముకాక ముందును అగ్నిహోత్రమును వేల్చుతారు. కాని, ఇద్దరుచేసేకర్మకూడాఒక్కటే.

1206 సర్వస్య ఖలు కులవిద్యా బహుమతా.

ప్రతీవారికిన్నీ కులవిద్యమీద శౌరవముంటుంది.

1207 సర్వః స్వార్థం సమీహి తే.

ప్రతీవాడున్ను తనలాభమునే కోరుతాడు. సర్వభావస్వభూత్యర్థం ప్రవర్తంతే, ననుస్వార్థపరోలోకః.

1208 సర్వాపేక్షన్యాయము.

అనేకశబ్దములకు కలిపిచెప్పబడిన అర్థము, ప్రత్యేకశబ్దములకు అన్వయించదు. భోజనమునకు అనేకులను పిలిచి, అందులో ఒక్కడు ముందుగావస్తే, అందరూవచ్చేదాకా వాడు కూర్చోవలసినదేకాని, వానికి ప్రత్యేకముగా ముందుగా భోజనముపెట్టముగదా.

1209 సర్వారంభాహిదోషేణ ధూమేనాగ్నిరివాప్యతా.

1225 స సుహృద్ వ్యసనే యః స్యాత్.

కష్టమునకయినవాడే స్నేహితుడు.

1226 సప్రీకో ధర్మమాచరేత్.

భార్యతోకలసి ధర్మమునాచరింపవలెను.

1227 సహచరితాసహచరితయోః సహచరితస్యైవగ్రహణమ్.

కలసిఉండేవస్తువులు, కలసిఉండని వస్తువులు, వీటిలోకలసిఉండే వస్తువులనే గ్రహించవలెను. రామలక్ష్మణులు, అన్నప్పడు రాముడు దశరథకుమారుడైన రాముడవుతాడుగాని పరశురాముడుగాని బలరాముడుగానికాడు. ఎందుచేతనంటే లక్ష్మణుడు దశరథరామునితోనే ఉంటాడుగనుక.

1228 సహవాసతః పుణ్యగుణాభవంతి.

సహవాసతః దోషగుణాభవంతి.

సహవాసమువల్లనే మంచిగుణములుకాని, చెడుగుణములుగాని కలుగుతవి.

1229 సహసా విదధీత స క్రియామ్.

ఏవనిన్ని తొందరపడి చేయకూడదు.

1230 సాక్షాత్ప్రకృతౌ వికారలయః.

కుండపగిలినప్పుడు దాని పరమాణువులకు నష్టముకాలేదు. అట్లే ప్రకృతిలో ఆయావికారములు లయములగునుగాని, ప్రకృతిమాత్రము నిత్యముగానే ఉంటుంది.

1231 సాధనానుష్ఠానతంత్రా హి సాధ్యసంసిద్ధిః.

ఒకపనిని నిర్వహించడమునకు తగినసాధనముల నుపయోగింపవలెను. బ్రహ్మానందప్రాప్తి కి నిత్యానిత్యవస్తువివేకము, ఇహాముత్యార్థ ఫలభోగవిరాగము, శచుడమాదిష్కటసంపత్తి, ముముక్షుత్వము, అనే సాధనములుండవలెను.

1232 సాపేక్ష మసమర్థవత్.

శబ్దార్థమునకు మరిఒకశబ్దముకావలసిఉండగా, ఆ అపేక్షితశబ్దమును చెప్పకపోతే, మొశటిదానికి అర్థముండదు.

1233 సామర్థ్యయోగన్యాయము.

సామర్థ్యమువల్ల పనులు సిద్ధిస్తవి. స్వతంత్రుడై శక్తి గలిగినవాడు తనయిష్టమువచ్చిన పనిని చేయగలడు.

1234 సామాన్య వాక్యస్య విశేషవాక్యానురోధాద్విశేష పర్యవసానమ్.

సామాన్యవాక్యమువెంట విశేషవాక్యముకూడాఉంటే, విశేషవాక్యమునకే ప్రాబల్యము. ఈపనిని చేయవలెను, ఈవిధముగా చేయవలెను, అన్నప్పుడు విశేషముగా చెప్పినవిధముగానే చేయవలెనని యభిప్రాయము.

1235 సామాన్యాతిదేశే విశేషానాతిదేశః.

ఒకవిషయమును ఒకవ్యక్తియందు ఆరోపించినప్పుడు, ఆవిశేషణము ఇతరవ్యక్తులకు కూడా అన్వయించకూడదు. “ఈక్షత్రియుని యెడల బ్రాహ్మణునియందువలెనే సంచరింపవలెను” అన్నప్పుడు ఇతరక్షత్రియులయెడలను అట్లే సంచరింపవలెనని అర్థముకాదు.

1236 సామృతైః పాణిభిర్ద్వంతి గురవో న విఘోక్షీతైః

లాలనాశ్రయ్యిణో దోషాస్తాడనాశ్రయ్యిణో గుణాః.

గురువులు అమృతహస్తములతో శిక్షిస్తారు. విషముపూసిన చేతులతో కొట్టరు. శిష్యునిలాంచితే దోషములు అబ్బుతవి, శిక్షిస్తే గుణములు అబ్బుతవి.

1237 సారల్యం సత్తమో మార్గః.

సరళబుద్ధి కలిగిఉండడమే అన్నిటికంటే మంచిమార్గము.

1238 సారల్యం సరలే కుర్యాత్, శతే శాశ్యం సమాచరేత్,

సరళముగాపోయేవానితో సరలముగా ప్రవర్తించవలెను. దుష్టునితో దుష్టముగా ప్రవర్తించవలెను.

1239 సార్వజనీన స్తుల్యాయవ్యయః.

అనేకమందిని నేమిచేవారికి ఆయమూ ఉండదు. వ్యయమూ ఉండదు. (చూ. సుతజన్మమృతి న్యాయము.)

1240 సావకాశ నిరవకాశయో ర్నిరవకాశో బలీయాన్.

ఒకవిధిని ఎల్లప్పుడూ చేయవలెను, ఒకవిధిని కొన్నిసమయములందు మాత్రమే చేయవలెను, అనేవాటిలో ఎల్లప్పుడూ ఆచరింపవలసినవిధి బలవంతమైనది. “మాహింస్యాత్సర్వభూతాని” ఏభూతమును హింసించకూడదు, అనేవిధి నిరవకాశమయినది. “శ్వేతచూలభేత” యజ్ఞపశువుగా తెల్లనిమేకను తేవలెను. అనేవిధి సావకాశమైనది. అంటే, యజ్ఞకాలమందే ఆవిధివర్తిస్తుంది. అందుచేత జీవహింస కూడదు అనేవిధి బలవంతమైనది.

1241 సిద్ధమన్నం పరిత్యజ్య భిక్షామటతి దుర్మతిః.

తెలివితక్కువవాడు సిద్ధముగాఉన్న అన్నమువశిపెట్టి, బిచ్చమెత్తుకొంటాడు.

1242 సిద్ధమరయుత్యానువాదః.

సముదాయమునుంచి, ఒక అవయవమును వేరుచేయడమునకు అవయుత్యానువాదమనిపేరు. అట్లుచేయుటయే సులభసాధ్యము.

1243 సింహమృగన్యాయము.

సింహములకున్న, లేడికిన్ని, ఎడతెగని వైరము. చూ. అహినకులన్యాయము.

1244 సింహ మేష న్యాయము.

ఒకగొల్లవాడు ఒకసింహపుష్పిల్లను పట్టుకొని, తనగొట్టలతోకూడా పెంచుతున్నాడు. ఆసింహపుష్పిల్ల గొట్టలతోకలసి, వాటిమోస్తరు

గానే సంచరిస్తూ పెద్దదయిన తరువాతకూడా, తానుగొట్టకాదని తెలుసుకోలేక, ఒకరీతిగొట్టిననుకొని, వాటివలె గడ్డిని, ఆకులుతని జీవిస్తున్నది. అట్లే, అజ్ఞానముచేత ఆత్మ తాను దేహమునే అని అనుకొంటుంది.

1245 సింహావలోకనన్యాయము.

సింహము ఒకమృగమునుచంపి, ముందుకుపోయి, తిరిగీవెనుకకు చూచి, మరొకమృగము కనబడితే, మళ్ళీవెనుకకుపోయి, దానినికూడా చంపివేస్తుంది. అట్లే, ఒకసిద్ధాంతమును చేసేవాడు తనబుద్ధికి తోచిన యుక్తులన్నీచెప్పి, తుదకు తనప్రతిపక్షిచెప్పి ఇతరప్రతియుక్తులనుకూడా ఖండించడమునకు, ఉత్తరగ్రంథమును ఆరంభిస్తాడు.

1246 సింహీ క్షీరన్యాయము.

సింహముపాలు బంగారుగిన్నెలోమాత్రమే విరిగిపోకుండాఉంటుంది అట్లే, గురూపదేశము శమాదిసాధనసంపన్నుడైన సచ్చిష్యుని యందేఫలిస్తుంది.

1247 సుఖం హి దుఃఖాన్యనుభూయ శోభతే.

దుఃఖము లనుభవించినతరువాత కలిగినసుఖము ఎక్కువసుఖముగాకనబడుతుంది.

1248 సుగుణో నిర్గుణో వాఽపి సహాయోబలవత్తరః

గుణవంతుడుకానీ, గుణహీనుడుకానీ, సహాయుడుమంటేఎక్కువ బలము.

1249 సుతజన్మ మృతినన్యాయము.

ఒకడు ఒక దేవతనారాధించి ఒకకొడుకునుపొందినాడు. తరువాత మరొకదేవుని ఆరాధిస్తే ఆదేవుడు మరొకకొడుకునిచ్చినాడు. ఇందువల్ల మొదటిదేవునికోపమువచ్చి తానిచ్చినకొడుకును చంపివేసినాడట. ఎవరోఒకరిని నమ్ముకొనిఉండవలెనని దీని అభిప్రాయము

1250 సుందోపసుందన్యాయము

నుందోపనుందులనే ఇద్దరురాక్షసులుండేవారు. వారు అన్నదమ్ములు. వారు అన్యోన్యప్రేమతో ఉండి, లోకులను హింసిస్తూ ఉండేవారు. వారిని చంపడమునకు దేవతలు తిలోత్తమ అనే అప్పరసనుపంపించగా, దానికోసము వారిద్దరూ జగడిమాడి ఒకరినొకరు చంపుకొన్నారు.

ఇతరసమయాలలో అన్యోన్యముగా ఉన్నా, ఇద్దరికీ ఒకటేవస్తువు కావలసివచ్చినప్పుడు మాత్రము ఆన్నేహము ఎందుకూపనికిరాదు.

1251 సుప్తడింభముఖచుంబన న్యాయము.

వరుండిఉన్న శిశువు మొగమును ముద్దుపెట్టుకొన్నట్లు (నిష్ప్రయోజనమన్నమాట.) చూ. ఊషరవృష్టిన్యాయము, మొర.

1252 సుపేటికాస్థాపనన్యాయము.

తమకున్నమంచివస్తువులను ప్రాతపెట్టెలలోనుంచితీసి, క్రొత్తపెట్టెలో ఉంచుకొన్నట్లు, ప్రాజ్ఞులు తమబుద్ధిని ఈశ్వరునియందు స్థాపించుకొంటారు.

1253 సుప్తప్రబుద్ధ న్యాయము.

నిద్రపోయి మేల్కొన్నట్లు. నిద్రిస్తూ ఉన్నప్పుడు అంతకు పూర్వమున్న జ్ఞానము విస్మృతమయినా, మేల్కొనగానే పూర్వజ్ఞానము కలుగుతుంది. అట్లే, ఆత్మ అజ్ఞానములో ఉన్నంతకాలమూ తన్ను తాను మరచిఉన్నా, ఆ అజ్ఞానముపోగానే నిజతత్త్వమును తెలుసుకొంటుంది.

1254 సుభగాబాలోదితాఖ్యాంకా న్యాయము.

దాది బాలునికి చెప్పినకథవలె. ఒకదాది ఈక్రిందికథను చిన్నపిల్లవానికి చెప్పుతున్నది. “అనగా అనగా ముగ్గురు రాజకుమారులుండేవారు. అందులో ఇద్దరు పుట్టలేదు. మూడోవాడు తల్లికడుపులోనే ఉన్నాడు. వారు ధర్మాత్ములై ఉత్పత్తిపట్టణములో ఆడుకొంటూ ఉండేవారు. వారు ముగ్గురూ తమ ఉత్పత్తిపట్టణమును వదిలి నేటకు పోతూ దారిలో ఆకాశముమీద పండ్లతో పంగిఉన్న చెట్లను చూచినారు, వారు

అచ్చటికిపోయి భవిష్యన్నగరమును ప్రవేశించి, ఇప్పటికికూడా వేటాడుతూ ఉన్నాడు" అని. పిల్లవాడు ఊహిస్తున్నాడు, కథనిజమునుకొని వింటున్నాడు. అట్లే ఈఉత్తుత్తి సంసారము నిజమునుకొని, విచారము చేయక, మనముప్రవర్తిస్తూఉంటాము.

1255 సుభగాభిక్షున్యాయము.

షోకుగానూఉండవలెను, సన్యాసికూడాకావలెను. రెండువిరుద్ధ ధర్మములు ఏకవస్తువునందు ఏకకాలమున సిద్ధింపవు అనుట.

1256 సువర్ణన్యాయము.

బంగారమును సుత్రైతోకొట్టి సాగదీసి ముక్కలుచేసి కాల్పుతూ ఉన్న కొద్దీ దానికివన్నెవస్తుంది. అట్లే, శాస్త్రమునుగురించి మననము చేస్తూ ప్రశ్నలుచేస్తూ విచారిస్తూ ఉన్న కొద్దీ రోగుకువస్తూఉంటుంది.

1257 సూచీకటాహన్యాయము.

కమ్మరివానివద్దకు ఒకడుపోయి 'నాకుఒక పెద్ద అండానుచేయుము, అనిచెప్పినాడు. ఆవెంటనే మరిఒకడుపోయి "నాకొక సూచీచేసిఇయ్యి" అని అడిగితే కమ్మరి అండాను చేయడమునకు ఆరంభించక సూచినే మొనటచేస్తాడు. సుబధమైనపనిని వదలిపెట్టి కష్టమయినదానిలోనికి ఎవ్వరూదిగరు.

1258 సుచీముఖన్యాయము.

చలికాలములో కొన్ని కోతులు చలిచేతవణకుతూ, గురివెండగింజలు అగ్నికణములనుకొని వాటినిప్రోగుచేసి చుట్టూకూర్చున్నవి. కాని, వాటికి చలిపోలేదు. మిక్కిలివణకుతూఉన్నవి. అప్పుడు, సూచీముఖమనే ఒకపక్షివాటినిచూచినప్పుడు, "ఓమూర్ఖులారా, అవి అగ్నికణములుకావు, గురివిండగింజలు. గాలిలేని ఒకగుహలోనికిపోండి" అన్నది. దానిని ఒకముసలికోతిని, "నీకు మాఊను ఎందుకు, నీదారిని నీవుపో" అన్నది. ఆసూచీముఖము ఊహకోక తిరిగి అట్లేఅన్నది. దాని

మీద ఒకకోటికోటిపమువచ్చి, దానిరెక్కలుపట్టుకొని నులిమి చంపివేసి నది. అక్కరలేని ఊసులలోనికి పోకూడదు.

1259 సూచీ ముఖీన్యాయము.

చూ. సూచీముఖీన్యాయము.

1260 సూత్ర శాటికా న్యాయము.

ఒకడు ఒకనేతగానివద్దకుపోయి “ఈనూలుతో బట్టరునేయుము” అనిచెప్పినాడు. ఆనేతగాడు, “బట్టరునే మడ మీమిటి? నేసినతరువాతగదా బట్టలవుతుంది? అందుచేత నూలుముందుగాని, బట్టముందుకాదు. నూలును ఉపయోగించి బట్టలయేటట్లు చేయమని ఈతని అభిప్రాయ మైఉంటుంది” అని తర్కించుకొన్నాడు.

1261 సూర్యస్తన్యాయము.

సూర్యుడస్తమించగానే జారదోరాదులు బయలుదేరేటట్లు, రాజమృతినొందగానే శత్రువులుబయలుదేరుతారు.

1262 సేవకాన్నం పురాతనమ్.

ప్రాతసేవకునికి ప్రాచీనఅన్నము.

1263 సైంధవోదకన్యాయము.

సముద్రములోని ఉదకమువలె. సముద్రోదకము సూర్యకిరణములచేత ఆవిరిలయి మేఘరూపమునుపొంది, వర్షించి, నదులద్వారా తిరిగిసముద్రములోనేకలుస్తుంది. అట్లే, పరమాత్మ ఉపాధిభేదముచేత వివిధజీవాత్మలుగా కనిపించి, తుదకు పరమాత్మలోనే కలుస్తుంది.

1264 సోపానావరోహన్యాయము.

మేడమెట్లను ఒకదానితరువాత మరిఒకదానిమీదుగా ఎట్లు ఎక్కుతామో మేడమీదినుంచి దిగినప్పుడుకూడా ఒకమెట్టుతరువాత మరియొక మెట్టుదిగుతూ క్రిందికిరావలెను. అట్లే బ్రహ్మమనేపదార్థమును తెలుసుకొనడమునకు దానిలోఅంతర్భూతములయిన ఇతర విషయములను క్రమక్రమముగా విభజించి తెలుసుకోవలెను.

1265 సోపానారోహన్యాయము.

మేడమీదికి ఎక్కివాడు ఒక్కసారిగా మీదికి ఎగిరిపోలేడు. మేడ మెట్లను ఒకదానితరువాతమరొకదానిమీదికిపోతూ తుట్టతుడకు మేడ మీదికిపోతాడు. అట్లే, బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందగోరేవాడు క్రమక్రమముగా సాధనచేసి అజ్ఞానమును క్రమేణవదలిపెట్టి తుడకు బ్రహ్మమును తెలుసుకొంటాడు. (చూ. భిక్షుపాదప్రసరణన్యాయము.)

1266 సైహ మహతో వంశస్తంబాలటృప్తానుకృత్యతే.

ఊరబిచ్చుకను పెద్దవెదురుతో కొట్టినట్లు (చిన్నపనిచేయుటకు పెద్దప్రయత్నముచేయడము.) పిచ్చుకమీద బ్రహ్మశ్రుతుని తెనుగు సామెత.

1267 స్తనంధయన్యాయము.

పాలుకుడిపి పరుండబెట్టినశిశువు మెత్తనిప్రక్కమీదనిద్రపోతూ జ్ఞానరహితుడేలయినా, సుఖమూర్తివలెకనిపిస్తాడు. అట్లే, బ్రహ్మనందతత్పరుడైనవాడుకూడాను.

1268 స్తుత్యై బలే తు బలవాన్ పరికోప మేతి.

బలవంతుడు బలవంతునిమీదనే విక్రమముచూపిస్తాడు.

1269 స్థవీరగుడన్యాయము.

ముసలివాడు చేతితోవినరినకట్ట గురితప్పిపోయేటట్లు, (సరిగా ప్రయోగించనిశబ్దము అనుకొన్న అర్థమునివ్వదు.)

1270 స్థాన స్థితః కాపురుషోఽపి సింహః.

తనస్థానములోఉన్న ఒలహీనుడు కూడా సింహమవుతాడు. (స్థానబలముగాని తనబల్మికాదయా.)

1271 స్థాలీఘలాకన్యాయము.

అన్నము ఉడికినదోలేదో తెలుసుకొనడమునకు గిన్నెలోని ఒకమేతుకు పట్టుకొనిచూస్తే చాలును. అట్లే, ఒకడు పండితుడోకాడా తెలుసుకొనడమునకు ఒక్కప్రశ్నకిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమే చాలును.

1272 స్థావరజంగమ విషన్యాయము.

నాభిమొరలయిన స్థావరవిషములున్ను, సర్పములు మొరలగు వాటి జంగమవిషములున్ను, ఇతర విషములచేత విరుగుచుపొందును. అట్లే, శుక్తిలో రజతమున్న దనేభ్రాంతి, జ్ఞానముచేత నిరస్తమవుతుంది.

1273 స్థితస్యగతిశ్చింతనీయా.

పోయినదానికోసమువిచారించక, ఉన్నదానినిచూచుకోవలెను.

1274 స్థూణనిఖనన న్యాయము.

ఒకకట్టస్తంభమును భూమిలో పాతేటప్పుడు దానిని ఇట్లూ అట్లూ గుంజి స్థాపిస్తే దృఢముగా నిలుస్తుంది. అట్లే, శిష్యునికి గురువు పదిసార్లు పాఠముచెప్పతూఉంటే, అది దృఢముగా నాటుకపోతుంది.

1275 స్థూలాత్ సూక్ష్మం జ్యాయః.

స్థూలమైనదానికంటే సూక్ష్మమయినదిమేలు. మొద్దుబుద్ధి కంటే, సూక్ష్మబుద్ధి ఉత్తమమైనది గదా.

1276 సిద్ధజన సంవిధక్తం దుఃఖం సహ్యవేదనం భవతి.

స్నేహితులతో పంచుకొన్న దుఃఖవేదననుసహించుకోవచ్చును.

1277 స్నిగ్ధోఽనో న ఖలు చింతయతే స్వపీడామ్.

స్నేహితులుగలవాడు తన బాధనుగురించి ఆలోచించడు.

1278 స్నేహదీపన్యాయము.

చమురులేకపోతే దీపమారిపోయినట్లు (ధనములేకపోతే, గొప్ప కూడాపోతుంది.) చూ. వాతప్రదీపన్యాయము, జ్ఞానమజ్ఞానస్వైవని వర్తకమ్.

1279 స్నేహాత్మకస్తంతో రంతర్మర్మాణి సీవ్యతి.

స్నేహమనేదారము మనస్సులోకలిగే చిద్రములను కుట్టుతుంది.

1280 స్నేహే చ బంధుర్న కదాపి దూరః.

న్నేహముంటే, న్నేహితుడు దూరముగా ఉన్నా దూరమని పించదు.

1281 స్ఫటిక తాపిత్యన్యాయము.

స్ఫటికశిలమీద మోదుగుపువ్వునుంచి తే ఎఱ్ఱగాకనబడుతుంది. ఆపువ్వును తీసివేస్తే యథాప్రకారముగాఉంటుంది. అట్లే, ఆత్మకు దేహముతో సంబంధముకలుగుతే త్రిగుణాత్మకమవుతుంది. ఆసంబంధము పోతే నిర్గుణముగాప్రకాశిస్తుంది.

1282 స్యాలకో గృహనాశాయ సర్వనాశాయ మాతులః.

బావమరది ఇంటినిపాడుచేస్తాడు, మామఉన్నదంతాపాడు చేస్తాడు.

1283 సౌజమసి శిరస్యంధః క్షిప్తాం ధునోత్యహిశంకయా.

గుడ్డివానిమెడలో పూవులదండవేస్తే, పామనుకొనిపారవేస్తాడు.

1284 స్వకరకుచన్యాయము.

తనచేతులతో తనచన్నులనే పిసుకుకోవడము. అనగాసుఖావహముకానిపనినిచేయడము.

1285 స్వకార్యధురంధరాః స్వామికార్యవంచకాః.

తమకార్యములనుచూచుకోనేవారు స్వామికార్యములలోవంచనచేస్తారు.

1286 స్వజాతి ద్వరతిక్రమా.

ఎవ్వడూతనజాతిని విడిచిపెట్టలేడు. ఒకమునీశ్వరుడుఅర్థమిస్తూ ఉండగా, అతనిదోసిటిలో ఒకఎలుకపిల్లపడినది. ఆమునిదానినిచూచి, కనికరించి, దానినొకమనుష్యకన్యగామార్చి, పెంచుటకు తనభార్యకు ఒప్పగించినాడు ఆకన్యయాశనవతికాగా, దానికి పెండ్లిచేయడమునకు సూర్యుడిని, మేఘుడిని, వాయుదేవుడిని, పర్వతమును, పిలిచి, వీరిలో ఒకరినివరించుకో అని ఆమెతోచెప్పినాడు. ఆకన్యసూర్యుడువేడిగా

ఉన్నాడనీ, మేఘుడునల్లగా ఉన్నాడనీ, వాయుదేవుడుచపలుడనీ, వర్షత ముకతినమైనదనీచెప్పి వారినెవ్వరినీ ఒల్లలేదు. అప్పుడు ముని ఒకఎలుక సుతీసుకొనివచ్చి, దీనినిపెండ్లాడుతావా? అని అడిగినాడు. “మహాప్రభో, ఈఎలుకనుపెండ్లాడవలెననిఉన్నది. నన్నుపూర్వమువలె ఎలుకనుచేయుము” అన్నది. మునిదానిని ఎలుకగామార్చివేసినాడు.

1287 స్వత ఏవ సతాం పరార్థతా గ్రహణానాం హి యథా యథార్థతా.

గ్రహణములనగా ఇంద్రియములు. ఇంద్రియములు తమతమకు నియతములయి విషయములకు యథార్థముగా ఎట్లు గ్రహిస్తవో అట్లే, మంచివారు స్వభావముచేతనే ఇతరులకు మేలుచేస్తారు.

1288 స్వప్న వ్యాఘ్రాన్యాయము.

కలలోకనబడిన పెద్దపులి కలలోనే భయపెట్టి, కలలోనేమాయ మవుతుంది.

1289 స్వప్నే నృపః

స్వప్నములో మనుష్యుడు తానురాజయినట్టూ, రాజ్యభోగ ములనుభవించినట్టూ, శత్రువుతో యుద్ధముచేసి ఓడిపోయి అడవులలో తిరిగినట్టూ, ఏమేమోఅనుకొంటాడు. మేల్కొనగానే, యథాప్రకార ముగాఉంటాడు. అట్లే, జీవాత్మసంసారములోపడి సంచరిస్తుంది. జ్ఞాన మునుపొంది, జగత్తంతాస్వప్నమువంటినని తెలుసుకొంటుంది.

1290 స్వప్రకాశాశ్రయన్యాయము.

సూర్యునికిన్ని ఆతని తేజస్సుకున్న భేదములేదు. తేజస్సుసూ ర్యునాశ్రయించుకొనిఉన్నది. ఆ తేజస్సువల్లనే సూర్యుడుమనకుకన బడుతున్నాడు. సూర్యునికిన్ని ఆతని తేజస్సునకున్న అభేదముయినా, తేజస్సువల్ల సూర్యుడుకనబడడములో ఆరెండింటికిన్ని భేదముకలుగు న్నది. అట్లే, నిర్గుణసగుణబ్రహ్మములవిషయములోకూడా.

1291 స్వభావసిద్ధన్యాయము.

శస్త్తువులు తమస్వభావావగణములను విడిచిపెట్టవు. గంగకుచెక్కను ఎంతలరుగదీస్తే అంతసువాసన నిస్తుంది. చెఱుకును ఎంతగట్టిగా నమలితే అంతతీపికలిగిఉంటుంది. బంగారము ఎంతకాల్చితే అంతవన్నెకెక్కుతుంది. ఆళ్లై, ఉత్త ములయినవారు ప్రాణముమీదికివచ్చినా తమ సద్గుణములను విడిచిపెట్టరు.

1292 స్వభావో దురతిక్రమః.

స్వభావమును అతిక్రమించడమునకు సాధ్యముకాదు.

1293 స్వభావో మూర్ధ్ని వర్తతే.

తరువాత సంపాదించుకొన్న విద్యకంటె స్వభావము ఎక్కువ బలముకలిగిఉంటుంది.

1294 స్వయం తీర్ణః పరాన్ సారయతి.

తాను సదినిదాటగలిగినవాడు. ఇతరులనుకూడా దాటించగలడు. అల్లై, గురువు బాగుగాచదువుకొన్నవాడయితే, శిష్యులనుకూడా పండితులయేటట్లుచేయగలడు.

1295 స్వయమశక్తః కథం పరాన్ సాధయిష్యతి.

తనపనిని తానేసాధించుకొనలేనివాడు ఇతరులనెట్లు సాధించగలడు?

1296 స్వస్థే చిత్తే వృత్తయః సంస్థారంతి.

మనస్సు స్వస్థముగాఉంటే, జీవనము సుఖముగాగడుస్తుంది.

1297 స్వాంగం స్వవ్యవధాయకం న భవతి.

తనశరీరము తనమార్గమునకు అడ్డమురాదు.

1298 స్వాంగుష్ఠమపి చురబంత మిత్తురండ మయాచత.

తనవ్రేలిని నమలుకొంటూఉన్నవానిని చెఱుకుకట్టుయిమ్మనిఅడిగినట్లు శ్రోతస్మార్త సనాతనధర్మములు తెలియకవర్ణాశ్రమభ్రష్టులయిన

ఘోరజనులు తమతమకు ఇష్టమయిన కృత్రీమాచార్యులవద్దకుపోయి,
తమతమపనులనుచేయించుకొని, తమకోరికలను పొందుతూఉన్నప్పుడు,
ఈన్యాయమును ఉపయోగిస్తారు.

1299 స్వామిభృత్యాగిన్యాయము.

భృత్యులు తమయజమానుని ఆస్తిని తమప్రయోజనముకోసము
ఉపయోగింపకోరుతూఉంటారు.

1300 హలాంతం బ్రహ్మవర్చసమ్.

“రాజ్యశ్రీర్బ్రహ్మపాంతా, హలాంతం బ్రహ్మవర్చసమ్,
ఆచారోఘోషవాసాంతా, కులస్యాంతం స్త్రియశ్చలాః.”

ఈ శ్లోకము శ్రీమద్భాగవతము, తృతీయస్కంధము, సవమా
ధ్యాయములోనిది. బ్రాహ్మణశాపముపోగానే రాజునకు రాజ్యలక్ష్మీ
కలుగుతుంది. దుక్కిముచ్చితనమును విడిచిపెట్టి తే బ్రహ్మవర్చస్సు
కలుగనారంభిస్తుంది. బోయపల్లెనువిడిచిపుట్టితే ఆచారము సాగుతుంది.
స్త్రీ చంచలవృత్తి కలిగిఉంటే కులమునశిస్తుంది.

1301 హంసకాకన్యాయము.

మూఢులు ఏనుగులమీదా, గుఱ్ఱాలమీదాపోతారు. గుణవం
తులయిన పండితులు కాలినడకనేపోతారు. కాకులన్నీ కొండకొనను
పంక్తులుతీరికూర్చున్నా, ఇసుకతీప్పలపైతిరుగు రాజహంసలతోనదిరావు.
లేదా, పంజరములలో హంసనూ, కాకినీ ఉంచుతే, కాకి హంసకన్న
గౌరవమురాదు.

1302 హంసబకన్యాయము.

ఒకహంసకును, కొన్నికొంగులకును, ఈక్రందినంభాషణము జరి
గినది.

“కన్తమ్ లోహితలోచనాన్యచరణో,” “హంసః,” “కుతః?”
“మానసాత్,” “కింతత్రాస్తి,” “సువర్ణపంకజసహ, నీరంధరా
నిర్మలమ్! రత్నానాం నిచయా, సువర్ణలతికా, వైదూర్యో

హా: క్వచిత్! మఁడూకా అపి తత్రసంతి," న బక్షైరాకర్ణ్య
హీహీకృతన్.

"కళ్ళు, మొగము, కాళ్ళు, ఎఱ్ఱగాడున్న నీవెవరవు?" "హంస
ను," "ఎక్కడనుంచినస్తున్నావు?" "మానససరోవరమునుంచి," "అక్కడ
ఏమున్నది?" "బంగారుపద్మములవనము, ఎప్పుడూనిర్మలముగాఉండే
నీరు, రత్నసమూహములు, బంగారుతీగలు, వైడూర్యనృత్యములు,
ఉన్నవి. కొన్నికప్పలు కూడాఉన్నవి." ఈమాటలను కొంగలు వినుకుం
చూసే 'హీ, హీ,' అనినవివని.

సైన్యాయమే ఈక్రిందిశ్లోకములో ఇమిడిఉన్నది.

హంసః శ్వేతో బకః శ్వేతః కో భేదో బకహంసయోః

క్షీరసీరవృథక్కారే హంసోహంసో బకోబకః.

హంస తెల్లగాఉంటుంది. కొంగకూడా తెల్లగానేఉంటుంది.
అయితే హంసకున్న కొంగకున్న క్షణమేమిటి? పాలను నీటిని ఏర్పా
టుచేయడములో హంస హంసే, కొంగకొంగే.

1303 హంస్ద్విః క్రియతే కర్మహుడద్భిరనభూయతే.

ఒకడునవ్వుతూ ఒకచెడుకార్యముచేస్తే, మరిఒకడుదానిని ఏడు
స్తూ అనుభవిస్తాడు.

1304 హస్తామలకన్యాయము.

ఇహలోకములో ఉనికికకాయవలె (అంతస్పృష్టముగా కనబడుతుంది
అన్నమాట.) చూడ. కర్మఫలబుద్ధిన్యాయము.

1305 హితం మనోహారి చ దుర్లభం వచః.

హితము అనునది, మనస్సుకుప్రియమగునదిన్నీ అయినమాట
ఉండదు.

1306 హింసాత్మకన్యాయము.

భూమిలో బంగారుపు గనిఉన్నా, అలాఅక్కడఉన్నదని తెలుసు

శాస్త్రానివారా, దానిని మనస్సునందు నడచిపోయినట్లుగానే ఉంటారు. అది ఉన్నదని తెలుసుకోవడానికి మనస్సును పరీక్షించుట అవసరము. అట్లే బ్రహ్మవిషయములో కూడాను.

1307 హేముః సంలక్ష్య తేహ్యగ్నో విశుద్ధిః శ్యామికాఽపి వా.
నిష్ఠలోపేక్ష్య తే బంగారము మంచిదయినదీ, కానిదీ తెలుస్తుంది.

1308 హేరంబ నరసింహన్యాయము.

ఏనుగూ మనిషీకలిసి వినాయకుడయినాడు; మనుష్యుడూ సింహమూకలిసి నరసింహమూర్తి అయినాడు. పరస్పరవిరుద్ధ స్తుతులగుట నా ఒకచోటకలయిక కలుగుతుంది.

1309 హోతారమపి జహ్వనం స్పృష్టో దహతి పావకః

ముట్టుకొంటే తనలో హవిస్సును వేల్చుచున్న హోతరుకూడా అగ్నికాలుస్తుంది.

1310 హోలికాధికరణన్యాయము.

ఫాల్గుణ పున్నమనాడు చేయవలసిన హోలీపండుగను చేసేటట్లు. ఇది మీరూంసాశాస్త్రములో వచ్చేన్యాయము.

1311 హృదనకన్యాయము.

మడుపులో మొసలి ఉన్నంతకాలము ఆరెంటింటికీ ఏలపాయ మున్ను కలుగదు. మొసలిపైకివస్తే దానిని ప్రత్యేకముగా చంపివేస్తారు. మడుపులోని నీళ్ళను పొలములకు పట్టి దానిని శుష్కింపజేస్తారు.